

Dr A A.S. Narayana.
8/1/1963
Govt. Training
ASOKUDU. School.
Ellore

Date 15.9.20

GENERAL EDITOR

M. R. RY. A. JAYARAM ROW PANTULU GARU B. A. I T.,

HEADMASTER,

Taylor High School,

NARSAPUR.

SECOND EDITION 1000.

శ్రీ సమన గ్రంథాలయము,
తేల ప్రైలు

PUBLISHED BY

K. L. N. SOMAYAJULU.

PROPRIETOR, ...

The Godavari Book Depot,

RAJAHMUNDRY.

1920

సూచీ పత్రము.

దైవజ్ఞానము	1	సంధినమయము	5
బ్రాహ్మణదండతులు	6	నవజీవనము	6
పాటలీపుత్రయాత్ర	9	పరివర్తనము	7
పాటలీపుత్రము	10	నంస్కరణసభ	7
రాజదర్శనము	13	నద్గురువు	7
రాజాంతఃపురము	16	పుణ్యప్రసంగము	7
పుత్రలాభము	22	పుణ్యస్మృతి	8
అశోకునిశైశవము	25	పుణ్యప్రభావము	8
అశోకునిభవిష్యత్తు	28	అశోక సామ్రాజ్యము	8
జనకునియౌజ్ఞ	32	దేశస్థితి	1
గుణాదరము	35	ప్రజావస్థ	1
గృహసమాచారము	39	శాసనప్రణాళి	1
రాజ్యలాభము	42	ధర్మమంగళము	1
రక్తప్రవాహము	45	భూతదయ	1
అభిషేకము	49	ఆత్మమంగళము	1
దిగ్విజయము	52	వందనము	1

TPLA101B075

PREFACE.

There has been a great out-put of Telugu Works in recent years and yet an adequate supply of biographical literature has been a desideratum. This little book on Asoka, the Great Buddhist Emperor of India, is therefore a welcome addition to the small number of biographies in Telugu of Indian worthies, ancient or modern.

The purpose of a Biography, especially as one of the chief agents in influencing young minds, is too well-known to need any mention in this foreword. This book is, I believe, mainly intended for juvenile readers and I have no hesitation in saying that both from the point of the simplicity and lucidity of style in which it is written and the accuracy of facts, it is eminently suited to them.

It is written in short chapters, each dealing with either an episode of the story or the features of an important movement or the character of men and women of those times. Short, rippling sentences, full of power, animated descriptions of war, hunt and natural scenery, free from the usual taint of extravagance, delineations of character in their true historical setting and rapid narration where necessary, are some of the characteristics of style in this book. On the whole there is a happy blending of the new and the old methods of writing Telugu books.

The material for this short sketch has been drawn from the little volume on "Asoka" in "The Rulers of India" series. It must be said to the credit of the author

• that in steering clear of the ugly stories connected with one of the queens of Asoka, Tishyarakshita, he has shown commendable discretion, and that so far as the main facts of Asoka's life and times are concerned, he has faithfully followed that book. The chief lessons from the life of that great Emperor that an ugly exterior can be a shell to intellectual and moral eminence, and that blood thirsty ambition can under the potent influence of a living faith and by divine grace through miracles, be transformed into humanitarian piety, have been brought out with such vividness that they cannot fail to make a deep impression on the mind of the reader.

When I have mentioned these outstanding features of the book, I have not exhausted all its merits. But I am sure I have said enough to commend the book to the Telugu reading public especially the student population. I trust the book will find a wide circle of readers, even without its being prescribed as an Examination pill.

I trust the gifted author will, ere long contribute more of such books and treatises on Scientific subjects to the Telugu literary world and lead it into healthy channels of reading.

At the special request of the Publisher, I have written this foreword in English.

NARSAPUR,
February 13, 1920. }

A. JAYARAM RAO B.A. L.T.,

1

శ్రీరామచంద్ర.

2-3

అశోకుడు

మొదటి ప్రకరణము.

రై వ జ్ఞాండు.

ఇప్పుడు 1919 వ క్రీస్తుశక వత్సరము నడచుచున్నది. ఇప్పటికించుమీదగా 2150 సంవత్సరములకుఁ బూర్వపు చరిత్రమునుగూర్చి వ్రాయుచున్నారము. భాగల్ పురమునకుఁ బశ్చిమ భాగమున గంగాశాఖానది యొకటి ప్రవహించుచున్నది. ఆనది పేరు చంపావతి—ఆనదియొద్ద ననే చంపకనగరముండెను. చంపకనగరమునం దొక మహారాజు నివసించియుండెను. ఆనగరమునం దనేక ధనవంతులును, వర్తకులును వాసము చేయుచుండిరి. అట్లుగా మతిలోకసుందర మైనది. రాజప్రాసాదములును, ధనవంతులసుందర సౌధములును, వారి విలాసోద్యానములును, వణిగ్వరుల యమూల్య విచిత్ర వస్తుప్రపూర్ణ బులగు విపణిశేణులును గలసి యానగర సౌభాగ్యమును వర్ధిల్లజేయుచుండెను. ఆనగరమధ్యప్రదేశమున ధనవంతులను దరిద్రులకునుగూడ సహకూలముగ నుండునట్లు మహారాజు మణి యొక ప్రశస్త నరహోషరమును బ్రతిష్ఠించి యు.

డెనః ఆసనోవరము నలువంకలను గలసమున్నతనిశాలతీర
 ములు పలువుప్పుడుల శావిలసితములుగఁ జేయించెను. మహా
 రాజును, గాణియు, గొప్ప గొప్ప గాజోద్యోగులును, సంపన్న
 గృహస్థులును, ధనవతులును, శ్రేష్ఠులుగవనిగనులును, య
 శస్సుకొఱకును, బుణ్యముకొఱకును, సాధారణజనుసౌఖ్య
 మకొఱకును బాహ్యాదులు యతులు మొదలగువారి
 పీఠికొఱకును నగరమధ్యప్రదేశమును బురబాహ్యప్రదేశ
 ములనుగూడ ననేకకూపములను, దటాకములను, జైత్రనృ
 ములను, మఠములును, మందిరములను బ్రతిష్ఠించి యుండిరి.
 అచ్చటిరాజు గుణవంతుల నాదరించుచుండెను; పండితగణ
 ములకు భూములను వృత్తులును గల్పించి వారిగౌరవోత్సాహ
 ములను వర్ధిల్లఁజేయుచుండెను. ఆమహారాజు దీనులదుఃఖము
 లును, బీడితులకష్టములను దొలఁగించుట కనేకసౌకర్యము
 లును గావించియుండెను. ఏనగరమున నిట్టి మహారాజు నివ
 సింది యుండెనో, యెచ్చట ఇంతటిదానశీలురగు వైశ్యవృ
 వంతులు నాసము చేయుచుండినో, యేస్తానమునందూ గృహి
 వానిజ్యము లింతటియున్నాస్తానము నలంకరించి యుండెనో
 యట్టిపట్టణమున నానావిధంబు లగుజనసమూహములు వచ్చుచు
 తోవుచుండె ననినా, ధనవతులును, దరిదుర్గులునుగూడఁ
 గలసి నివసించుచుండిరియుఁ జెప్పటకంటె నింకను నాశ్చ
 ర్యకరమగువిషయ మేమున్నది?

ఆచంపకనగరమునఁ జంపావతీనదీతీరమునం గలవిష్ణు

నా + పాత్ర తో మేము
 మేము = పాత్ర
 శత్రువులను మేము అశోకులము.

మందిర సామీప్యమునందుఁ గొంతమంది బ్రాహ్మణులు వా
 సము చేయుచుండిరి. అది వైశాఖమాసము—ఒక బ్రాహ్మణ
 కన్యక నదీజలముల స్నానముచేసి శుచియై భక్తిభావముతో
 మాధవుని బూజించుటకై దేవాలయమునకుఁ బోయెను.
 అచ్చట నామల్లికాకుసుమములతోడను, దులసీదూర్వాం
 కరములతోడను, శ్వేతచందనాదికములతోడను మాధవుని
 బూజించి యాబాలిక మరల గృహభిముఖయై వచ్చుచుండెను.
 ఆమె పచ్చని పట్టుచీరను ధరించియుండెను. ఆమె కపోల
 ములు శ్వేతచందన చర్చితములై యుండెను. ఆబాలికదక్షిణ
 కరంబునఁ జిన్నిజులకలశమును, వామకరంబునఁ బూలపల్వే
 రమును గలుపు. ఆబాలిక యతిత్వరితముగ వచ్చునుఁ దమ
 యింటిగుమ్మముకడ నొక ముపరిచితుఁడు నిలువఁబడి యుండు
 టనుఁ జూచెను. ఆతఁడొక బ్రాహ్మణుఁడు—ఆతఁడతాస్త
 మునం దొకపుస్తక ముండెను; గృహస్వామిని దర్శింపవచ్చు
 నని యాతఁడచ్చటకుండి నిరీక్షించుచుండెను. ఆబాలిక నా
 తఁడు దూరమునుండియే చూచుచుండెను. ఆమె సమాపిం
 చినశోడశే యాబ్రాహ్మణుఁ డామెతో “నేనెచ్చట నిరీ
 క్షించుచుంటి నని నీజ కునితోఁ జెప్పు” అనియెను.

బాలిక లోపలికిఁబోయి యాసంగతి తగడితోఁజెప్పె
 ను. గృహస్థుఁడు వెలుపలికివచ్చినశోడశే యాబ్రాహ్మణుఁ
 డాతనితోఁ దానొక దైజుఁడ నని చెప్పెను. ఆమరువురకు
 నించుకసాక్షాదణ మైతమవారే దైవజుఁడు, అయ్యా! మీరు

విచారముతో నున్నట్లగపడుచున్నారేమి?" అని ప్రశ్నించెను.

గృహ—అందుల కాశ్చర్య మేమున్నది? వయసువచ్చి నబిడ్డ యింకను బెండ్లిగాకుండు నింట నన్నప్పు డే జ. కుండు నిచ్చి, తుండై యుండగలుగును? నేను దరిదుర్గదన—నా కుమార్తెకుఁ దగిన యనుకూలవరుని నేనెట్లుతేగలుగునను? రేయుం బవ లీవిషయమునుగూర్చియే యాలోచించుకొనుచు నిట్లుంటిని.

దైవ - అగు నామాట నిజమే. రాజులును, మహారాజులును, ధనికులును, గొప్పవారందఱునుగూడఁ దమకుమార్తెల ననుకూలవరులకుం గూర్చి కన్యాదానఫలము నందవలయు ననియే యపేక్షించుచుండురు. కాకేమి? మీరెఱింగియే యుందురు—జననమరణవివాహములుమూఁడును దైవాధీనములుగి వివాహవిషయమునఁ గన్యకయదృష్టమే ప్రధానమై యుండును.

గృహ—అవును. అవి దైవాధీనములే. ఎఱుంగుచును. కాని ప్రయత్నముకూడ నావశ్యకమే కదా!

దైవ—సర్వవిషయములయందునుగూడ దైవపుకృప కారములు రెండు నావశ్యకములే. ఈమాట నెవ్వఁడు కాదనఁగూడు? కాని యదృష్టముమాత్ర ముపేక్షణీయము కాదు. ఏమైననేమి? మీకొక్కమాట చెప్పెదను—మీరు మీకుమార్తె వివాహవిషయమున నెంతమాత్రమును జిత్తింప నక్కఱలేదు.

దైవ—గృహ—అవును. అది సత్యము.

ఇంతఁజూకు వారిరువురును నిలిచియుండియే సంభాషిం
చుచుండిరి. దైవజ్ఞుఁ డిట్లు చెప్పినతోడనే గృహస్థుఁ డానం
దించి యాతనిం దనఁగొఁగూడ లోనికిం దీసికొనిపోయి యొక
చాఁపపైఁ గూర్చుండఁజేసెను.

ఇరువురును గూరుచుండిరి. పిమ్మట దైవజ్ఞుఁడు “మీ
బాలిక నొకసారి పిలుపుఁడు” అనియెను.

గృహ—అమ్మా! సుభద్రాంగీ! క్షురమ్ము.

బాలిక యచ్చటకు వచ్చి తండ్రియాతచే దైవజ్ఞు
నకు నమస్కరించి యచ్చటఁ గూరుచుండెను.

దైవ—అమ్మా! నీ చేయొకసారి చూపుము!

బాలిక యొకచుక్కసిగ్గుతోఁ దనవామహాస్తమును జూ
చెను—చందనమలఁదినచెక్కులును, దుమ్మెదలంగేరుపెన్నె
లును. సిగ్గునునుదొంతరలం దరళంబు లగు చెలువంపుఁ
జూపులును నాబాలికసౌందర్యమునకు వనోహరత్వము నా
పాదించుచుండెను. కోమలారుణపల్లవసదృశంబు లగుమృగు
లహాస్తములును, జంపకకోరకనన్నిభంబు లగురుచిరాంగుళు
లును నామెయదృష్టమును జెప్పకయె చెప్పచున్నవి—ఇక
ఫలాఫలములు విశదీకరించుటకు దైవజ్ఞుఁ డేలకావలయును?
ఆబాలికను జూచినతోడనే షరమేశ్వరుఁ డేదియో విశేషో
ద్దేశముతో నీమెను నృప్తించి యుండునని బోధపడుచుండెను.

దైవజ్ఞుఁ డాబాలికహాస్తమును బరీక్షించెను. ఆమె
జన్మదినము, సమయము, లగ్నము మొదలగునవి తెలిసికొని

గణనము చేసి చూచెను. పిమ్మట „అమ్మా! ఇంక వెళ్ళుము!“ అనియెను.

ఒక్క-గంతులో నా బాలిక తల్లియొద్దకుఁ బోయెను.

దైవజ్ఞుఁ డా బాలిక శుభలక్షణములంగూర్చి తండ్రికి విశదీకరించెను. మఱియు నీ బాలిక గర్భమునం దిరువురుపుత్రులు జనియింతురనియు సందోకఁ డీవిశాలభూమండలమునకుఁ బ్రభుఁడగుననియు, రెండవవాఁ డతిలోకప్రతిభానిధి యగు ధర్మమతబోధకుండగు ననియు గణించి చెప్పెను. ఆ బాలిక శుభలక్షణప్రశంసయు, భవిష్యదైశ్వర్యప్రస్తావమును విని యామె తల్లిదండ్రులు మిగుల నానందించిరి. అప్పు డొక్కొం చుక సే పా బ్రాహ్మణుఁడు తన పేదతనమును మఱచిపోయెను. అప్పుడాతనిగృహిణి యా దైవజ్ఞునకు „ఈదినమున మాయించిన యాతిధ్యమును స్వీకరింపవలయును“ అని తెలియఁ జేసెను.

రెం డ వ ప్ర క రణ ము.

బ్రాహ్మణసంపతులు.

ఆదరిద్రాబ్రాహ్మణుని యిల్లు మిక్కిలి చిన్నదిగ నుండెను. గృహద్వారములును జిన్నవిగనే యుండెను. అందు వలనఁ బైవారెవ్వరైన నింటికి వచ్చినప్పు డింటివారికి మిగుల ననుకూలముగ నుండును. దైవజ్ఞుఁడు శుభఫలములను జెప్పి

యన్నాడు. అది యాదంతుల కానదదాయకంగానే
 యన్నది. ఆకారణముననే వారాతని దనుయిటికి భోజన
 మునకుఁ బిలిచి యన్నారు. కాని, తాము దాదుగుటకు
 ననుపపత్తివలన నతీధ్యవిషయమునం దాతని కేమేమిగోతు
 ములు జరిగియుండెనో యనియు సందువలనఁ దమ కేమగునో
 యనియు మిగుల సంకోచించిరి. కాని యాసంకోచము వాఁ
 ష్పాదయమున నెంతయోసే ఘటించెను. అతిథిన త్కారముల
 నుండి దైవజ్ఞుడు వెడలిపోయెను.

సుధదాంగి యంతవఱకు నిగ్గుచే నొకచోట గూ
 ర్చుండియుండెను. ఆతఁడు వెడలిపోయినతరువాత నెప్పటి
 వలె నాయుంట మనసును దల్లి క్రిటిపనులగా నించుక తో
 డుచుంటు కారభించెను.

ఆసమయమునందు గృహస్థుడు గృహిణి బిలిచి
 దైవజ్ఞుఁ డేమేమి చెప్పియుండెనో యన్నిసంగతులను నవిస్త
 రముగఁ దెలుపనారంభించెను మొదటిగాండియు నెల్లసంగ
 తులను వివరములు నను గృహిణి గాత్రమునకు నే యుండె
 ను. కాని పనులతోఁ దరవలనను గుమార్తె తనయొద్దనుండుట
 వలనను దనభర్తరంగునొచ్చి యింతవఱకు నామె యావిషయ
 మునఁ బ్రశ్నించుటగదలేదు. అప్పుడా దైవజ్ఞునిభవిష్యత్వా
 నెఱుఁగూర్చి యంతవఱకుఁ దనభర్త తనకుఁ జెప్పియుండెనో
 యామాటలు మరలమరల వివరములు ననియే యామె వేఁడు
 కడఁజూచెను.

గృహ — ఇప్పుడు మనమేమి చేయవలయును?

గృహి — నేనేమిచెప్పగలను?

గృహ — ఎట్లో యొకవిధముగ నాలోచించి యేదైన నుపాయమును జెప్పుము!

గృహి — ఇంకను నుపాయమేమి? శేవుడు మనయెడల నెంతదయ కలిగియున్నాడు! మననుభద్రాంగి నిజముగా మహారాజు యగునా?

అని చెప్పుచుండగా నామెకన్నులలో నాందబాష్పములు మిళిమిల మెరియఁజొచ్చెను.

గృహ — మననుభద్ర పరమసుందరి — ఉమానమానుగాను. అద్భుతవశమున నీమె నేనహారాజుకైన నుపాయనముగ నొసంగినచో నాఁడ డీమెను దనపుత్రసంధువుగ ననుగ్రహించు నుట యసంభవము కాదు. కాని ఎట్టికరి ద్రావ్యావ్హాసునియింటి? కేమహారాజువచ్చును? — వారికటా తావలోకన మెట్లు లభియింపను?

గృహి — ఇక నేమియుపాయము?

గృహ — నేనీ ఓర్వీ బాలికను వెంటబెట్టుకొని మహారాజగు బింగుసానునిరాజధానికిఁ బాటలీపుత్రమునకుఁ బోయెదను. ప్రియత్నించెదను! — భగవదనుగ 'హ' మున్నచో మహారాజు శుభదృష్టి లభియింపను.

గృహి — ఈయూడుబిడ్డను వెంటబెట్టుకొని దూర దేశ

మునకుఁ బోవుట యేమంతమంచది? ఇందునుగూర్చి లోక
మేమనకొనును?

గృహ — అనుకొననిమ్ము ! భర్తమును దైవమును
సాక్షిగ నంచుకొని నేనీకార్యమునఁ బ్రవేశించెదను. నాచి
న్నిసుభద్రమేలుకొఱకుఁ బనిచేయుచున్ననాని లోకము
వలని నిందాస్తుతులతో నిమిత్తము లేదు. నేను తప్పక పాట
లీపుత్రమునకుఁ బోయెదను. ఈపరియాణము శుభదాయక
మగునని దైవజ్ఞుడు చెప్పియున్నాఁడు.

మూడవ ప్రకరణమునందు గ్రంథాలయము
లోని ప్రాంతము

పా. లీపుత్రమునకు.

బ్రాహ్మణులు తనభార్యల బాటలీపుత్రమునకుఁ
బోయెద నని చెప్పినతరువాత నందులకుఁ దగినప్రయత్నము
లను జేయనారఁ బించెను.

అది వేసవికాలము. — వైశాఖమాసము. — సుడిగాళ్లు వీ
చుదినములు. నౌకాగూత్ర కది ముచినమయము కాదు.
ఇంతే కాక విశేషమనఁ బోవలసి వచ్చినచోఁ బ్రయాణ
వ్యయమునకును గృహవ్యయమునకునుగూడ ధనము కావల
యును. ఎట్లో యిందును సమకూర్చుకొనుట కాబ్రాహ్మ
ణున కిండుక యావశ్యమయ్యెను. ఆచంపకనగరమునందలి
దయాళుఁ డగునొకవర్తకుఁ డాతనికిఁ దగినసాహాయ్యము

పొందెను.

చేసెదన్దిని మాట యిచ్చెను. ఆశ్వజమానమునం దావర్తకు
ని పెద్దయోడ యొకటి వాణిజ్యస్థువులం దీసికొని పాటలీ
పుత్రమునకుఁ బోవలసి యుండెను. బ్రాహ్మణుఁడు తనకు
మూరైం దీసికొని యాయోడపై నెక్కిపోవుటకు స్థిరపఱచు
కొనియెను.

క్రమముగ వర్షాకాలము వచ్చెను. నదీనదములు
జలప్రపూర్ణము లయ్యెను. చరావతీఁది చిన్నదియేయయ్యు
నిప్పుడు భయకూలముల నొఱసిప్రవహించుచుండెను. ఇప్పు
డానదీతీరమునకుఁ జిన్నవిముఁ బెద్దవియుఁగూడ వర్తకనౌక
లు వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను. ఆశ్వజమానము వచ్చిఁది.
బ్రాహ్మణుఁడు నిర్దిష్టదినమున సుధాంగిని వెంటఁబెట్టుకొ
ని యావర్తకుని యోడపై నెక్కి రాజధానికిఁ బ్రయాణ
మయ్యెను.

నానగరము.

పాటలీపుత్రుఁడు.

మహారాజగుబిఁబిసారునికొఱమున మగధరాజ్యము
నకు రాజగృహము రాజధానిగ నుండెను. రాజగృహమునకు
నలుదెసలను బర్హతపంక్తు లుఁడుటచే నానగరము శత్రుకు
రేభద్యమై యుండెను. రాజులు ఆమరాజ్యరక్షణవిషయంబున
నెప్పుడును నిర్విచారముగ నుండఁజాలరు; ఎల్లప్పుడును దమ

రాజ్యమును విస్తరింపఁజేయవలయు ననియే ప్రాకృతిండు
చుండును. బింబిసారునిపుత్రప్రాత్రులు తామ రాజ్యము
నందే యున్నయెడలఁ దమరాజ్యమును విస్తరింపఁజేయుటకు
ను, దామున్నతింబడయుటకును దగినంతయవకాశ ముండద
ని తలంపసాగిరి. క్రమముగా బింబిసారునిసంతతివారిదృష్టి
బాటలీపుత్రమువైపునకుఁ బ్రసరింపసాగెను. గిరిరాజదుహిత
యగుగంగయు, వింధ్యాచలసుతుఁ డగుహిరణ్యబాహువు
(శోణానదము)ను గుఱిసకొన్న రక్షణీయస్థానమునఁ బాటలీ
పుత్రనగరము స్థిరంబుఁబడియెను. శత్రువుకు దుర్భేద్య
ముగ నుండుటకును, రాజ్యము విస్తరించుటకును, నగరశోభ
యతీతముంచుటకును, నగరకులసౌకర్యమునకును, వాణిజ్య
ము వర్ధిల్లుటకునుగూడ నినపేదపంగమస్థానము నర్హవిధముల
ననుకూపమై దగ్ధినిగూఁపింపఁబడియెను. చంద్రగుప్తుఁడ రాజ్య
కాలమునుండియుఁ, బాటలీపుత్రనామము దేశవిదేశములఁ
బ్రఖ్యాతిఁదఁ దొడంగెను. ఆకాలమునందుఁ బాటలీపుత్ర
ము గంగాశోణానదపంగమస్థానమున శోణానదమున కుత్తరక్షీర
ముఁ దున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. కాలశతమాన నిష్ప
టికాపాటలీపుత్రనగరచిహ్నముకూడ మన కగపడుట లే
దు. ఉన్నను మన కది దుర్భేద్యము—

చంద్రగుప్తసార్వభౌమునికాలమునఁ బాటలీపుత్ర
సౌందర్యసమృద్ధ్యుక్తవనియే లేకయుండెను చంద్రగుప్తుని
రాజప్రాసాదము దారు ర్మిత మైనది. ప్రాసాదప్రాచీరములు : (ప్రాచీ
గమనంతరము నము

ను, వృంభములును సమస్తమును కూడ రమణీయదాహనిర్మితములే యై యుండెను. గృహస్తంభము లన్నియును సువర్ణరజశ్రవణములతోఁ జిత్రనూషమునఁ బూతలు పెట్టబడియుండెను. విశాలా^{విశాలా}యతరమణీయోద్యానమధ్యమునం దారాజమందిరము నిర్మింపబడుటచే దాఁ శోభాసౌందర్యములు శతగుణాధికవిలసితములై యుండెను. ఆవిశాలప్రాంగణమధ్యమునం దచ్చటచ్చట సరోవరములును, జలయంత్రములును, బుష్పవాటికలును శోభిల్లుచుండెను. రాజధాని దృఢప్రాకార సమన్వితమై, యగాధఃపరీక్షావేష్టితమై యుండెను. అసంఖ్యాక సైన్యముచే నా గరము సర్వదా రక్షింపబడుచుండెను. సగరము నందంటును బ్రహ్మసూక్ష్మాస్వాస్థ్యములకై యనేకవిధము లగు సదుపాయములు చేయబడియెను. చంద్రగుప్తుని ప్రబలప్రతాపమున, రాజప్రాసాదశోభాసంపత్తియు, సగర సౌందర్యమును, సంపన్నమృద్ధియు, సకలవియచానుకూల సమీకరణమును, సమీచీనశాసనమును గారణముగ నాచాటలీపుత్ర మాకాలమునం గేకాక తసునాఁ జాలకాలమువఱకును భార్యవర్షమునందును విదేశములందునుగూడ విశేష విఖ్యాతి నంది యుండెను.

చంద్రగుప్త సార్వభౌమునియవంశరముక్తి॥ పూ॥ 297
వసంవత్సరమున నాతనికమారుఁ డగుబిందుసారుఁడు పైతృకంబగుపాటలీపుత్రసింహాసనము నధిరోపించెను. క్రమముగ మహారాజగుబిందుసారునిప్రతాపక్షిత్తులు సర్వశేషముల

యందును బ్రహ్మచారితము లయ్యెను.

చంపకనగరదరిద్రబ్రాహ్మణుఁ డాబిందుసామికిరి
ప్రతాపము నాలకించి విశేషముగ నాశపడి తనకుమారిర
త్నమును వెంటఁబెట్టుకొని నాపాటలీపుత్రనగరమునకుఁ బ్ర
యాణమయ్యెను.

అయిదవ ప్రకరణము.

రాజదర్శనము.

ఆ బ్రాహ్మణుఁడు తనకుమారినుణి నౌకయందుంచి
తానొక్కఁడును బాటలీపుత్రనగరమునం బ్రవేశించెను.
ఆ పట్టమునంబలి సుప్రశస్త్రరాజపథంబులను, సుందరసౌధమా
లికలను, మనోహరవస్తుప్రపూర్ణంబు లగువిపణిశేఁఖులను,
నానాదేశజనములములను జూచి యాదరిద్రబ్రాహ్మ
ణుఁడు విస్మయవిభ్రాంతులకు లోనైపోయెను. ఎట్లో యాతఁ
డు నాలుగైదుదినములలో నగరమధ్యమునం దొకచోట
నాశ్రయమును సాపాదించుకొనియెను. క్రమముగ నెంతయో
ప్రయత్నించి రాజమందిరముగూర్ధాగుప్తుని ద్వారాచి హహ
రాజసంకర్షణము చేయి పవలయు నని పార్థికించెను. రాధా
గుప్తుఁడు సదయహృదయుఁడై యా బ్రాహ్మణుఁడు రాజసం
కర్షణభాగ్యమును లభియింపజేసెద నని చెప్పెను.

నిష్పదినమున శుభముహూర్తమునం దా బ్రాహ్మణుఁ

దు రాజనభావత రాశమునఁ బ్రవేశించెను. ఆ బాహ్వాణుఁడు
 కొత్త నాడు. రాజనభయ దలియందఁగు నాతని కరితు
 లు. ఒక్కమృతినూత్ర మాతఁడు కొంత సేపటికిఁ జూడఁ
 గలిగెను. ఆ బాహ్వాణుఁడు గ్రంథములు నింద్రసభావర్ణన
 మును విని యుండెను. ఇచ్చ డాతఁ డింద్రసభలోఁ బ్రవేశిం
 చితి నని యనునొయెను. మహారాజునాటి యగుబిందుసారుఁ
 డు భాయూరసింహాసనమున న్నివసించి యుండెను. అనూ
 త్ర్య లమరులం బోలి యయ్యాసానము నలంకరించియుండిరి.
 ఇంద్రచంద్రవాయువసుణప్రసన్ను లెల్లరు నాతనికొక్కచో
 నగపడుచున్నట్లుండెను. ఎవ్వరినివదలి యెవ్వరిని జూడవల
 యనో యాతనికి బోధపడుటలేదు. ఎన్నెన్నఁ దదేకదృష్టి
 తో వింతగఁ జూచుచుండినచో నసభ్యజనోచితముగ నుండు
 నేమో యని యాతఁడు సంకోచించుచుండెను. అప్పు డాతఁ
 డాశాదృష్టులతో మృతి యెచ్చట నుండెనో కనుపెట్టవలయు
 ననియు, నాతనికి దన్ను, గాన్పించుకొనవలయు ననియు న
 లుడెనలఁ బరికి చు నుండెను. పిమ్మట నాతఁడు మృత్యుచేన
 న్నచే నించుక స్వస్థఁడై కూర్చుండియుండెను.

దైవిక రాజకార్యములు పూర్తియైనతరువాత రాజా
 జచే మనవులఁ దెలుపునవలసినవా రొక్కరొక్కరు మ
 హారాజనముగ్ధులు నగుఁ బోయి తమతమప్రార్థనముం దె
 లుపఁ బెడలిపోవుచుండిరి. తుదకుఁ జంపకనగరబాహ్య
 యునుకూడ రాజనమీషమునకుఁ బోయి నిలువఁబడియెను.

బ్రాహ్మణుడు యథావిధిగ సార్వభౌము నభినందించి ధ్యానమును దూర్వాంకురమును నొసంగి యీవిధముగ నాశీర్వాదించెను.

“ నిగమమత్రార్థసిద్ధి నీ • కగునుగాక !

అఖిలశత్రువినాశన • మగునుగాక !

ఆప్తబంధుమిత్రులు మే • లగునుగాక !

ధనము, ధాన్యంబు, ధర్మంబు, • ధరణితలము

చిరతరాయుష్యము, సుఖంబు, • వరయశంబు,

అగు వారణతురంగయానాది • వైభవంబు

భానురావశ్యసిద్ధి ను • శీఘ్రమృద్ధి,

అభిమతార్థోపబి నీ • కగునుగాక !”

సార్వభౌముఁ డగుబిండు సారునియమూల్యమణిమయకిరీటాంకృతం బగునుత్తమాంగ మాదంద్రబ్రాహ్మణుని యాశీర్వాదపరిగ్రహణమనకై యించుక యవనత మయ్యెను. రాజాజ్ఞానుసారముగ నెప్పు డాబ్రాహ్మణుడు రాజరక్షేషైశ్వరా! నాకాకాన్యాయమున్నది. ఆమె పరమసూపలావణ్యవతి; సకలశుభక్షణసమన్విత—ఎందఱోదైవజ్ఞ లీమె రాజమహిషియగునని వాక్కున్న యున్నారు. మహారాజా ! నేనాకన్యకు జంకుడను. ప్రేమనశమున నాశాబ్దుడనై దేవరకు శరణాగతుడ నైతిని. ప్రభూ ! అంగ్రహింపమని మాకన్యకు బరిగ్రహింపవలయును. ఇదియే యీదరిద్ర బ్రాహ్మణునివినయపూర్వకవిజ్ఞాపనము” అనియెను.

చక్రవర్తి యగుబింబసాకుఁడు, స్త్రీరక్షం దుష్కు-
లాదపి, అనువాక్యమును స్మృతికిఁ బెచ్చుకొని, నాన్య
నంతఃపురమునకుఁ బంపవలయు నని యాజ్ఞాపించెను. మం
త్రియగురాధాగుప్తుఁడు రాజాజ్ఞను యథావిధిఁ బ్రతిపా
దించెను.

దరిద్రబ్రాహ్మణునిరాజసందర్శన మీ విధముగా శలి
యించెను.

అటవప్రకరణము.

రాజాంతఃపురము.

బ్రాహ్మణుఁడు రాజాస్థానమునుండి తిరిగివచ్చి సుభ
ద్రకు నమస్తవ్యత్కాంతమును దెలియజేసెను. భవిష్యత్సుఖ
చిత్ర మతిమనోహరమైనదే యైనను జరకాలమువఱకుఁ దం
స్త్రి తనయను విడిచి యుండుటయు, బాలిక తల్లిదండ్రులను
విడిచి యుండుటయుఁ దటస్థించుటవలన నది విచారకరము
గనే యుండెను. కన్నీరు భవిష్యత్సుఖప్రదర్శనమును దూర
మునం దుంచిన నుంచుఁగాక ! వర్తమానమునందైన నొండొ
రులు పరస్పరముఁ జూచుకొనకుండ నామార్గమున కడ్డము
వచ్చి నిలిచినది ! కొంతసే పీవిధముగఁ గడచిపోయినది. పి
మ్మట : యమితసమయమున వాహనాదికవైభవములతో
సుభద్రాగి రాజాంతఃపురమునకుఁ దీసికొనిపోబడియెను.

అనంతర మాబ్రాహ్మణులు పాలీపుత్రము గా

• న్నిదిములునూత్ర ముండి శూన్యవృద్ధయై తనముద్దుజి
డ్డనుహావైభవము ననుభవించును సుఖపడగలదనునాలో
చనఁ తో మరల జగదకంగరమునకుఁ బ్రయాణ మయ్యెను.
మభద్రాంగి యప్పటినుండి పితృహస్త్యతి, కల్పనములు,
కథలు మొదలగు నా నిఘాంటున సంతృప్తినందును రాజాం
తఃపురమునందుండి నిల్చిదండ్రుం కించుక యూటటను గ
ల్పించుచుండెను.

ఎక్కడదరిద్రకుటీరము!—ఎక్కడి నాజాంతఃపురము!
చిన్నిగోరవంకను గులాయమునుండి విడదీసి శోభనప్ర
మాదోద్యానమందొకమున విశాలకనకపంజరమునందు బం
ధించినచో దానిమనోభావ మెట్లుండునో. సుభద్రాంగిమ
నోభావముకూడఁ జాలవఱ కట్లే యుండెను. సుభద్రాంగిపు
ట్టినయింటిముంగిటివాకిలి చిన్నదియే—కాని యది యా
మెచిన్నిపాదములకును, లీలాఃరళనయనయుగళంబునకును
బరిమితస్తాన మైయుండలేదు. దానికి మారుగా నిప్పుడాబా
లికకుఁ బ్రాకారవేష్టితప్రాసాదములును విశాలసరోవరంబు
లును, జలయంత్రములును, పుష్పలతామనోహరవిశాలప్రా
గణములును లభియించి యున్నవి. కాని యివియన్నియు నా
మె కూపిరి త్రిప్పికొనుట కె నవకాశము లేనంతటిపరిమిత
పములుగనే తోచుచుండెను. మానవప్రకృతులయెడ
సహవాసప్రభావ మనంతమైనది—క్రమముగ నాబాలికకు

రాజాంతఃపురమునందలిదృశ్యము లన్నిటితోడను బరిచయ
మయ్యెను. అప్పు డాచంచలహృదయము నొసఁగిరమైన
వయ్యెను. ఈవిధముగా బాలిక నవయావనవతి యయ్యెను.
క్రమముగా యువతి యయ్యెను. ఆమెరూపలావణ్యములు
శుక్లఃకుచంద్రకళలవలె దినదినప్రవర్ధనూనములు కాజౌ
చ్యెను. వానితోఁగూడ నామెనఁజేర్చి గణముల యీర్ష్యాదేవ
పములును వర్ధిలసాగెను. అప్పుడు వారందఱును మిగులఁ
గౌశలముతో సుభద్రాంగి మహారాజకంటఁ బడకుండునట్టి

ప్రియత్నములను జేయ నారంభించిరి.

పరమేశ్వరునియజ్ఞాతనియమవశంబున మనుష్యహృద
యములయందు విస్మృతి యుదయించు చుండును. ఈసియ
మముచేతనే యొకప్పుడు సార్వభౌముఁ డగు దుష్యతుఁడు
శకుంతలను మఱచిపోయెను. మహారాజగుబిందుసారుఁడుకూ
డ నీనియమమునకతీతుఁడై యుండలేదు. అంతఃపురవధూజ
నముల చాతుర్యమువలనను విస్మృతివశమునను బిందుసారుఁ
డు సుభద్రాంగిమాటయే మఱచిపోయెను. కాని సుభద్రాం
గిమాత్రము నిశ్చితురాలై యుండలేదు.

ప్రపంచమునందలిజనుల కందఱకును శత్రులును మి
త్తులుఁగూడ నుండును. సుభద్రానవతు లామెరూపలావణ్య
ములంగాంచి యీర్ష్యాపరవశతై శత్రుత్వమును జూపుచున్న
మాటనత్యమే — కాని అంతఃపురపరిచారికలలోఁ జాలమం
ది యాసుభద్రాంగితో మైత్రినెఱపుచు నామెయెడల సహా

న భూతిజూపుచు మంచిచెడ్డలనుగూర్చి నివేదించుచుండిరి.

లోకమున దనేకవిధములగుననులున్నను. కొందఱు జరగిపోయినదానింగూర్చి విచారించుచుందురు. కొందఱు వర్తమానము జూచుకొనుచు నానందించుచుందురు. మఱి కొందఱతీతవర్తమానములయందు విరక్తులై కేవలము భవిష్యత్కాలముకొరకు తలయెత్తుకొని చూచుచుందురు. రాజాంతఃపురమున యమున యనుపేరుగల పరిచారిక యున్నది. ఆమె వయసు నలువదియేండ్లకు మించి యుండును. ఆమె రాజాంతఃపురమునందలి యెల్లసంగతుల నెఱుంగును. అనేకుల నామె బాగుగ నెఱుంగును. వారిన్యభావములగూడ నెఱుంగును. మఱియు నామె రాజన్యభావమునుగూడ నామూలముగ నెఱుంగును. సుధద్రాగి సూపలావణ్యములనుగూర్చియు నామెగుణగణములనుగూర్చియు, నామె తనలో, ఇట్టి రూపమును, ఇట్టిగుణములునుగూడ నెప్పుడును వ్యర్థములుకాజాలవు. ఎప్పుడో యీమెకొకశుభదినము రాగిలదు. కావున నే యిప్పటినుండియు నీమెతో మైత్రి సంపాదించుకొందును. కష్టకాలమునందుఁ గావించిన యుపకార మెట్టికి నెవ్వరను మఱచిపోజాలరు. అని యీవిధముగ నాలోచించుకొని యమున సుధద్రాగిని ప్రత్యక్షముగను, నప్రత్యక్షముగనుగూడ సేవించుచుండెను — ప్రేమించుచుండెను. ఆమెకష్టసుఖములు తనవిగ భావించుకొనుచుండెను. ఈవిధముగ నామె సుధద్రాగికి సర్వవిధముల ముగళాకాంక్షిణియైయుండెను.

యమునాసుభద్రలు శుభసమయమున కెదురుచూచుచుండిరి. దివము గడచిపోవుచుండెను; రాత్రియును గడచిపోవుచుండెను; మాసములును వత్సములునుగూడఁ గడచిపోవుచుండెను. కాని శుభసమయము హఠాత్ మైనను వారి కగపడుటలేదు. తుద కొకనాఁడు మంచిననయను దొరకెను.

అది ఫాల్గునమాసము—పూర్ణిమారాత్రి రెండవజాము గడచిపోయినది. మందవందమారుతములు వీత్రంచుచుండెను. ఆవ్రాతపోతస్వర్కమున నొకలు పులకించుచుండెను. సమీపవృక్షాంతరాళమునందుండి యొకకోకిల తనకలకు హూస్వరంబున నమృత సేచనము గావించుచు దిగంతముల నమ్మనరసపావిత్రములుగఁ జేయుచుండెను. పూర్ణచంద్రుఁడు వెన్నెలలఁ గ్రుమ్మించుచుండెను. ఆవధురకుహూనిన దమును, నావిర్మలకౌముదీవిలాసమును సేకీభవించి తమమోహి నీదివ్యశక్తిచే లోకమును మగ్ధప్రాయముగఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను—మహారాజాధిరాజులు మహావైభవ సంపన్నులే యైయుందురు; కాని వారికొక్కవిషయమునమాత్రము గర్భనాగ్రులకంటెను మించి దాద్ర్యము కలదు. ప్రకృతిసౌందర్యమును గాంచుభాగ్యము వారికిఁ దఱచుగ లభియింపదు. వారు చారమఖిలున నెల్లవార్తలను వినుచుదురు; చాటుకారులవలన గుణపరిచయము గావించుకొనచుదురు; చిత్రనూపములమూలమున సౌందర్యమును భావించుకొనుచుందురు. ఒక్కరును సుఖముగ నుండుటకు వారి కెచ్చ

టికో గాని సమయము దొరకదు. నిరంతరమును బాధ్యుల
 రులచేఁ బరివేష్టించబడి వాఁకర్ణములతోడనే వినుచు వారి
 శృంఖలతోడనే చూచుచు నుండురు— ఇప్పు డొక్కించుక
 సేపు మహారాజు బిందుసారు డట్టిపరాధీనతాహస్తముల
 నుండి విడివడి యొకపుష్పా రామమధ్యమునం బ్రచారము
 చేయుచు నేమేమియో భవించుకొనుచుండెను.

ఆసమయమునం దాకస్మికముగ నొకయువతీమూర్తి
 యచ్చటకు వచ్చెను. ఆమె యతిలోకసుందరీమణి— మహా
 రాజవృష్టి యొకనునామెపైఁ బ్రసరించియుఁ బ్రసరింపక
 మునుపే యారమణీమూర్తి మహారాజుపాదపద్మసాన్నిధ్యము
 న సాష్టాంగపడి యుండెను. ఆసందర్భమున సార్వభౌముఁ
 డొంచుక యలికిపడియెనుగాని యొక్కింత సేపటిలో స్థిరహృ
 దయుడై యామెను జూచి “అమ్ము! నీకోకయేమియో
 తెలుపుము!” అని యాదరముతోఁ బలికెను. అప్పుడు సుభ
 ద్రాంగి తనచరిత్ర మంతయు నాశ్రయదర్శకునకు విన్నవిం
 చెను. బిందుసారు కప్పు డెల్లనంగతులు నింతలో స్మృతికి
 వచ్చెను. ఆమెమెడలఁ దన భార్యలందఱును జేసినమోసము
 నప్పు డాతఁడు గ్రహింపఁగలిగెను. తానింతవఱకును సందే
 హించినసంగతి వట్టిభ్రమ యని నిశ్చయించుకొనియెను—
 బిందుసారు డాబ్రాహ్మణకుమారీ రామణీయకవిలాసములం
 బ్రత్యక్షముగఁ గన్నలారఁ గనుంగొనియెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

పుత్రలాభము.

మహారాజగు బిందుసారున కేబదిమంది రాణులు కలరు. ఇంత కాలము వఱకు వారిలో ధర్మాదేవి యొక్క తెయే సార్వభౌమునకుఁ బ్రధానమహిషియై యుండెను. మఱియు నామె యువరాజగు సుషీమ కుమారుని గన్నెల్ల!— అందుచే నామె రాణుల కందఱకు నధికారిణియై యుండెను. మహారాజు కూడ నామె మాటకు జవదాటలేడు. ఈ విధముగఁ జాలదినములు గడచినవి. బిందుసారుడు సుభద్రాగిరి జూచిన తరువాత నుండి యీ విషయము నం దించుక వ్యతిక్రమము గాన వచ్చుచుండెను. రాజానుగ్రహము తీవ్రవేగము గల నదీ ప్రవాహము వంటిది. అది యొకప్పుడొక తీరము నొరసి భంగించుచున్నప్పుడు మఱియొక తీరము ను బలపఱచుచుండును. ఇప్పుడు మహారాజు మణి యగు ధర్మాదేవి తల తిగిపోవుచుండెను. క్రమక్రమముగా నిప్పు డామె ప్రభావ ప్రతిపత్తి లగ్నిపోవుచున్నది.

రాణి యగు సుభద్రాగిరి కిప్పుడు మంచి కాలము వచ్చినది. ఆమె యిప్పుడు రాజాధిరాజు బిందుసారునకు రాణులలో నెల్లఁ బ్రియతమురాలై యుండెను. సుభద్రాగిరికిఁ గష్టపనుయము గడచిపోయినది; సుఖసమయము వచ్చినది. అదియును గడచిపోవుచున్నది. దినము, యామిని, మాసము,

4 వత్సరము, శిశిరము, వసంతము మొదలగునవి యన్నియుఁ
జక్కావర్తన్వాయమునఁ ద్రివవేగముతో వచ్చుచుఁబోవుచుం
డును.

వానితోఁగూడఁ గోరుకొనఁదగినసుఖసమయమునంత
లి నూతనత్వముకూడ జరిగిపోవుచున్నది. ఇన్ని డామె హృ
దయమింకను నట్టిచూతనన్వముకొఱకు వ్యాకులపడుచుండెను.
ఆనూతనత్వమునందలి మనోహరత్వముం గూర్చి తెలుపుచు
యమున గూమెకోరికలును మఱింత వర్ధిల్లఁజేయు చుండెను.
సుభద్రాగి నపత్ను లందఱును బుత్రవతులైయుండిరి. ఆమె
కుమాత్ర మింకను బుత్రముఖసందర్శన-లాభము కలుగ లేదు.
ఆకారణముచేఁ దఃపై మహారాజున కించుక యనాదరము
కలుగునేమో యనువిచార నూమైహృదయమును వేధింప
సాగెను.

రాణి యగుసుభద్రాంగి సంపూర్ణయావఃవలియై
యుండెను. ఆ మెహ్మదయమునః రాశిచ్చాయ లించుకించుక
ప్రద్యలింగుచుండటచే నామెసూపయావఃవిలాసకాతులిం
చుకించుక మానమును కాఁజొచ్చెను. కాని యాకాజీమణి
కటియనస్థ యెన్నిమోదిననులనటకు నిలిచియుండలేదు.
ఆమె కిస్మ డించుక యస్వస్థతగా నన్నట్లుతోచుచుండెను.
హంసతూలికాత్పమున శయించుటకూడ నామెకుఁ గష్ట
ముగా నుండెను. సుఖాద్యములు కూడ ననపేక్షితములైపోయె
ను. అమృతమునందును నరుచి యుదయించెను— మట్టిదిన

$$\int_{\gamma} \omega = \int_0^1 \frac{d}{dt} \left(\sum_{j=1}^n x_j(t) \right) dt$$

వలయునని మనసయ్యెను. అప్పుడు సుభద్రాంగి యమునతోఁ
డః శరీరపీడంగూర్చి యందును జెప్పెను. ఆమాటలు నాలిం
చి యమున పరమానందముతో, 'అమ్మా! ఇవి మన్నియను
శీడాలక్షణములు కావు— సర్వమును శుభలక్షణములే' అని
జోధించెను.

కృనుముగా నీనంతి యంతఃపురమునం దంటును
వ్యాపించెను. నూత్న రాజ్య మశోకూడ సంతానవతి యగు నని
యందఱు ననుకొనుచుండిరి. గర్భస్థశిశువు దినదినము నెట్లు
వర్ధిల్లుచుండెనో యట్లే సుభద్రాంగి నడత్తులయ్యార్యులను
కూడ వర్ధిల్లజూచెను. అప్పుడు రాణులలోఁగొందఱు మం
చిది. సుభద్రాంగి గర్భవతి యైనది. అద్భవవంతురాలు! మం
చిసంతానమే కలుగును. కాని, రాక రాక గర్భము వచ్చిన
ది. ఇంతవయసునో దొలిచూచు! రసాయముగఁ బ్రస
వింపఫలయును గద! ఏమో! ఏనాటి కెట్లు వచ్చునో యె
వ్వరికిఁదెలియును' అని యనుకొనుచుండిరి. కోటయం దంత
టను నామె గర్భముంగూర్చి మాటలే. ఆగర్భమే యామెజే
వితమార్గమును నిష్కంటముగఁ జేసికెచ్చెను: అదియే యా
మె రాజీసానమును దేవతాసానముగఁ బరిణమింపజేసెను!

దేవతలెల్లప్పుడనందఱప్రార్థనములను—అన్నిప్రార్థన
ములను సంపూర్ణముగ సిద్ధింపజేయరు. సుభద్రాంగి నడత్తు
లమనోగతప్రార్థనములును సంపూర్ణముగ ఫలియింపలేదు. రాణి
యగు సుభద్రాంగి యొక శుభముహూర్తమునం దొకకుమారు

నిగనియెను. కొత్తగాణి పుత్రవతి యయ్యెను. ప్రిసననమ
యమునం దామె కృత్తిక పూనుగలుగ లేదు ఆకారణముచే
గుమారున కశోకుడని వామకరణము గావింపబడియెను.

ఎ మిదవప్రకరణము.

అశోకుని శైశవము. *హస్త ప్రాసాదము*

రాజ్యేర్పన్న మగుసుభద్రాంగి పుత్రముఖసందర్శన
మునఁ బరమానందభరితహృదయ యయ్యెను. మహారాజు
కూడఁ దనవలెనే యీనవకుమారసందర్శనమునఁ బరమా
నందరసనిమగ్నుడగు నని యామె యనుకొనెను. కాని యా
మెకొక యీవిధముగ ఫలియింపలేదు. మహారాజు యధా
సమయమునకే పుత్రముఖావలోకనముం గావించెను. కాని
యప్పు డాతనికన్నులలోఁ బ్రేమరసస్థిరంగములు పొడ్డనూ
పలేదు; అతనిముఖము డల్లమున నానందకే ముదీవింపన మగ
పకలేదు. కేవల మప్పు డాతఁడు ధర్మరత్నాదికములదానము
చేసి కుమారుని నాశీర్వాదించిమాత్రము వెడలిపోయెను. సుభ
ద్రాంగి యిదియంతయును బోశీలించి చూచుచునేయుండెను.
మఱికొందఱు పరిచారకులుకూడ నాభావమును గ్రహించి
యుండిరి.

ఒక్కనిచు సమలో నీనంగతియంతయును సుభద్రాం
గినవతులచేపులఁ బడియెను. మహారాజుదానీనుడై యుండె

అశోకుని శైశవము.

నని వినుటవలన వారియార్యానల మించుక శాంతించెను. ఆరాణులలో నొక్కొక్కొక్కొక్కవిధముగఁ జెప్పకొనసాగిరి. తుదకు వారందఱు గ్వేతురాలైన సుభద్రాగిరికిందగిన శాస్త్రియైనదని నిశ్చయించుకొనిరి. ఎంతగర్వము! ఇంతటిగర్వముధర్మాదేవి యెట్లునహించినదో?— దర్శనాని యగు మహారాజు సుభద్రాగిరిదర్శనభంగమును పొగుగఁ గావించినాడు— ఇప్పటి కిది పరిధమసూచనామాత్రము' అని యనుకొనిరి. కాని ప్రకృతస్థితి యది కాదు. సుభద్రాగిరియపరాధ మేమనినః— ఆమెకుమాదుఁ డితరరాజకుమారులవలె సుందగుడు కాదు. ఇతనియ కాశ, చూపు, కు, మిగులఁ గురూపియైయుండెను. అతని కంతగా నంగసౌష్ఠవము లేదు. అతని శరీరచ్ఛాయ గౌరవార్థవినిశితమై యుండలేదు.

ఈసకలకారణముచేతను రాజప్రథమదృష్టి యశోకకుమాగునిపెఁ బ్రేముపపూర్ణముగఁ బ్రసరించినది కాదు. బింద సారునియేకాధిక శతపుత్రులలోఁగూడ నాతనిప్రథమమహిషీశయఁ డగుయవరాజు సుషీమఁ డొక్కఁడు మాత్రమే ప్రియశిమఁడై యుండెను.

ఎవ్వ రేమనుకొన్న నేమి? సుభద్రాగిరిమాత్రము కన్నబిడ్డ యగునశోకుం జూచి యెల్లకష్టములను మఱచి పోయెను. ఆమె ప్రేమాపచారములచే నశోకుఁడు శుక్లపక్షచంద్రునివలె దినదినవృద్ధిమానుఁ డగుచుండెను బాలుఁ డగు నశోకుఁడు తనకురూపముగూర్చి చెప్పుకొనువాణిమాటలయ

ర్థ మొంతమాత్రమును గ్రహించియుండలేదు. కేవలమాత్రం
 డెన్నెడు నొక్కసిమిషమందైన దుఃఖించియుండలేదు. అశో
 కుడు రాజగృహమునం గలయెల్లరాజకుమారులతోడను స
 మానానందముననే — సమానోత్సాహముననే యాటలాడు
 కొనుచుండెను. శ్రమముగ అశోకునకుఁ బసితనము వదలు
 చుండెను. బాలకుఁ డగునశోకున కప్పుడు విద్యాశిక్ష పా
 రంభ మయ్యెను. క్రమముగ నాతనికి లోకజ్ఞానము కలుగు
 చుండెను. అప్పటినుండియే బాలకుఁ డగునశోకుడు తనతం
 డ్రిచర్య యందలి పక్షపాతమును గ్రహించి యుండెను.
 ఆరాజగృహమున నాచంద్రశాలామంటపమధ్యమున నవవిక
 సితశతశతస్రస్థింబులంబోలి విసిల్లుచున్న తనకుమారులనడు
 మఁ భ్రమరనిలవర్ణుడును, శోభాసారభహీనుడును గురూపి
 యు నగునశోకుని జూచిఁ పప్పుడు బిందుసారుఁ డిండుక యప్ర
 తభుఁడై పోవుచుండెను — తుద న విరక్తుఁడై పోయెను. బాల
 కుఁ డగునశోకున కాసంగతి యంతయుం దెలిసిపోయింది.
 కాని యందులకుఁ గారణముమాత్ర మతనికి బాగుగఁబోధ
 పడలేదు. అశోకుడు నియొద్దకు వచ్చి యావిషయముం
 గూర్చి యడుగఁ పప్పుడు సుధద్రాగి వాటియొక ధోరణిలో
 నాతని కామాట మఱపించివైచుచుండెను.

ఈసకలకారణము లచేతను సుభద్రాంగి భర్తృప్రియ
 తమురా లయ్యెను, నిరంతరచింతాసంతప్తస్వాదయయైయుం
 డెను. కుమారునియెడల దండికిం గలయింతటియదాసీనత.

అనాశ
 కు

ఇంతటియనహ్యభావము తుద కేవిధముగఁ బరిణమించునోయని యామె నిరంతరము విచారించుచుండెను.

అశోకునియెడల బిందుసారున కిట్టియనహ్యభావము న్నదని తెలియనివా రెవ్వరును లేరు. ఏమైననేమి? జనకుని యంతటియనహ్యభావము కుమారుఁ డగునశోకునికులోచిత విద్యాశిక్షణమునకునూత్ర మెంతమాత్రమును వ్యాఘాతముం గల్పించియుండ లేదు. అదియేమోకాని యశోకుఁడు తనవై మాశ్రీయసోనగు కౌటె నల్పకామునందే యధికవిద్యా వంతు డగుచుండెను; సకలవిషయములయందును విజ్ఞానలాభము నందుచుండెను. కుమారునికాశాగ్రముద్ధిఁ గూర్చినప్రశంసాచసముల ప్రశస్తియులు క్రిమముగా దలిచెవులుబడుచుండెను. అందుచే సుభద్రాంగి పరమానందభరతహృదయ యగుచుండెను.

ప్రావేశము.

తండ్రివైముఖ్యము, సవతితల్లు, యసూయ, సోదరుల తూషీభావము, గురువులబ్రాధనము, ఉత్సాహన కల్పము జననీప్రేమము, యత్నము, సాత్త్వికము మొదలగువానినడుమ నశోకుని శైశవజీవితము గడచుచుండెను.

తొమ్మిదవ పరికరణము.

అశోకుని భవిష్యత్తు.

ఒకదినమున మహారాజగుబిందుసారుఁడు తనకుమారులవిద్యాశిక్షణముంగూర్చి పరీక్షింపవలయు నని తలంచెను.

శ్రీ మహానాథాచార్యము
అ శోకుఁడు. తేలి ప్రాల్మ

విద్యావిషయంబున నెవ్వరెంతటివిజ్ఞానమును సంపాదించిరో
తెలిసికొనుట మానవశ్యక మని మహారాజు భావించెను. మా
పక్షాశీలంబుల నధికుం డగురాజకూమారుడే భవిష్యత్ప్రభు
పదంబున కర్హుఁడై యుండు నని యాతః యభిప్రాయము.

శక్తిమంతులును నిత్యవతులు నగువారికోరికలుకార్య
రూపముఁ బరిణమించుటకు విశేషకాలము పట్టదు. మహా
రాజు తనయుద్దేశమును బ్రకటించినతోడనే రాజకూమారుల
ను బరీక్షించుటక దగినస్థలమును, దగినసమయమునుగూడ
స్థిరములయ్యెను. అప్పు యను సంసిద్ధము లయ్యెను.

నగరోపకరమున నొకవిశాలోద్యానమునందు రాజ
కూమారులను బరీక్షించుట కేర్పాటుయ్యెను. రాజకూమారు
లందఱు నాదినమున నచ్చటనేయుండవలయు నని స్థిరపఱచిరి.
ఉద్యానమధ్యంబున విశాలంబును విస్తరింపబడిన నగునమప్ర
దేశమునఁ గ్రాముదీప్రభలు కన్నులపండువు సేయుచుండెను.
ఆవెన్నె బయట విచిత్రాస్థము లలంకరింపఁబడియుండెను.
ఆచుట్టును నవదూర్వాంకురశ్యామంబును, వర్షులాకారంబు
ను నగుభూతలము నయనాభిరామంబై యుండెను.

సూర్యోదయమొనరి మొదలుగ నాసభ స్థలమునకు జ
నులు వచ్చుటకర భించిరి. రాజకూమారులకూడ నొక్క
కొక్కరుగ నాయాసమయనులయందువచ్చి యాసీనులగు
చుండిరి. రాజపుత్రులందఱును మనోజ్ఞ వేషభూషణ లంకృ
తులై యుండిరి. రథామాధులై కొందఱును, తురగామాధు

తై కొందఱును వచ్చి ప్రవేశించుచుండిరి. క్రమముగ నందఱును వచ్చిరి. మహారాజును మంత్రులునుగూడ సభాస్థలము నకు విచ్చేసి యుండిరి. కేవల మొక్కఁడుమాత్ర మచ్చటికి వచ్చియుండలేదు. రాజకుమారుఁ డగునశోకునకు యథాసమయమునం దీసంగతి తెలిసినదికాదు. అందులకుఁ గారణము వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఆచంద్రశాలార గమున— ఆసుందరకుమారమగ్యమునఁ గుహపి యగునశోకుఁడు ప్రవేశించుటకు మహారాజున కిష్టములేదు. కాని యాతఁ డంతస్పృహముగా నెట్లు చెప్పఁగలఁడు? రాణి యగుసుభద్రాంగి కెట్లయూనార్త తెలియవచ్చెను. తోడనే యామె తనకుమారుని గూడఁ బరీక్షాపరిషత్తునకుఁ బంపించెను. సుభద్రాంగి తనకుమారుని బరీక్షాసభకుఁ బంపఁబోవునప్పటికి రాజాస్థానము నందలి సుందరామూల్యవాహనాదికములనన్నింటి నుపయోగించుకొని తక్కినప్రభుల మారు లందఱును సభకుఁ బోయి యుండిరి. ఒక ముసలి మేనుఁగుమాత్రము మిగిలి యుండెను. అశోకుఁడు తల్లియొద్ద సెలవు దీసికొని యాయేనుఁగుపై నెక్కి బయలుదేరెను. అప్పటి కాసభారంగ మంతయును జననమృత్యుగముగ నుండుటగాంచి యశోకుఁ డాచంద్రాతపబహిర్భాగమునఁ గోమలశాద్వలతలంబునఁ గూర్చుండి యుండెను.

సన్యాసి యగుపింగళవత్సజీవుఁడు పరీక్షకుఁడుగ నియమింపఁబడినాడు. క్రమక్రమముగ రాజకుమారు లందఱును బరీక్షింపఁబడిరి. విద్యాబుద్ధులయందు రాజకుమారు లందఱు

లోను సశోకుడే యన్నతస్థానము నలంకరించినట్లు నిరూపితమయ్యెను. ఆతడే సుశీలుడును సూక్ష్మబుద్ధియు నని యందఱకును బోధపడియెను. కాని యాలోడు కురూపి; శోభావిహీనుడు; జనకుని కప్పియుడు! అప్పు డయ్యశోకుని యుత్తమశ్వాము గూర్చి యంతబహిరంగమున నంతవిస్పష్టముగఁ బ్రశంసించుట కెవ్వరును సాహసింపజాలకపోయిరి. పరీక్షకుఁ డగుపింగళవత్సజీవుఁ డెల్లవిధముల బాగుగ నాలోచించెను. ఈయశోకుడు మహారాజునకుఁ గేవల మప్రియుడు. సర్వవిధములను రాజసింహాసనమున కశోకుడే యర్హుడని చెప్పినచో నది యాతనికి మిగులఁ బ్రతికూలముగఁ బరిణమింపఁగలదు. కావున మిగులనిపుణముగ మహారాజునకు సత్యమును బ్రదర్శింపవలయును. అని నిశ్చయించుకొని మహాప్రభూ! నేనీరాజకుమారుల నందఱును బరీక్షించితిని. వీరిలో యెవ్వరివాహుము సర్వవిధముల నున్నతమైనవో, యెవ్వరిపీఠ మెల్లరీతుల నుత్కృష్టమైనదో, యెవ్వరిపానీయ మెల్లభింగుల నుత్తమమైనదో వారే సర్వవిధములను భవిష్యత్ప్రభుత్వమున కర్హులు అని చెప్పెను.

ఆమాటల నాలించి రాజకుమారు లందఱును బ్రత్యేకమగఁ దమలోఁదా మాలోచించుకొని తమతమయాసన పానీయములే యితరులవానికంటె శ్రేష్ఠములుని నిశ్చయించుకొనుచుఁ దమయచ్చవచ్చిన తెఱంగున సిద్ధాంతము చేసికొనఁజొచ్చిరి. కురూపి యగుసశోకుడు సభమగిసినతరువాతఁ

దల్లియొద్దకువచ్చి పింగళవత్సజీవుఁ డొనరించిన నిర్ధారణముం గూర్చి యెల్లసంగతులను దెలియఁజేసెను. అనంతర మశో కుఁడు తల్లియొద్దటఁ బింగళవత్సజీవునివాక్యముల కీవిధముగ వ్యాఖ్యానముం గావించెను — నేను పితృసితామహోచితం బగువృద్ధభద్రగజము నధిరోహించి పోయితి; అదియే సర్వోత్తమవాహనము. నేను శ్యామలదూర్వాదళశోభితంబగు ధరణీకలంబున నుపవసించితిని; అదియే సర్వోత్కృష్టమృదు లాననము. నేను విశ్రాంతిస్థిగచావః గఁగాజలంబులఁ బానము చేసితిని; అదియే సర్వోత్తమపానీయము. కావున మహాత్ముఁ డగునా పింగళవత్సజీవుని వాక్యములు సత్యములే యైనచో నేనే భవిష్యత్కాలమునందుఁ బితృసంహారమును బొందఁ గలుగుదును.

మాతాపుత్రుల ప్రియసంభాషణ మీవిధముగ జరిగినది. అది మొదట గ వారిహృదయము లాశాస్వితము లగుటచే భవిష్యత్సంభవమయమునకై వారిరువురు నెదురుచూచుచుండిరి.

పదియవ్రకరణము.

జనకునియాజ్ఞ.

మహారాజగుచంద్రుఁడు తనబుద్ధిబలమునను బాహుజలమునన గూడ మగధరాజ్యమును జాలదు రను విజ్ఞానము

ను వ్యాపింపజేసెను. ఆ కాలమునఁ దక్షశిల మగధరాజ్యా-
 తరతమై యుండెను. చంద్రగుప్తుఁడు తానెంతవఱకుఁ దురా-
 జ్యమును విస్తరింపజేసెనో యంతవఱకుఁ దనసత్యశాసనము
 నుగూడఁ బ్రసరింపజేసెను— కాని యెల్లకాలము నొక్క-
 రీతిగా నుండదు; ఎల్లదినములు నొక్కలాగున జరుగవు. ఇ-
 ప్పడు మహారాజగుబిందుసారునిరాజ్యసమయమునఁ దక్షశి-
 లయందు విద్రోహములు బడులువెడలెను. సామంతరాజు-
 లు తమలోదాము కలహించుచుండిరి. రాజ్యలోలసత్వమే-
 యందులకుఁ బ్రధానకారణము— మఱియుఁ బ్రజావిద్రో-
 హము మఱియొకవిధముగ నుండెను. రాజోద్యోగులదోష-
 మాలవలనను, వారికఠినశాసనమాలవలనను, దుష్టకృత్యము-
 లవలనను దూరదృష్టి లేనిప్రజలు విద్రోహులగుచుండిరి. రా-
 జగుబిందుసారుఁ డీవిద్రోహ నాశమునాలకించెను. మొట్టమొ-
 దట నాతఁడు యువరాజగుసుషీముని ససైన్యముగ నాస్థలము-
 నకుఁ బంపించెను. ప్రవృత్తమగునఁ బ్రజలందఱునుయువరా-
 జగుసుషీమునింగాంచి యిండుక శాంతిపొంది యుండిరి.
 యువరాజు తమతమకష్టములం గూర్చి యాలకించి యండు-
 కుఁ దగి ప్రతిక్రియ నాచరించు నని వారికి మిగుల నమ్మ-
 కము కలిగెను. కాని యచిరకాలముండే వారికాభిమా-
 యంతయు వదలిపోయెను. అప్పుడు ప్రజలందఱును యువరాజు-
 తీరాస్త్రములమూలమునను గఠినశాసనములమూలమునను
 తమ్ము దండించుటకై వచ్చియుండె నని భావించుకొనిరి. అ-

దువలన మరల నా రెప్పటివలె నల్లరులం జేయట కారభిం
చిరి. యవరాజు శాంతిస్థాపనమునకై చేసి యాత్ర యీవిధ
ముగ నిష్ప మైపోయెను. అందుచే నాతఁడు నిర్దోషముగ న్న
దేశమునకు మరలవలసినవాఁ డయ్యెను.

మహారా జకు బిందుసారుఁడు పుత్రుని ఖంబున నెల్ల
సంగతుల నాలకించెను. అప్పు డాతఁడు తనతండ్రికు దానే
తెలిసికొనఁగలిగెను. తోడనే యావహారాజు కుమారుఁడగు
నశోకుని బిలిపించెను. పిమ్మట బి దుసారుఁ డశోకున కెల్ల
వృత్తాంతమును జెప్పి యేమేమిచేయవలయునోకూడఁ డెలి
యఁజేసెను. రాజ్యమున కతిదూరమునఁ బశ్చిమప్రాంతము
నందు శాంతిస్థాపనము కొఱకు — ^{అప్పుడు} విద్రోహదనునముకొఱ
కుఁగాదు — కుమారున కేమి కావలయునో తండ్రి యన్ని
యు నొనంగెను — కేవల మస్త్రములను సైర్యముమాత్ర
మాతని కీయలేదు. అశోకుఁడు తండ్రియభిప్రాయమును గ్ర
హించెను. ఆతఁడు నిర్భయుఁడై తక్షశిలకుఁ బ్రయాణ
మయ్యెను. కొలదికాలమునందే యశోకుఁడు నిరపాయముగఁ
దక్షశిలం బ్రవేశించెను; అచ్చటిప్రజల కందఱకును ప్రేమ
పూర్వకముగ దర్శన మొనంగెను; వారికష్టసుఖంబులఁ బరి
శీలి చెన : వారియభిప్రాయకారణముల విస్పష్టముగ గ్రహిం
చెను. వారికష్టములయెడల సహానుభూతిని బ్రకటించెను.
కష్టపర్వాక్షణమునకుఁ దగినప్రతిక్రియలం గావించెద నని
చెప్పి వారిమనంబుల కూడట కలిగించెను. రాజపుత్రుఁడు శ

శ్రుతిలనుగాని, సైన్యమునుగాని తీసికొని రాలేదనియు,
 దమ్మి దండింపవలయు ననునదేశముతో వచ్చినవాడు కా
 డనియు, దమలో శాంతిస్థాపనము చేయుటకే దర్శన మిచ్చి
 యుండె ననియు బ్రజలందఱును మొట్టమొదటనే భావించి
 యుండిరి. తరువాత నాతః దయార్ద్రవృద్ధయమును, దదను
 కూలవ్యవహారములను గాంచి తమకు జ్ఞేమలాభములం గ
 ల్పించెదగనిచెప్పిన సమాదరశీతలంబు లగు సాంత్యనవచంబు
 ల నాలకించి ప్రజాగణ మంతయు శాంతభావమును వహించి
 యుండెను. అశోకునియారిత్ర సఫల మైనది. పితౌజ్ఞాపరిపా
 లన మైనది.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

గుణావరణము.

అశోకుడు తక్షశిలయందు శాంతిస్థాపనముచేసి రాజ
 భానికి మరలివచ్చెను. పది మాత్రేడు బాలకు డగు నారాజ
 కుమారు డొక్కఁడును పోయి పౌంధులగువారికిఁ గూడ సతి
 దుష్కరం బగు మహాత్కార్యమును సర్వశ్రేయస్సంపన్న
 ముగ నెఱవేర్చుకొని వచ్చెను. మహారా జుబిందుసారుఁ
 డింత కాలమువఱకును గురూపియనియు, వికారాకారుఁ డని
 యుం దుంచి యశోకుని జూచుటకుఁ గూడ నసహ్యపడుచుం
 డెను. తక్షశిలయందు శాంతిని నెఱకొల్పుటకై పోయిన యశో

కునకచ్చట నేవిషమసంకటమున నై నబడి మరణించుటయే
తటస్థించినయెడల నది మహారాజునకు దుఃఖదాయకమే య
గునో మఱియేమగునో మేమెంతమాత్రము నూహలవలన
సిద్ధిశింపజాలము. అప్పు డేమగునో చెప్పజాలముకాని పి
త్రాజాపరిపాలనతత్పరత, సాహసము, నీతికుశలత మొదల
గురాజకులోచితసద్గుణగణంబు లన్నియు సశోకనియందు
మూర్తీభవించియున్నట్లు పొడకట్టుటచే నిప్పుడు మహారా
జాతనియెడలఁ బరమాదరభావమునే సూచింపఁదొడంగెను.

ఆసమయమునకు సరిగ నుజ్జయనీమండలమును బ్రజా
నుకూలముగఁ బరిపాలించుటకుఁ దగినసమర్థుఁ డగురాజప్రతి
నిధినొకని నియమించుట యావశ్యక మయ్యెను. ఎంతెఱిసమ
ర్థులెనను దనయుద్యోగిజనులయందెంతటి మహోన్నతకార్య
భారమును బెట్టుటకు మహారాజున కిష్టములేకపోయెను. ప్ర
కృతమునం దశోకుఁడు సకలసద్గుణగంధర్వుండనియు, ససామా
న్యప్రతిభాశాలియు ను ననుభవమునం దోచుటచే సార్వ
భౌముఁ డగుబిందుసారుఁడు బాగుగ నాలోచించి యవంతి
మండలరాజప్రతినిధిపదంబున కశోకకుమారుఁడే యగ్నుఁడని
నిశ్చయించి యావిధముగ నియోగించి యాతని సచ్చటికిఁ
బంపించెను.

ఇందూరునకు సమీపమున నవంతినగరసము మెల్లవా
నికి బరిచిత మైనదియే. స్థలమాహాత్మ్యము చేప్పటికి నాపరి
త్రమము గుప్రసిద్ధముగనే యున్నది: —

అయోధ్యా, వాధురా, మాయా, కాశీ, కాంచీ, అవంతికా

పురీద్వారావతీచైవ, సప్తతామోక్షదాయకాః॥

అనువిషయము సకలభారతజనసమీచీనమైయున్నది.

అవంతీస్థానమున కాధునికనామము మాళవ్యము. అవంతీ
 మండలమునకు రాజధాని యుజ్జయినీనగరము. మహాకవి య
 గుకాళిదాసుఁ డాయుజ్జయినీనగరమున కమరత్వమును బ్రసా
 దించియున్నాఁడు. విక్రమాదిత్యునియుజ్జయినీనగరమునందలి
 సుధాధనశంబు లగుసుందరసౌధమాలికలును, నలోకసా
 మ్యాపకపలావళ్యా విలాసవతు లగునరపురధీమణుల
 విలాస వీరభ్రమరలీలారంగులు లగు రమ్యప్రమోదారా
 మంబులును నిష్ప డేమేపోయినవి? అవినున్నియును
 గాలవాహినీగర్భమునం గలసిపోయినవి. కాని మహాకవిశిరో
 మణి యగుకాళిదాసుఁడు దనకావ్యమునందుమాత్రము వాని
 కన్నిటికిని శాశ్వతజీవనమునుగల్పించి యున్నాఁడు. ఆమహా
 కవిసార్వభౌముఁడు తన మేఘసందేశ మహాకావ్యమునందు
 శాపగ్రస్తుఁ డగు యక్షునిచే నవనీరవముంజూర్చి నీకించుక
 చుట్టువోవయైనను నొకసారి యుజ్జయినీనగరమునకుం బో
 యి యాపురవిలాసమును గన్నులకాపునీరఁగాంచి నీకన్నుల
 కును జీవితమునకును సార్థక్యము గూర్చుకొని మరీపోమ్ము
 అని చెప్పించియున్నాఁడు. సాహిత్యసంస్కరణమున కిష్ట డ
 ప్రస్తుతమే యైనను యథాసమయమున మానవీనపాఠకులకు
 మహాకవిశేఖరుం డగుకాళిదాసుని మేఘసందేశమహాకావ్య

పత్రము

ము నొకసారి పరింపవలయు ననిబోధించుట యనంగతకార్యము కాదని తలంచుచున్నారము.

అశోకుఁడు జనకునియానతిచే నాతఁకిఁ బ్రీతినిధియై యుజ్జయినీపట్టణమునం దుండెను. ఆతఁ డారమణీయనగరము నందుండి మిగులసమర్థతతో నవంతీమండలప్రజావర్గము నను కూలశాసనముతోఁ బరిపాలించుచుండెను. ఆనని ధర్మశాసనసమయమునఁ బ్రజలలో నెట్టివిదోహనులుగాని, దేశమునం దెట్టిదుర్భిక్షములుగాని లేవు. ప్రజలు నిరంతరసంతుష్టులై యుండిరి. ఆతఁడును సుఖసంపూర్ణుఁ డయ్యెను. అశోకుని యశావసమ నందలి ప్రథమభాగ మియ్యజ్జయినీనగరముననే గడచినది. ఆతఁ డామండలమునం దున్నప్పుడే విదిశానగరమునందలి యొకసుప్రసిద్ధ వర్తకునితనయను బరమకూపలావణ్యవతి యగుకన్యకను బెండ్లియాడెను. నవయావసమ, అప్రతిహతం బగుప్రతాపము, రమణీయం బగురాజధానీనగరము, విలాసవిధిమలీలారంగంబు అగుప్రమోదోద్ధానములు, సకలసంపత్సమృద్ధిబగు రాజ్యము, సుఖసంతుష్టులగుప్రజలు, రూపయావనసంపన్నయు, ననరక్తయు నగు ధర్మపత్ని— అశోకున కన్నియును లభియించినవి. ఇవి యన్నియును లభియించుటంబట్టియే యశోకుఁ డజ్జయినీయందు న్నన్నప్పుడు నిరంతరముఁ బరమానందముతోఁ గాలమును సార్థకముగఁ జేసికొనియె నని చెప్పవచ్చును. గుణములయందలి యాదరముచేతనే తనతండ్రి రాజప్రీతినిధిగఁజేసి తన్నుజ్జయి

(అశోకుని చరిత్రము)

నీ: గరమునకుఁ బంపియుండె నని యశోకుఁడు భావించు
కొనియెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

గృహసమాచారము.

అశోకుఁ డుజ్జయినీఁ గరమునం నుండి యవంతీమండల
మున సుఖశాంతివిధానము లాచరించుచుఁ బరమానందమున
గా తేజము చేయుచుండెను. ఆతని కచ్చట నున్నప్పుడే తా
నభ్యసించిన గాఢతీకాశస్యమును గార్యరూపమున నుప
యోగించుకొనుట కవకాశము దొగకెను.

ఆతఁ డచ్చట నున్న కాలమునం దిచ్చటఁ బాటలీపు
త్రమునందు స్థితిగతు లంతబాగుగ లేవు. ఆరాజస్థానమునఁ
జిరకాలమునాండియు న్నాగసభ యొకటి యుండుటయు
దాఁ మూలముననే మహాగాజు - జకామ్యమూలం దీర్చుచుం
డుటయు జరగుచుండెను. నార్యభౌముఁ డగుబి దుసారుఁడు
గూడ నీయమము సత్కమించు యుండలేను. ఆసభాలోచ
నములఁ బట్టియే మగధరాజ్యము వివిధభాగములుగ విడఁదీ
యఁబడుటవలన నున్నతోద్యోగులసంఖ్య యధిక నయ్యెను.
ఆయద్యోగు లందఱునుగూడ నాపరిచాలనసభకు సభ్యులు
గనే యుండిరి. చంద్రగుప్తుని ప్రభుత్వసమయమునం దట్టిస
భ్యులైదువందలమంది యున్నట్లుతెలి నవచ్చుచున్నది. బిం

దుసారుడు కూడ వారియూలోచనల నననసించియే రాజ్య
 మును బరిపాలించుచుండెను. ఆరాజసభామధ్యమున రాధా
గుప్తుడు మంత్రియై యుండెను. ఖిలాతకుడు ప్రధానమం
 త్రికాకపోయినను నాతనిప్రభావ మెల్లవిషయములయందు
 ను నిరాఘాటముగఁ గొనసాగుచుండెను. రాజోద్యోగు లం
 దలు నాతని మిగుల గౌరవించుచుండిరి. అశోకుడు తక్షశిల
 కుఁ బోయినకాలమున యవరాజు సుసుప్తీముఁడుప్రవీణుఁ డగు
 నాఖిలాతకు జాలఁ గౌరవము గఁ జూచెను. రాజ్యమునకుభవి
 వ్యప్తిభుఁడు కాదగినయాయువగాజుండవడి యందటకు న
 సంతుష్టిని గల్పించెను. అదలుగు తుణ్ణహృదయులై భయ
 పడుచుండిరి. యవరాజు సుసుప్తీమునిధూర్తత్వముం జూచి
 మంత్రియగు రాధాగుప్తుడును మిగులవిరక్తుఁ డయ్యెను. అ
 ప్పటినుండియుఁ గ్రహక్రమముగ నారాజసభాసభ్యు లందఱు
 ను యవరాజునెడల నసంతృప్తు లైపోయిరి. పిమ్మట అశో
 కుడు తక్షశిలయందు శాంతిని నెలకొల్పి వారలినచ్చెను.
 అప్పుడాతఁడు రాజసభకునియొద్దం గూయున్నద్యోగుల
 నందఱును సన్మానంచెను. అప్పుడు రాధాగుప్తుడును ఖిలా
 తకుఁడునుగూడ నెల్ల విధముల యవరాజుకంటె నశోకుడే
 యోగ్యతఁగాఁ డని నిశ్చయించుకొనిరి. రాజసభలోనిచాలా
 మందిసభ్యులసమాజరవిశ్వాసములు క్రమక్రమముగ నశో
 కునివంకకే ప్రసరింపసాగెను; సుప్తీమునియందలి విరక్తియు

న శోకునియందలి యన రాగమున దినదినాభివృద్ధి నందుకుండెను. సుషీముడు యవరాజును జనకునకుఁ బ్రయత్నమున గూడ నై యుండెను. అయినను నశోకునిపక్షముననే యున్నతోద్యోగులయనురాగము ప్రబలమై యుండెను.

రాజధానియందలియన్నతోద్యోగులభావము లీవిధముగఁ జరిణమియకాలమునందే యవరా జగుసుషీముడు ను నశోకుడునుగూడ నచ్చట లేకయుండిరి. అప్పుడు సుషీముడు తక్షశిల కుందును నశోకుఁ డజ్జుని కుండు నుండిరి. ఈసమయమునందే గాక స్మిత్తమాగ మహారా జగుబిందుసారుడు వ్యాధిపీడితుఁ డయ్యెను. ఆవ్యాధి క్రమక్రమముగ వర్ధిల్లుచుండెను. అప్పుడు మహారాజు యవరా జగుసుషీముని బిల్బింపవలయు నని యాజ్ఞాపించెను. మహారాజు స్వస్థుడై యున్నను నస్వస్థుడై యున్ననునాతఁడెప్పుడును గార్యాచరణవిషయంబునఁ బరమభూషేక్షకలవాడై యుండెను. పశ్చిమంబిందుసారునియాజ్ఞ యధావినిగఁ బరిపాలింపఁబడిన మాట నత్యమే—కాని యాతఁ యభిప్రాయము మాత్రము సిద్ధించినదికాదు. రాధాపుత్రుఁ డింతకుముందుగనే బయలుదేరి రావలయు నని యశోకునకు వార్తంపియుండెను. ఇప్పుడుగూడ నద్యోగపద్ధతి ననుసరించి సుషీమునకును మరల నశోకునకునుగూడ సమాచారము నంపించెను—అప్పటికే మహారాజు వ్యాధి ముదిరిపోయినది. ఆరోగ్యము కలుగునను నాశయతిస్వల్పము—

పదుమూడండ్రపకరణము.

రాజ్యలాభము.

మహారాజగుబిందుసారుఁ డేబదివత్సరములు రాజ్యముచేసి క్రీ॥ పూ॥ 272 వ సంవత్సరమునందుఁ బరలోకగతుం డయ్యెను. అప్పుడు మగధరాజ్యసింహాసనము శూన్యమై యుండెను. ఆతఁడు తనయనంతరమునందుఁ దనప్రియపుత్తుఁ డగు సుషీముఁడే తనసింహాసనము నధిష్ఠింపఁగలఁడనితలంచి యుండెను. ఇట్టియాశచేతనే యాతఁడు తాను దోగళయ్యయం దున్నప్పుడు తనకుమారుని దక్షశిష్యుండి పిలిపింపవలయునని యాజ్ఞాపించి యున్నాఁడు. అప్పటియాతనియాజ్ఞ సంగనే పరిపాలింపఁబడినది; కాని యాతనియాశ మాత్రము ఫలియించినదికాదు. ఎందులకు ఫలియింపలేదో యాసంగతి నిదివఱకే చెప్పి యున్నారము. రాధాగుప్తుఁగూ థతంత్రముచే అశోకకుఁ దనకిండి) వ్యాసగ్రస్తుఁడై యుండెనునంగతి ముందుగనే తెలియవచ్చెను. ఆవార్త విన్నతోడనే యశోకుఁడు త్తటిశ్వేగమున నుజ్జయినుండి పాటలీపుత్రమునకు వచ్చియుండెను. కాని యాతని కప్పుడు జరిగినందర్శనభాగ్యము లభియింపలేదు. శూన్యమై యున్న పిశ్యసింహాసనము నుమాత్ర మేతఁడు దర్శించెను.

రాధాగుప్తులొకప్రముఖు లగురాజసభాసభ్యు లందఱు సేకగ్రీవముగ నిదివఱకే నిశ్చయించుకొనియుండటచే

అ శో క్షీరమున గ్ర - ఛాలయ శ్శు,

తే ల ప్రో లు.

వారందఱును గలసి యప్పుడే మగధరాజ్యమున నశోకుని
రాజగఁజేసివైచిరి. బిందుసారునియనంతరము నాతఁడొప్పు
తమసతీరత్నమును సుభద్రాంగినిమానుఁ డశోకుఁడే యావి
శాలమగధరాజ్యమునకు మహిమాన్వితుఁ డగుమహారాజ
చంద్రుఁ డయ్యెను—ఈయుత్సాహవార్త రాజ్యమునందం
తటను బ్రకటింపఁబడియెను.

ఇట సుషీముఁడను నిశ్చింతుఁడై యుండలేదు. జనకు
ని కష్టవార్త విన్నతొడనే యాతఁడను సాగ్యమైనంతవఱకు
శీఘ్రప్రయాణములు చేసి స్వదేశమునకు వచ్చియుండెను.
తొడనే మత్రుఁడందఱును గలసి మగధరాజ్యమున నశోకు
నే రాజుగ నెన్నుకొని రససంగతి యాతఁడెపులఁబడియెను.
బాహుబలముచే రాధాని నాక్రమించుకొని పిప్పిసింహాన
నము నధిష్ఠించుటకంటె నాతని కింక గత్యంతర మేమియును
లేక. ఆకారణమున నాతఁ డధికసంఖ్యాకసైన్యముం గూ
ర్చుకొని నసైన్యముగఁ బాటలీపుత్రసమీపమునకు వచ్చి వి
డిసెన. చిరకాలమక్రిందటఁ బాటలీపుత్రము ప్రాకారపరిఖా
ద్వారములచే సురక్షితమైయుండెను. అశోకుఁడేనానామకు
లింతకుముందే ప్రాకారమునకుఁ జుట్టునున్న యగ్రాధిపతు
నగడ్రు జలశూన్యముగఁజేసి తుపాకిమదు కసవుమొదల
గువానితోఁ గప్పవైచి యుంచెరి. జలశూన్యమును, దృణ
శోభితమును నగునాపరిఖంగాంచి సుషీముఁ డానందోత్ఫుల్ల
వ్యాదయుఁ డయ్యెను. పరిఖారోధము లేకుండుటచే నెటుల

మరిగ

యినఁ బ్రాకారమును బగులఁగొట్టియో, లఁఘించియో నసై
న్యముగ నగరమధ్యమునం దనాయాసముగఁ బ్రవేశింపవ
చ్చునుగదా యని యాతఁ డాశపడియెను. ఇట్టి యాశచేత నే
యాతఁ డతివేగముగ నేనల నడిపించుకొని ప్రాకారసూప
మునకు వచ్చి నిలిచెను.

అశోకునిదండనాయకు లిది యంతయును గనుపెట్టి
చూచుచునేయుండిరి. మహారణకుళలు రగువారియుపాయము
ఫలించినది. సుషీముఁడు ససైన్యముగఁ బ్రాకారమునకు నగ
డ్డము మధ్యభాగమునఁ బ్రవేశించి యుండెను. పంచానన
ము పోబల కిరాతునివలలో, దగులున్నది. సుషీముఁడు
ససైన్యముగ నట్లుండటం గాంచి అశోకునిపై నెక్కు లాపరిఖ
యందలిమందునకుఁ బప్పు మట్టి చిరి. మఱియుఁ బ్రాకార
ములపైనుండి నిరంతర బాణవర్షమును గురియింపసాగిరి. సుషీ
ముఁడు తానెన్నఁడుఁ గలలోనైన ననుకొని యుండఁపన్నాగ
మునం బడి ససైన్యముగ నివాతుడైపోయెను.

అశోకునిసౌభాగ్యమార్గమున కడ్డముగనున్న కంటక
వృక్ష మీవిధముగఁ బెల్లగింపఁబడిపోయెను.

నవీనుఁ డగురాజు—ప్రవీణ లగుమంత్రులు—రణ
నీతికుళలు రగుదండనాయకులు—వీరదళులు యుద్ధానంత
రమున నొక్కచోఁ గలిసికొనిరి; ఒక్కటేమాటగ మెలంగు
చుండిరి; ఒక్కటేశరీరముగభావించుకొనుచుండిరి. ఇంక నట్టి
రాజ్యమునకుఁ గొదవ యేమున్నది? అశోకున కప్పటికినిభా

- తృనాబంధశతుత్వము విచ్ఛేదము కాలేదు. అశోకుడు కేవలము దేశీకదృష్టితో విదోహులగుసోదరులను సపరివారముగ సశింపజేయుటకై ప్రయత్నించుచునే యుండెను. ఇట్టి కల్లోలములచే నశోకునకుఁ బితృసింహాసనము లభించినను బట్టాభిషేకము జరుగుట కాలచ్యుతము కావలసివచ్చెను—

పరునాలుగవప్రకరణము.

రక్తప్రవాహము

- అశోకునకు సర్వరాజ్యమును లభియించినది. ఆతని మాఖ్యశత్రువులు విహతులైపోయిన సంతతియు సత్యమే. కాని యాతనికంతమాత్రమున నిశ్చింతుడై యుండుట కవకాశము కలుగలేదు. పూర్వమునుండియు రాజ్యమునందరిప్రజలను రాజోద్యోగులును రెండుపక్షములుగ నేర్పడి యుండిరి. కొంత అశోకుఁడపక్షమువారుగను, మఱికొందఱు సుషీముఁడపక్షమువారుగను నుండిరి. అశోకునిపక్షమువారు ప్రబలులేయ యును గొలఁదిమఁదిమాత్రమే యుండిరి. ప్రజాసామాన్యమునఁ జాలమంది సుషీముఁడపక్షమువారే యెక్కుండిరి. మానవలోక మెంతవికృతముగ మారిపోవుట తటస్థించినను, ధర్మాధర్మజ్ఞానము, న్యాయాన్యాయవిచారణశక్తి, పాపాదనము, పుణ్యకాంక్ష మొదలగుసర్గుణము లన్నియు నొక్కసారిగా నాశనము లైపోవఁజాలవు. సుషీముడు యవనజాగ

నుండెను—సత్యకర్మానుసారముగ నాతడు పితృసింహాసనమున ఉత్తరాధికారి యైయుండెను. బాహ్యచాపల్యముచేనైన లోపము లాతఁకడ నేవియైన నుండిన నుండుఁగాక! సమయానుకూలముగ వానిన్నిటి నాతడు సవరించుకొని జాతిక పోఁడు' అని యీ విధమున భావించుకొని యుండ బ్రజలలోనను గుండులలోను జాల భాగమువఱకును సుషీమునియెడల నేయధికవిశ్వాసము కలిగెను. వారిక శోకుండురాజు గుటసంతోషకరముగ లేదు. ఇంతియ కాక సర్వవిధముల రాజ్యాప్తు నగు సుషీముండుక పటచూర్ణమున నన్యాయముగఁ జంపబడిపోయెను. అందువలనఁ బ్రజలలోఁ జాలమందికి సుషీమునియెడల జాలి కలిగెను. వారాతని లోపముల నన్నిటిని మఱచిపోయిరి. అందు నాతనికొఱకే తమ విచారమును సూచించుచుండిరి— పతిపుత్రపిహీనలును, మహారాజమహిషీ చణులు నగునశోకుని సవతితల్లులయెడలఁగూడఁ బ్రజాభిప్రాయము సానుకూలముగ నుండెను. ప్రజ లందఱును వారికష్టములకు విచారించుచుండిరి. ఇట్టి కారణములచే ననేకు లశోకునికు ^{ప్రార్థన} ప్రార్థన గావించుచు నుండెను. ఇంకను మిగిలియున్న యశోకునిపై మాత్రేయ ^{ప్రార్థన} ప్రార్థనలు. సోదరులుకూడ నాతనియెడల విరుద్ధాచరణముల నాచరించుచుండిరి.

ఈసకల కారణములవలనను నశోకుని కొక్కర్పును నెమ్మదియనుమాట లేదయ్యెను. అప్పు డాతఁ డేపథముచే

నై నను శత్రుసంహారము చేయవలయు నని కృతసంకల్పుఁ
 డయ్యెను. అతఁడనేకు లగుగూఢచారులను నియమించి
 యుంచెను. వారందఱును జ్ఞాపికాలయములు, దేవాగారము
 లు, సైన్యావాసములు, పుణ్యక్షేత్రములు, మొదలగునానా
 ప్రదేశములనానావేషభారులై సంచరించుచునానాసమాచార
 ములను సంగ్రహించుకొని వచ్చి యశోకునకు నివేదించు
 చుండిరి. ఎవ్వ రెచ్చట నేవిధముగ రాజద్రోహకార్యములం
 జేయవలయు నని యాలోచించుకొనుచుండినో యంతయు
 నశోకున కతినిగూఢముగఁ దెలిసిపోవుచుండెను. క్రమముగ
 నెందఱో రాజద్రోహములు రాజ్యమునందు నిండియున్నట్లు తె
 లియవచ్చెను. రాజవరివారమునందుఁగూడ ననేకులనామము
 లావిద్రోహనామసహితములై వినఁబడుచుండెను. ఆకాలము
 నందు రాజద్రోహపరాధులకు మరణదండనముకంటె నాతి
 యొకశిక్ష యేదియును లేదు. రాజద్రోహులసంఖ్య వృద్ధి
 యగుచున్నకొలందిని నరహత్యలసంఖ్యకూడఁ బ్రవృద్ధి నా
 రంభించెను. క్రమముగ నీనరహత్యల కొకవిశాలావాసము
 కూడ నిర్మింపఁబడియెను. ఆగృహమునకు నరక మని పేరు
 పెట్టఁబడియెను. పొరబాటుననో, కాక గూఢచారులయనత్య
 సమాచారములముననో గాని యొకనాఁడొకబౌద్ధసన్యాసి
 యాహత్యాగారమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడియెను. చండగిరికుఁ
 డనుసాలెవాఁడొకఁడు రాజద్రోహులశిరంబుల ఖండించు
 కార్యమునందు నియుక్తుడై యుండెను. అతఁడప్పు డందఱు

- వలెనే యాసన్యాసిః కూడ నజకుటకు సన్నధు డయ్యెను; కాని యాసాధు వేమేమియో చెప్పటవలన నాచండగిఁకుఁ డాతనికిఁ గొన్నిదినములు గడు విచ్చెను. ఈగడువులోపల నే యాబౌద్ధపరివ్రాజకుని యపారయోగబలమాహాత్మ్యము ప్రకటిత మయ్యెను. ఆసంగతి యధాసమయమున మహా రాజగునశోకుని చెవులఁ బడియెను. తోడనే యశోకుఁడు స్వయముగ నచ్చటకే బోయి యా సాధుశేఖరుఁడు నిర పరాధి యని సప్రమాణముగ గ్రహించుటయే కాక యా తఁడు మహాయోగి యని కూడఁ దెలిసికొనియెను. అప్పు డశోకుఁ డాతనికి నమస్కరించి తన యపరాధమును త్తమింపఁ బ్రార్థించి యా మహాత్ముని విడుదల చేయిం చెను. అప్పు డా రఘాతుకుఁ డగు చండగిఁకుఁడు తానది వటకుఁ జేసిన మహోద్ధతకార్యములంగూర్చి యశోకునకు విన్నవించెను. నిందనీయఁబగు నీవ్యాపారమంతయు నప్పు డశోకునకు రాక్షసకృత్యముగ నగడియెను. తత్తతామే య శోకుఁ డావాత్యామందిరము భస్మీభూతముగఁ జేయవలయు నని యజ్ఞాపించెను. అది మొదలుగ రాజద్రోహులకు మ రణదండనము తప్పిపోయినది; అట్టివానిని వారియపరాధము అకుఁ దగురీతిని దుడించుట కరంభమయ్యెను.

అదియే కారణముగా నంతరిసిండి నవీనపార్వభా ముఁడగు నశోకుఁడు బౌద్ధయత్తులవలన బౌద్ధధర్మములను మఱియు సనేకపుణ్యచరిత్రములను వినునఁ గ్రమముగా

బౌద్ధచరిత్రాజకుల యోగబలమాహాత్మ్యములంగూడ న్య
యముగఁ జూచి తెలిసికొనుచుండెను.

అశోకుని రాజ్యోభకారణమున రాజ్యరక్షణమున
కై యనేకులగు నపరాధులును, నిరపరాధులును, శత్రులును,
మిత్రులును, సేనవారును, బెరవాగునుగూడఁ గలుగుగత్తుల
పాలయిపోయిరి. రక్తప్రవాహములతో నాలుగుసంవత్సర
ము లీవిధముగఁ గడచిపోయినవి.

పదునేనవప్రకరణము.

అ భి షే క ము.

మహారా జగు బిందుసారుడు లోకాంతరగతుడై
యిప్పటికి నాలుగేండ్లయ్యెను. రాజ్యోభవశుడైయు
న్న యశోకునకుఁ బితృమరణముంగూర్చి దుఃఖించుట కెప్పు
డు నించుకంత యవకాశము దొరకినదికాదు. అతఁడు తన
రాజ్యరక్షణమునకై సోదరులనైనఁ జంపించుట కంతమాత్ర
మును శంకించుచుండ లేదు. ఎందఱోభ్రాతలను, మఱియు
నెందఱోపురజులనుగూడ సంహరించి యాతఁ డిప్పుడు నిర
పాముడై నిష్కంఠుడై యున్నాఁడు. ఇన్నాళ్ళ కాలము
కాపాటలీపుత్రమున— ఆరక్తరంజితమందిరమునఁ బూర్వ
షేకమహాత్మ్యము గ్రాపింపవలయు నని యాలోచనతోఁ
చెను. రాజ్యరక్షణము—రాజచరిత్రము ఎంతవిచిత్రమైనది!!!

సర్వసంతాపసంహారకం బగునమయము. ఈనాలు
 గొండలనను గాజాంతఃపురమునందలి యనేాలు తమశోక
 తాపములను మఱచిపోయియుండిరి. నగరమున శాంతి నెల
 కొల్పబడినది. నగరములు మరల సుఖసంతోషములచే ను
 ల్లసితవృద్ధయులను సంచించుచు రాజపథశోభాపరంజరల
 వర్ణలజ్జేయుచుండిరి. శాంతియులును, సుఖప్రియులు నగు
 నగరజనులవృద్ధయులయందు మరలరణభేరీనాదముచేపు
 లబడుటతట్లస్థించునేమోయను సందేహమైన నెదయించుట
 లేదు. ఇప్పుడు సాధ్యాసమీరణములచే నగరతోరణస్తంభ
 ములయందలి విజయపతాకలు సవితాసముగ సంచలితము
 లగుచుండెను. విజయభేరీమధురనినాదములును, భూర్వహ
 హిని యగు జాహ్నవీతరంగకలకలనినాదంబులును గలసి
 మెలసి యపూర్వసంగీతస్వనంబును బ్రదర్శించుచుండెను.
 సాధ్యాసమయదీపమాలికలును, దిగంతవ్యాప్తంబు లగు విజ
 యభేరీనినాదములును, కలకలనినాదనియు, మందగామినియు,
 నగు జాహ్నవీతరంగిణియందలి జలశీకరంబులచే నభిషిక్తం
 బు లగు వాతపోతంబులును, వారిశ్వాశ్శుశ్లోతంబుల స్పృ
 శించుచు వారిపూర్వపుసంగతుల నన్నిటిని మఱచించుచుండె
 ను. రాజాంతఃపురమునందలి పతిపుత్రవియోగదుఃఖిత లగు
 కొందఱు రాజమహిషులును నగరమునందలి ప్రతిహింసా
 పరాయణులును బలవంతులు నగు కొందఱు జనులునుమాత్ర
 ము గాక తక్కిన జనసామాన్య మంతయు బిందుసారుని

మాటయు, యువరాజగు సుషీముఁడు మొదలగు నితరభ్రాతృవరుల హత్యలును, గాజగుప్తుని కౌటిల్యచరిత్రమునుగూడ సంపూర్ణముగ మఱచిపోయిరి. సాధారణజనులు సమతమ వ్యాపారములు క్రిమముగ జరుగుటయే చూచుకొనువారు కావున వారి కీయాలోచనయే లేదు. వారి నడుపాయములకు లోపములేకుండ నున్నప్పుడే రాజ్యము నేరాజు పాలించిన వారి కేమి? న్యాయాన్యాయవిచారణార్హయు, బ్రతిహింసాచరణాలోచనయు, జాలకాలమువఱకు వారిహృదయములయందు మెఱయుచునే యుండెను; కాని నాలుగు సంవత్సరములు భయఁకరముగ శోణితవాహినులు ప్రవహించినతరువాత వారికి మరల మంచికాలము వచ్చినది. ఇప్పు డారాజ్యమునందలి ప్రజ లందఱును ముక్తకంఠులయి కౌముదీపులకితం బగు నారాత్రియందు విమలచంద్రికారంగమునందుండి యుచ్చైస్వరమున నీవిధముగ సాధువాదములం గావించుచుండిరి—“జయమగుఁగాక! మహారాజగు నశోకునకు జయమగుఁగాక!” రాజమందిరమునందును, నమున్నతప్రాసాదములయందును, ప్రోకోప్తములయందును, మందిరములందును, మఠములందునుగూడ నావిజయనాదము లే ప్రతిధ్వనించుచుండెను—“జయమగుఁగాక! మహారాజగు నశోకునకు జయమగుఁగాక!”—అది జ్యేష్ఠమాసము. శుక్లపక్షము. పంచమి తిథి—సార్వభౌమఁ డగు నశోకుని పట్టాభిషేకక్రియలు సర్వమును సంపన్నంబు లయ్యెను.

శ్రీధరు

వనునాటవప్రకరణము (పాదము)

దిగ్విజయము.

సార్వభౌముఁ డగు నశోకుని ప్రతాపము దశదిశాపరి
వ్యాప్త మయ్యెను. నమస్తసామంతశాహీవాలురు నాతనిసా
ర్వభౌమత్వము నంగీకరించిరి. ఆతనిబాహుబలపరాక్రమము
లందఱును బరిచితము లయ్యెను. ఆతని చతురంగబలములు
దినదినప్రవర్ధమానము లగుచుండెను. వారు కేవలము రా
జ్యము శాంతిరక్షణముగా విందుటచేతనే తృప్తిపహించియుం
డుటలేదు. పశుబలము ధర్మబలముచే నియమితమునుసంయ
తమును గాకున్నచో నది క్రమముగ ధర్మబలమును మించి
యతిక్రూరముగఁ బరిణమింపఁగలదు. సేనానాయకు లానంగ
తని బాగుగ గ్రహించియుండిరి. మంత్రీగణముకూడ గ్రహి
హించి యుండెను. ఇప్పటికి నాలుగుసంవత్సరములనుండి మ
హారాజు యద్ధవివ్రోహములలోనే చుండి యుండెను. శాం
తిపహించి యెంతయోకాలము కాలేదు. ఇప్పుడు మరల
దిగ్విజయార్థమై యద్ధమూత్ర చేయవలయు ననిన సైనికు
లకుఁ గష్టముగ నుండును. ఈసంగతులన్నియు నాలోచించు
కొని వారు మహారాజు చెప్పినట్లు చేయవలయు నని నిశ్చ
యించుకొనిరి. వారెల్లసంగతులును విస్పష్టముగ నశోకసా
ర్వభౌమునకుఁ దెలియఁజేసిరి. అశోకుఁడు దిగ్విజయయాత్ర

చేయుటకు నిశ్చయించెను. కొలదికాలములోనే యందులకుఁ గావలసినప్రయత్నము లన్నియు సంపూర్ణము లయ్యెను.

మగధదేశాధిపతి యగు నశోకమహారా జస్వడు కళింగదేశవిజయమునకై విశేషసేనాపరివృతుడై యుద్ధయాత్ర చేసెను. వర్తమానకాలముననుత్కళము (ఉరియా) అనుపేరుగల మదరాసు రాజధానియందలి కొంతకాల మస్వడు కళింగదేశముగ వ్యవహరింపఁబడుచుండెను. కళింగదేశము నీల సముద్రసేనితమై యుండెను. ఆదేశమధ్యమునుండి వైతరణీ తరంగిణి ప్రవహించుచుండెను. నీలాచలము మొదలగుచిన్న పెద్దపర్వతముల వరుస లీదేశమున వ్యాపించి విరాజమానము లగుచుండెను. అప్పటిసముద్రము, నదులు, పర్వతపంక్తులు నిప్పటికి నాదేశమును సుతీతముగఁ జేసి యుంచుటచే నాదేశము నాకరిమించుకొనుట శత్రువులకు దుస్సాధ్యముగ నుండెను. చుట్టియొకవిశేషము— ఖరసోతానది నూదేశము కడవఱకును వ్యాపించియుండుటచే శత్రువులకు దుష్ప్రవృత్తి మై యుండెను. రఘువంశకావ్యమునందలి రఘుమహారాజు దిగ్విజయభాగమును జదివినచో మనమీవిషయములన్నియు సప్రమాణముగ గ్రహింపఁగలుగుదుము. అయోధ్యానాయకుఁ డగు రఘుమహారాజు వంగదేశము నతికరిమించి మద మాతంగములతో సేతువు నిర్మించి కపిళానదిని నసైన్యముగ దాటియున్నాడు.

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

క.

బలయుతుడు రఘువు నౌకా

బలసంపన్నులగువంగ • పతులగెలిచి ని

రత్నగంగాస్రాతంబుల

నలవున నాటించె ఘనజ • యస్తంభములన్.

X X X X X
 వనుగుల సేతువుల గప్పి గానా

శాసదీ దరియించి రఘుడు • చనియె గళింగ

స్తానమునకు జయభటసం

తానముతో నుత్కళప • దర్శితపథుడై.

రఘుమహారాజు దిగ్విజయయాత్రచేసినమార్గము న
 నుసరించియే మగధాధిపుఁ డగునశోకమహారాజుకూడ వివు
 లసైన్యముతోఁ గళింగమునకు గమనోద్యతుఁ డయ్యెను.

అప్పటికళింగపాథుడు సామాన్యముగ నశోకునకు
 లోబడలేదు. ఆ కారణముచే నిరువంకల సేనలకును మహా
 రణము జరిగినది. కరితురంగపదాతిగణంబుల పదాఘాతము
 లచేఁ బ్రభవించిన రజఃపటల మాతాశమును గప్పివైచెను. రథ
 నేమినిస్వనంబులును, గజబృంహితధ్వనులును, వాయుహేమ
 లును, వివిధాయుధఝాఝావంబులును గలసి సాగర
 తరంగనిర్భోవమును స్తబ్ధభూతముగఁ జేసివైచెను. రణధరణీ
 తలమున శోణితవాహినులు ప్రవహించెను. ఈవిధముగఁ
 గొన్నిదినములు గడచినపిమ్మట యుద్ధము ముగిసెను. ఆవి
 శాలజనపద మంతయు నశోకునియధీన మయ్యెను. కాని దే

శము జనుకూర్మమైపోయెను. అప్పు డశోకుడు రథారూఢుడై రణక్షేత్రమును బరీక్షించెను. ఆభీభత్సవర్జమున నాతనివ్యూహము మత్యంతవ్యాకులిత మయ్యెను. ఆకారణము చే విజయలక్ష్మి యాతని కులూసము కలిగిపజ్జాలకపోయెను. ఇంతియకాదు— ఆతనికింనుకంత యూటయెవర గల్పింపలేకపోయెను. తనరాజ్యలోభముచే ననేకజ సంఘములు నాశనమైపోయెగదా యని యప్పు డాతఁ డనుకొయెను. అందుచే నాతఁడు మర్మభేదనబ్రతు విచారము ననుభవించెను. కాని యాఁ డాయాంతరికపరివేదము నెన్నరియొద్దను బ్రకటించియుండలేదు. తదనంతర మాయశోకుడు కళింగరాజ్యసింహాసనమునం దాప్రభువునే మరలఁ బ్రతిష్ఠించి దేశపరిపాలనమున కనుకూలవ్యవస్థలు గావించి స్వదేశమునకు మరలెను. కొలఁదికాలమున కే యశోకుడు రాజధానిం బ్రవేశించెను. అప్పుడు రాజధానీనగరమున యధావిధిగ విజయోత్సవములు గావింపఁబడియెను.

పనునేడవప్రకరణము.

సంధిసమయము.

పాటలీపుత్రమునఁ గొన్నిదినమాలవజకును విజయోత్సవములు జరగివి. క్రమముగా నున్నవోచ్ఛ్వాసములు తగ్గనారంభించెను. అనందతీవ్రప్రవాహములు మందీభూత

అశోకుని

ములగు నుండెను. గజతురంగపదాతగణంబుల కింక నిష్పద
యధ్యాయాత్రానుసూచంబు లగువేషభూషణము లెంతమాత్ర
మును లేవు. నగరతోరణములయందలి ప్రతపుష్పమాలికలు
వాడిపోయినవి. పట్టణమంతయుఁ బూర్వమువలె నెమ్మది
తో నుండెను; దూరమునండి రణభేరిధ్వనుల నాలకించి యు
ద్ధయాత్రామహోత్సవముం జూడవలయు ననునుత్సాహము
తోఁ గులవధూజనము గృహకార్యములనువిడిచి గవాక్షము
లయొద్ద నిలిచి యుండుటలేదు; వృద్ధులగువార లింటిముంగలి
దాటివచ్చుట లేదు. యశావనులు స్వకార్యమును వదలి వీ
ధులవెంటఁ దిరుగుట లేదు. నాలకులు తమపుస్తకములనా
బాటవైచి వీధులలోఁ గిరి బరుగెత్తుకొని వచ్చుటలేదు. ఇప్పు
డు నగరజనులందఱును నెమ్మదితోఁ దమ సమవస్థల నిర్వ
హించుకొనుట కారంభించిరి. రాజధానియందును రాజాస్థా
నమునందును మరలఁ బూర్వావస్థ నొకొనయెను.

రాజ్యమంతటను బ్రజలందఱును బూర్వరీతిని నెమ్మదితో నుండిరి. కాని మహారాజునశోకుః మనోభావము మాత్రము యథాపూర్వముగ నున్నట్లగపడుట లేదు. ఇంత కాలమువఱకు మహారాజునశోకుః దెట్టిస్థితియందుండెనో యితరులు కూడ నాస్థితియందే యుండిరి. తనవ్యాధయమునం దెట్టివిషమచ్ఛాయ ప్రసరించుచుండెనో యింతకాలమువఱకు నశోకుఁడు గ్రహింపజాలకపోయెను. ఆమహారాజు ముఖమండలమున నాఛాయ గూఢించి యున్న టితరులు కూడ నెవ్వ

$$d^2 \phi^2 = \frac{1}{2} \left(\frac{d\phi}{dt} \right)^2 = \frac{1}{2} \left(\frac{d\phi}{dt} \right)^2 = \frac{1}{2} \left(\frac{d\phi}{dt} \right)^2$$

రును గనుపెట్ట లేకపోయిరి. ఇప్పుడు ప్రజలకందఱకును మంచి సమయము వచ్చినది. అందుచేతనే యశోకుఁడు తనవృద్ధ యమును బ్రసరించున్న విషమచ్ఛాయను బాగుగ గ్రహించగలిగెను. మఱుతులుకూడ నాసంగతిని దెలిసికొనఁ గలిగిరి మహారాజగునశోకుని వాక్యోపవాక్యములవలనను, నాహారవిహారములవలనను, నాచారవ్యవహారములవలనను, నాదేశోపదేశములవలనను నాతఃభావవైలక్ష్య మెల్లరకును స్పష్టముగ శోధపడుచుండెను.

క్రమముగ మంతులందఱు నీవిషయముంగూర్చియూ లోచింప నారంభించిరి. ఒకనాఁడు మహారాజు దైనందినరాజకార్యములు నిర్వర్తించుకొని సభచాలించి నగరునకుఁ బోయెను. తరువాత కలదిసేటిలోననే మంతులందఱు నాస్థానమునుండి వెలుపలకు వచ్చిరి. వారిలో నొకఁడు 'అంతఃపురమునందేదియూ జరిగియుండును' అనియెను. మఱియొకఁడు 'అట్లుకాదు. చేను వినియుంటిని. చండగిరికుస్కృత్యములకాతఁడు మిగుల గోధాన్యముడై యున్నాఁడు. ఆచండగిరికుఁ డొకనాఁడు నిరపరాధియు, సతాకికశక్తిశాలియు నగు సముద్రగుప్తుఁ డనునొకబౌద్ధసన్యాసిని జంపబోయెను; కాని యాతని యమానషశక్తిజూచి విస్మితుఁడగు భయావహాఁడునై యావృత్తాంతమును మహారాజున కెఱింగించెను. మహారాజు స్వయముగ సరకగృహమునకు వచ్చి యాసన్యాసి యత్యద్భుతగుహిమలను గన్నారఁగనుఁగొని యాతని నంద

స్థించెను. ఆతనియొద్ద బౌద్ధధర్మములంగూర్చి వినియుండెను. ఆపిమ్మటనే సరకమందిరము వేలమట్టమైపోయినది. చండగిరి ఈనకుఁ బ్రాణదండనము విధింపఁబడినది. అప్పటినుండియు మహారాజునకు మనసుతిరిగిపోయినది, అనియెను. అంతట మఱియొకఁడు 'ఇదియే సత్యమైయుండును' అని యాతనివా క్యములను సమర్థించెను. మరల నాతఁడు తక్కినమంత్రోపద్యముల జూచి 'మహారాజా కళింగ దేశ యుద్ధక్షేత్రమున ననంత ఖృజనక్షయముం గాంచి యతవికలహృదయుఁ డయ్యెననియు, నితనెన్నఁడును రాజ్యలోభముచే యుద్ధము చేయుఁ గూడదని నిశ్చయించుకొని యెశనియుఁ బ్రధానదండనాయకు నివలన నేను వినియుంటిని. రాజధర్మము సూక్ష్మతను మైనది. రాజనీతి కృత్రిమమైనది— సరళభావముతో సకలవిషయములను బ్రదర్శించుట యీరెంటికిని విరుద్ధము. కేవల మెల్ల విషయములను బాహ్యదృష్టితోఁ జూచుటయే గూఢశక్తి ము. కాని యంతమోక్షమున నేమగును? మహారాజనొద్ద నిరంతరము నుండు సన్నిధానవర్తులకుమాత్రమే యాతఁడు నోభావములు బోధపడుచుండును. అట్టివారియొద్ద నాతఁడు తనమనోభావముల నెల్లుదాఁపఁగలుగును? మనోభావములు ముఖమునందును మాటలయందును బ్రకాశితము లగుచునే యుండును' అనియెను.

ఆనాఁడు మత్సరీవిధముగ నాలోచించుకొని తమ తమ వాహనముల నధిరోహించి మందిరములకుఁ బోయిరి.

అ శో క్షేత్రమున గ్రంథాంతము
తేలిస్త్రాలు.

అనంతర మొక నాఁ డశోక సార్వభౌమ యుడు తన విలాస సౌధము
న వాయువిహారము చేయుచు జాలకాంతారములనుండి వీధిని
బోవుచున్న పరమసుందరుఁ డగునొక బాలకుని జూచెను. ఆ
బాలకుని శిరస్సు ముండితమై యుండెను. ఆతఁడు కాషాయ
వస్త్రములను ధరించియుండెను. ఆతనిహస్తమునఁ గమండలు
వుండెను. మృణాలనదృశంబులును, కోమలంబులును, సువృ
త్తంబులు నగునా బాలకుని బాహువులు కావినననుచేనర్థా
వృతములై యుండెను. అందుచే నా బాలకుని శరీరకాంతి మ
టింతస్పష్టముగను, నేజోవంతముగను గానవచ్చుచుండెను.
ఆతనిముఖమండల మపూర్వతేజస్సంపన్నమైయుండెను. ఆత
నివిశాలనేతద్వయమునుండియు హృదయనిర్మలానందమును
సంసిగ్ధకృగుణామృతభానమును బహిర్నితము లగుచుండెను.
అశోకుఁడు చాల సేపటివఱకు నా బాలకుని దదేకదృష్టితోఁ
ఱచుచుండెను. ఆ బాలుఁ డప్పుడు తనలో నేమేమియో
వాడుకొనుచుఁ బోవుచుండెను. ఆ వింకను జూడవలయు
ననియు నా విగానము బాగుగ నా కింపవలయుననియు మ
హారాజు మిగులఁ గుతూహలపడియెను. అప్పుడొక నేవకు
న కాజ్ఞాపించుటచే నేనొక డాబాధబాలసన్యాసి నచ్చటకుఁ
దీసికొనివచ్చెను.

మహారాజు పరమాదరముతో నా బాలయోగి నుచి
తాసనమునఁ గూర్చుండఁజేసెను. ఆతనియోగక్షేమములం
దెలిసికొనియెను. అప్పు డా బాలయోగి తననామము నిగో

ఘండనియుఁ దనగురుఁ పేరు తిష్ఠుండనియుఁ దెలియుఁజేసి
యాక్రిందివిధముగ గానవా నేయఁదొడంగెను. దాని
భావ మిది:—

“జీవునకు దేహము గేహమువంటిది. దేహార్హుపం
బగునీగృహమును నిర్మించినతృష్ణగూర్చి యన్వేషించుచు
నేననేక పర్యాయము లీజగంబునకు వచ్చియుంటిని. అనేక
జన్మములను గ్రహించియుంటిని. మరలమరల నెల్లకాలమును
జన్మాంతరముల నందుచుండుట యెందదుఃఖకరము! ఓగృ
హనిర్మాణకారిణీ! నేనప్పటికి నీకుఁ బ్రత్యక్షముగఁ బాడఁ
కలిగితిని. ఇదివీపు మరల నీగృహమును నిర్మింపజాలవు. గృ
హస్తాభములనా, బార్హదండములనా గూడ సంపూర్ణముగ
నేను భగ్నము చేసివె చితిని. సాస్కారపహీనంబగునాహ్వా
దయ మిప్పటికిఁదృష్టాక్షయసాధనమును గ్రహింపఁగలిగినది.”

అబాల మోగి గాననూపగోధనమువలన నామహారా
జహృదయమున మఱిపునఁబడిపోయిన యెన్నియోసంగతు
లు సద్భూతికి వచ్చుచుండెను. ఆతనిహానిమును చేతనారహి
తములై పోయెను. అప్పు డేమిచేయవలయునో యాతని కే
మియుఁ నోచుట లేదు. బాలకుఁడు మరలమరలఁ బాడఁ
దొడంగెను— “లెమ్ము! అలసుడవై యుండఁబోకుము.

ధర్మాచరణముం గావింపువా— ధర్మాచరణుఁ డిహలోక
మునందును బరలోకమునందున గూడ సుఖియింపఁగలఁడు.
సత్కర్మములను జేయుము! అసత్కర్మములను జేయవలదు.

ధర్మచారియగువాఁ డిహపరలోకములయందు సుఖయైయుం
డఁగలఁడు.'—

మహారాజగుఁడశోకుఁ డౌదయమునందుఁ గింకరత్న
తావిమూఢత్వము వదలిపోయినది. ఆతనిహృదయమునుండి
సందేహాంధకారచ్ఛాయయు ప్రదీపాంధకారచ్ఛాయయును
గూడ నశించిపోయినవి. అతఁడు తనజీవితమును బౌద్ధధర్మప్ర
చారమునందే గడపవలయు నని నిశ్చయించుకొన్ననంధిస
మయ మిదియే.

పదునెనిమిదవప్రకరణము.
అశోకుని బౌద్ధమతమునకు మార్పిడి.
నవజీవనము.

“ప్రాణమును రక్షింపవలసివచ్చినచో బ్రాణదా
నమునే చేయవలయును.” అవరత్నము నాపాదించుననాతన
మిదియే. మృత్యుమధ్యమునుండియే యమృతమును పొందు
ట— భోగమునందు లభియింపనిదికూడఁ ద్యాగమునందు
లభియింపఁగలదు. — సంభోగమున లేని సుఖము సంయమము
నందున్నది. విలాసమున దుర్లభమైనయానందము విరాగ
మున సులభమైయున్నది. కాని యాసంగి యందఱు నె
ఱుగరు. ఎఱిగినను గ్రహింపఁగలిగినవాగు కొంతమంది
మాత్రమే—గ్రహించినవా విశ్వాసముతోఁ బరిచేయ వాగు
చాలఁదక్కువగా నుండురు.

రాజభోగములును, విలాసవిభోగములును నపరిమితములే యైయున్నను వారాయం దశోకునకుఁ దృప్తి లుగలేదు. ఆతఁహృదయము విలాసనుఖిలులఁ గేలి రాడుచున్నను విచారించుచునే యుండెను. ఆ కారణముచేతనే నాతఁడు తనప్రాణములను బాద్ధభర్తములకుఁ బూజోపహారములు గఁ జేసివైచెను. అందువలన నప్పు డాతనికి నవజీవనలాభము కలిగెను.

అనునవజీవనమునం దాతఁడు నవనవజ్యోత్స్నాంతరాశమున నవనవాదర్యములం జూడఁగలిగెను. ఆతని కిప్పుడు కర్తవ్యము బోధపడియెను. అనూత్నవిజ్ఞానతేజస్సాహాయ్యముచే నాతఁడు ముందుగఁ దనగృహమున సంస్కరణమున కారంభించెను. జీవునకుఁ బ్రేమసంయోగము లభించినది. నిరంతరముఁ దన యాహారమునకై యనేకములగు మృగములును, బక్షులును సంహరింపఁబడుచుండుట నాతఁడు కనుంగొనియెను. ఉదరపోషణమునకై యించుకయన్నమును జలమును లభించించోఁ బరితృప్తినందవచ్చు నని యాతఁడు భావించెను. “అందుకొఱకు జీవహింసచేయుట యెందులకు?” అని ప్రశ్నించుకొనియెను. పిమ్మట మహారాజగు అశోకుఁడు తనయాహారముకొఱకు మృగపక్షిమారణము గావింపఁగూడదని యాజ్ఞాపించెను.

రాజానందముకొఱకును, మంత్రుల సంతోషముకొఱకును నిత్యనూతనంబు లగు చిత్రవిచిత్రఫలనములు జరుగు

చుండెడివి; అందుకొక శాకవిశాలపాంగణమునఁ బశుపక్షి
 మృగానల ద్వ్యద్వయద్ధములు జరగుచునుండెడివి. ఒక్కొక్కప్పుడు ^{అక్కడ} దుగాంముల గుసింహములతోడను, మదగజముల
 తోడను, కూరశార్దూలములతోడను, ప్రబలవృషభముల
 తోడను నపరాధులగు ప్రజలను బోట్లాడించి వారిబలపరిమా
 ణములు గ్రహింపఁబడుచుండెను. ఈసకలవినోదవ్యా
 పారములును దట్టతున కేమైవో మనము సులభముగ గ్ర
 హింపఁగలము. ఒకప్పు డట్టివిలాసక్రీడ లానందదాయక
 ములుగ నే యుండెను. ఇవిష్టాకాలము తిరిగిపోయినది. నూ
 న్నతేజమునందు విస్పష్టముగఁ గానవచ్చు చున్నయార్తులయ
 శ్రువర్షములును శిక్షితులరక్తప్రవాహములును నాతని కన
 వ్యాపరివేదనముం గల్పించుచుండెను. ఆతనికరుణార్ద్రహృ
 దయమునందు సర్వభూతసమానుభవ ముదయించెను. ఇక
 నాతఁడు చూచుచు నూరకుండఁజాలకపోయెను. అది మొద
 లుగ నామహారాజు ^{తదితమ} నిష్ఠురంబులును, నిర్దాక్షిణ్యంబులు నగు
 సట్టికొతుకక్రీడలను నిలపివేయున ట్లాజ్ఞాపించెను.

ప్రేమావతారుఁ డైనబుద్ధదేవుని ప్రియశిష్యుడగు
 నశోకుని హృదయమునఁ బ్రేమశక్తి యుదయించినది. ఆశ
 క్తియే మహారాజుశాకశాలను, ప్రాసాదములను, బాంగణ
 ములనుగూడఁ బరిశుభ్రపఱచి రాజ్యచుందంతటను వ్యాపించి
 పరిపాలింపనారంభించెను. మహారాజగు నశోకుఁ డిన్నాళ్ళ
 వఱకును విహారార్థము వేటకుఁ బోవుచుండెను. ఆవేట

చాల నాశ్చర్యకరమైనది. ఇప్పుడు వేట యనిన గొండులు
 వేటగాండ్లను, కొన్నియేనుగులును, గొంతపరివారమును,
 గొన్నితుపాకులును బల్లెములును మనకు జ్ఞప్తికివచ్చును. కాని
 మహారాజగు శోకునికాలమునందుమాత్రము వేట మఱి
 యొకవిధముగా నుండెను. ఆతఁ డొక్కప్పుడు బంగారుపల్లకి
 నెక్కియు, వాటియొకప్పుడు గజారోహణము చేసియు వేట
 కుఁ బోవుచుండెడివాఁడు. ఆతఁడైనను నాయుధహ
 స్తులగు సైనికులును, సమూల్యవేషభూషణాలంకృతలగు వా
 రనారీమణులునుగూడఁ బోవుచుండిరి. చుట్టును బరివేష్టించి
 యున్న అరజ్జమధ్యమునుండి వారందఱును నడచుచుదురు.
 అరజ్జమండలముచుట్టును శస్త్రధారిణు లగు వీరనారీమణులు
 వేలకొలది తిరుగుచుందురు. దురదృష్టవశమునఁ దెలియక
 యుం దెవ్వఁడైన నావీరనారీమణులు ధరించి వచ్చుచున్న
 యారజ్జసీమ నతిక్రమించినచోఁ దత్క్షణమే యాతనికిఁ మర
 నాదండన మగుచుండెను. ఈవిధము లగు సరహత్యలే విలాస
 క్రిడలుగా నున్నప్పు డీతఁ బశుపక్షిమృగాదులమాట చెప్ప
 వలసినదేమున్నది? మహారాజగు శోకుఁడు బౌద్ధధర్మము
 నవలంబించినతరువాత నిట్టిదామఁ సమారోహములనన్నిటిని
 రూపుమాపిపైచెను. ఆతనిచ్చాదయన నందలి కరుణాప్రవా
 హము మహారాజ్యసీమ వఱకును బ్రవహించుచుండెను. భ
 యంకరారణ్యములయందలి జీవులుకూడ నిర్భయముగ సం
 చరించుట కవకాశము లిగెను;

అశోక సారవభౌ ముఁడు ప్రేమధర్మదీక్షితుఁడై క్రమ .
 క్రమముగా నిట్లే భోగవిలాసములను, గ్రీడాకాతుకములను,
 వ్యసనములను గూడఁ బరిత్యజించివైచెను. భోగపరివర్తన విశుగుణ
యంత్రియనిత్రశాము;
 నున సంయమన మారంభ మయ్యెను. నవజీవనలాభమునఁ
 బండాశోకుఁడు ధర్మాశోకుఁ డయ్యెను. బింగుసారసారవభౌ
 మునియప్పియపుతుఁ డిప్పుడు దేవతలకుఁగూడఁ బ్రియదర్శ
 నుఁ డయ్యెను.

పందొమ్మిదవప్రకరణము.

పరివర్తనము.

ప్రియదర్శనుఁ డగు నశోకుఁడు నవజీవనలాభానంతర
 మానుండియు బౌద్ధధర్మస్థాపనముకొఱకు విశేష ప్రయత్నముల
 నుగావించెను. బౌద్ధధర్మములను సంస్కరించునీ మిత్రము మహా
 జననభలంగూర్చి చర్చించుట యీవిధమగు ప్రయత్నము
 అలో ముఖ్యమైనది. భగవానుఁ డగు బుద్ధదేవుని నిర్వాణా
 నంతరమునఁ జాలవందిప్రజలు ప్రత్యధర్మముకొఱకును, శాం
 తిలాభముకొఱకును బుద్ధమతము నాశ్రయింపఁజొచ్చిరి. క్రమ
 ముగా నీభారతివర్షమున బౌద్ధధర్మమే ప్రబల మయ్యెను.
 దేశము నందలి గొప్పవారందఱున గూడ బౌద్ధులుగ నే యుం
 డిరి. రాజానుగ్రహము, రాజ్యసుఖశాసనములునుగూడఁ
 జాలవజకట్టి బౌద్ధమతావలంబులగువారి కే యనుకూలము

శాస్త్రములు.

• లుగ నుండెను. లోకులందఱును బౌద్ధశాస్త్రములను మిగుల గౌరవించుచుండిరి. ఇట్టిసుఖానుభవముకొఱకును గౌరవము కొఱకును జాలమంది బౌద్ధధర్మము నాశ్రయించుచుండిరి. అ నేకనీచబ్రాహ్మణులు శ్రమణవేషధారులైరి. అట్టివారు తమ బుద్ధికౌశల్యముచే బుద్ధమతప్రవర్తకు లగుజనులలో పితృతాచారవ్యవహారరీతినీతుల వ్యాప్తము చేయసాగిరి. ఆకాలమున విశేషవ్యాప్తమైయున్న హిందూమతము కూడ నాబౌద్ధధర్మ విభేదము నించుకంత కనుపెట్ట నారంభించెను అశోకసార్వభౌమునిరాజ్యకాలమునందుఁ బ్రపంచమున బౌద్ధమత మీవిధముగా నుండెను. అప్పుడు పగుప్తుఁ దనునాతఁడు బౌద్ధసమాజమున మతాధికారిగా నుండెను. అతఁడు నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడును, బుద్ధధర్మకుఁడు నైయుండెను. బౌద్ధశాస్త్రమునందాతని కసాధారణప్రజ్ఞయుండెను. అతఁడు పవిత్రబౌద్ధమతముంగూర్చి యితరులుచేయుచున్న యపచారములం జూచి మృగమునాల్పుడువలె డయ్యెను. ప్రచ్ఛన్నులగుదుర్వీతుల దుశ్చర్యధనములను మాంచుటకొఱ కాతఁడు సాధ్యమైనన్ని ప్రయత్నములను జేయ నారంభించెను. కాని, స్వార్థపరాములు లగుఁటి కష్టవేషధారులనుబట్టి శాసించుట యాతనికి శక్యము కాకపోయెను. వారు చేయుచున్న విరుద్ధకార్యములం గఁపెట్టి శాసించఁ జూచినప్పుడు వారు తమనాకాత్మర్యముం జూపి తప్పించుకొనుచుండిరి. ఇది యంతయును జూచుచు విచుచు నేమియుందోషక యుపగుప్తుఁడు సిరాశవలనను విరక్తి

వలనను దనమతాధికారమును వదలుకొని యేకాంతవాసము చేయునుండెను.

ఈసంగతు లన్నియు నశోకమహారాజునకు యథాసమయమునఁ గన్గొనఁగలరము లయ్యెను. అప్పు డాతఁడు బౌద్ధభిక్షువును దుఃశాత్ములనుండి యుద్ధరించుటకు సంకల్పించుకొనియెను. కపటవేషధారులగు మతవిరోధులను రాజ్యమునుండి పాఱఁదొలినచో నష్టమి నిష్కంతుకముగ మతప్రచారము కాఁగలదని యాతని కాశియు, విశ్వానమును గలిగెను. ఈ యుద్దేశము ప్రకటించుటకై యామహారాజు తనయున్నతో ద్యోగినొక్కని భిక్షుమండలసాన్నిధ్యమునకుఁ బంపించెను. రాజోద్యోగి వారికి మహారాజాభిప్రాయమును దెలియఁజేసెను. కపటాత్ములగు మతవిరోధులు చాలభయపడిరి. రాజోద్దేశమును నిరర్థకముగఁ జేయుటకో మఱియొందులకో గాని భిక్షుమండలమునఁ గొందఱుకొందఱు రాజోద్దేశముగూర్చి తివ్రముగ నాలోచించసాగిరి. ఇందువలన రాజోద్యోగికి విషమస్రోధము కలిగెను. ఆ కారణముం బట్టి యాయుద్యోగి యాభిక్షువులతోఁ గొందఱును వసించివైచెను. ఒకటిచేయఁబోయిన మఱియొకటి యయ్యెను. రాజోద్యోగిచేసిన దష్టార్థ మశోకమహారాజుకుఁ దెలిసినది. ఆతఁ డిప్పుడు ధర్మాసక్తుడై యున్నాఁడు; ఈభయంకరకార్య మంగూర్చి మిగుల బోతపించెను. ఈయపరాధము తనదియే యని బావించుకొనియెను. ఏమనినః— తానే యాయుద్యోగిని భిక్షుమండల

మునొద్దకుఁ బంపియున్నాఁడు. అతనిఁ బంపకపోయినచోఁ బట్టి విషరీతము కలిగియుండదు గదా యని మహారాజగు శోకుఁడు భావించుచున్నాఁడు. ^{నిమిత్తముగా} సర్వరక్షితుఁడయ్యెను. అప్పు డాతఁడే స్వయముగఁ బోయి భిక్షుగణముంజూచి, ఈసరహత్యలవిషయమున నపరాధ మెవ్వఁడు? అని పఞ్శించెను. కొందఱు రాజోద్యోగి యపరాధి యనిరి. ఎఱిగొందఁ జట్టివానిని మా యొద్దకుఁ బంపుటచే మీరే యపరాధు లిరి.

జట్టి భిన్నాభిప్రాయములవలన ధ్యమున మఱిగొందఱు, చేసినపని మంచిదా చెడ్డదా? అని మిత్రమున దోషియెవ్వఁడు? అను విషయముగూర్చి విచారింపవలసివచ్చినచో నప్పుడు కర్తవ్యభిప్రాయమును దెలిసికొనవలసియుండును. అని చెప్పి 1. ఏమైన నేమి? ఈవిషయమున సూక్ష్మవిచారణ చేయుటకు మహాత్ముఁ డగునుపగఱుఁడే నమర్థుఁడు. మహారాజు పూర్వమునుండియు నుపగుప్తుని మిగుల గౌరవించుచుండెను. మఱియు భిన్నాభిప్రాయు లగుభిక్షులతోఁ దన యభిప్రాయ మేకే భవింపకపోవుటవలన నుపగుప్తుఁడు తనమతానికారపథమును నదలుచుని పోయినసంగతికూడ మహారాజగు నశోకునకుఁ దెలియును. ఆయుపగఱుఁ డిక్కడకువచ్చినచో నెల్లవిషయములను సాధింపవచ్చునని యెంచి యశోకుఁ డాతనిఁ దనయొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చునట్లుజూపించెను. కొంతమందిపోయి మూలము కాసగతిఁ దెలియజేసిరి. అప్పు డుపగఱుఁడు భిక్షు మండలమునొద్దకు మరల వచ్చువిషయమునఁ దనయనిషము

ను సూచించెను. పరితప్త్యాద యం డగు మహారాజంతమా .
 త్రాంతో నూర కుండలేదు. ఆతఁడు మరల నాతని బలవంత
 ముగఁ దీసికొనివచ్చుట కాజ్ఞాపించెను. అప్పు డుపగుప్తుఁ డే
 మియుం జేయఁజాలక త్వరలోనే వచ్చెద నని వార్తనంపిం
 చెను. అందువలన శ్లోకున కించుక యూరట కలిగెను **శ్లో ౧౧**
 తరువాత నుపగుప్తుఁడు నౌకపైనుండి వచ్చు గుండె నని విని
 యశ్లోకుఁడు గంగాతీరమునకు వచ్చి యాజీవినయమఁతో నుప
 గుప్తునిం దర్శించి నమస్కరించి యాతనిం దనఁతోఁ దీసికొని
 వచ్చి యొక సుసంపన్నంబగు నౌకమునం దాతనివిడియించెను.

ఉపగుప్తుఁడు నగరమునకువచ్చునపు నేమేమి చేయ
 వలయునో మహారా జిదివఱకే యాజ్ఞాపించి యుండెను. రా
 జాజ్ఞ ననుసరించి యెల్ల కార్యములను సరిపూర్ణము లయ్యెను.
 ఇక నుపగుప్తుఁడు వచ్చుటయే మిగిలినది. అతికష్టముచే
 నదియును బూర్తియై ది.

నిర్దిష్టననుయమున కెల్లవారును నభామఁటపమునకు
 వచ్చి యుండిరి. విశాఁ చంద్రశాలామఁటపమున భిక్షుగణము
 కూడియుండెను. ఏ కఁకఁ జూచినను గాషాయవస్త్రధారులు
 ను ముండినశిరస్కులు సగుభిక్షులే యగపడుచుండిరి. ఆబుద్ధ
 సన్యాసులకు మధ్యభాగమున నుపగుప్తుఁడు కూర్చుండి యుం
 డెను. అతనిపార్శ్వమునందే మహారాజపీఠము వేయింపఁబడి
 యెను. కాని యింకను నాపీఠము శూన్యముగనే యుండెను.
 అక్కడివారిదృష్టులన్నియు నాయుపగుప్తునివంకను. న శూ

• న్యసింహాసనమువంకను బ్రసరించుచుండెను అందఱును

తానాహుతమునందుండిరి. ఆయా న్యము వారియూ తానాహుతమునందుండిరి. ఆయా న్యము వారియూ తానాహుతమునందుండిరి.

మధ్యమునం దించుక చలనచలనము గానవచ్చెను. పక్షాంతమునందుండిరి.

తదలరాశి మృదువా యనేగ సంచలితమైనట్లుండెను. సంతోషమునందుండిరి.

చుండెను. వానిని ద్వికారవదన ఫలకంబులు నిండు కడుతూహలము,

నించుకడుతూహలము, నిండు కడుతూహలమును గానవచ్చుచుండెను.

క్రమముగా నాచంచలతరంగములు ప్రబలము లగుచుండెను.

సభాసదు లెల్లరును లేచి నలువదలిరి. అందఱు వదనములనాండియు

మహారాజా! మహారాజా!" అనుమాట లస్పష్టస్వరములతో వెలువడియెను.

అందఱును మహారాజా దర్శనమునకై తొందరపడుచుండిరి.

కాని మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ? మహారాజేక్కడ?

సమంతములు.

కభివాదముం గావించెను. ధర్మాచార్యుఁ డగునుపగుప్తుఁ
డప్పుడు లేచి యాతని సభివందించి యాశీర్వాదించి తనపార్శ్వ
మునందున్న శూన్యాసనముపైఁ గూరుచుండు మని చెప్పెను.

సభాసరు లందఱు ననిమేషనయనులై యానూతనాగతుకవచ్చి.

పురుషునిం జూడ నారంభించిరి. నీలవర్ణంబును, విలక్షణంబు
ను నగు నాతని యాకారము నెవ్వరు నానవాలుపట్టలేదు. ఆ
నవాగతపురుషుని యపూర్వవదనశోభయు, సలోకసామా
న్యశేజోవిలసితనయనద్వయవిరాజితంబగు వదనమండలము
ను జూచి యందఱును విస్మయింపఁబోయిరి. ఆపురుషుని ప్రతి
దృష్టిశ్రేణినుండియు సపూర్వరాజతేజఃపుంజములు ప్రకాశిత
ము లగుచుండెను—మహారాజు పీఠమునలంకరించెను. సభ్యు
లెల్లరును దమతమపీఠములపై నిశ్చబ్దముగఁ గూర్చుండిరి.

పంచేంద్రియవ్యాపారమంతయుఁ గన్నులలోనే నిలిచి
యుండుటవలన సభ్యులం దెవ్వరిని శబ్దస్పర్శరసగంధాను
భవ మగుటలేదు. సర్వదేహశక్తులును, సర్వమనశ్శక్తులును
గూడ అప్పు డొక్కకన్నులయందుమాత్రమే యేకీభవించి
యుండెను. అందఱు నేకాగ్రదృష్టితో మహారాజును, మహా
త్ముఁ డగు నుపగుప్తునిజూచుచుండిరి. అప్పు డశోకుఁ డుపగు
ప్తుని కెదురుగ లేచి నిలువఁబడి వినయవచనములతోఁ బూ
ర్వోక్తభీభత్సవ్యాపారముం గూర్చి చెప్పి “ఈవిషయమున
నే నెంతవఱకవరాధిని?” అని ప్రశ్నించెను. ధర్మాచార్యుఁ డా
వ్యోపాంతముగ నెలనంగతులను విని యించుకనే పాలోచిం

అశోకుని శాసనములు

చి మహారాజా! నీవుధర్మపాణుడవు. ధర్మవిజయమును
సాధించుటయే నీయద్దేశము. ధర్మరక్షణమే ప్రజారక్షణము;
రాజ్యరక్షణము ధార్మికసంఘరక్షణము. ధర్మము ధార్మికులను
గాపాడును. నీయద్దేశము మహాత్తరమైనది. సాధుసమ్మతమైన
ది. దేవతలు మానవులయభిప్రాయములను నుద్దేశములను గ్రహించి
వారివారికర్మములంగూర్చి విచారణ చేయుచుందురు.
నీవిషయమునఁగూడ నీసనాతననీతియే యుపయోగింపఁబడఁ
గలదు. బాగుగ నాలోచించిచూడఁగా నీదుఃఖకరవాత్యా
సంబంధమున నీవు సంపూర్ణముగ నిరపరాధివి." అనియెను.

మహారాజగు నశోకుఁడిప్పటికి శాంతచిత్తుడయ్యెను.
అప్పుడాతఁడు ధర్మాచార్యులకును సభ్యులకును వందనములా
చరించి మరలఁ దనపీఠము నలంకరించెను. ధీమంతులున, బ్రా
జ్ఞులు నగుభిక్షు లందఱును పగిలుచు. ధర్మదేశమునకు సంత
ప్తచిత్తులైరి. ప్రియదర్శనుఁ డగు నశోకుఁడు మేఘము కను
భ్రాకరునివలె నధికతరప్రియదర్శనుడై ప్రకాశించెను.

ఇరువదియవప్రకరణము.

సంకరణసభ.

మహారాజుహృదయమును గ్రహించినతోడనే భిక్షు
మండలికిఁ గల సకలసందేహములును వదలిపోయినవి. అనం
తరము వారందఱును నశోకుఁడను దేశముంగూర్చి నంతయు

తైరి. విశ్వాసముగల నిష్ఠావంతులగుబౌద్ధులు స్వార్థపగులైన కపటవేషధారులను దమబౌద్ధసమాజమునుండి తొలగించివేయుటకు బద్ధకంకణులైరి. కపటాత్ముల దురుక్తులచే గర్హితంబులగుదురాచారములను రూపుమాపుటకు వారందఱును బ్రయత్నింపసాగిరి. భగవానుఁ డగుబుద్ధదేవుని సమపదేశము లన్నియు నేవిధముగ శోకమున సర్వోత్తమస్థానమున లంకరించునో యావిషయముంగూర్చి బౌద్ధధర్మాసక్తులగు వారెల్లరు నాలోచింపసాగిరి. సార్వభౌమఁ డగు నశోకుడు పూర్వమునుండియు నిందలకే ప్రయత్నించుచుండెను. ఇప్పుడు సామన్యముగ కే ధర్మప్రచారమును సంస్కరణమును జేయవచ్చు నని తెలిసికొనియెను. కపటాత్ములబౌధనముల వలన దురాచారులగు బౌద్ధులంగాంచి విరక్తుఁడై తనయాచార్యత్వమును ద్యజించి మధురానగరమునకుఁ బోయియుండిన మహాత్ముఁ డగునుపగుపుఁడు మరల నిష్పాదు పాటలీపుత్రునగ రమునకు వచ్చియుండెను.

బౌద్ధధర్మము నకును, స ఘముఁకును వర్ధిలుట ననుకూలదినములు వచ్చినవి. ఉచ్చాకి యాజ్ఞానశక్తులు మూఁడు నొక్కచో సమ్మిళితములై యుండెను. అశోకమహారాజు తన సమదేశము నుపగుపునకు నివేదించెను. నైష్ఠికులును, ధర్మైశ్వరీజీవనము న్నగుభిక్షులు తమతమయభిప్రాయములను ధర్మాచార్యునకు విశదీకరింపిరి. అందఱయభిప్రాయములను బట్టియు నాలోచింపఁగా మతప్రవర్ధనమున కొకసంస్కరణ

సభ యేర్పాటుపవలయు నని నిశ్చయింపఁబడియెను. ఇచ్చయ, సావర్థమును. నపాదానము నేకమైనప్పుడు కర్మానుష్ఠానమునకు విలంబము కలుగబోదు! పాటలీపుత్రగరమున బౌద్ధధర్మసూత్రసంస్కరణార్థమై యొక్క గొప్పసభ కూడెను. ధర్మాచార్యుఁడగు నుపగుపుఁడు సభాధ్యక్షుఁడయ్యెను. నియమవంతులును, శాస్త్రజ్ఞులును, సుధీవరులు నగు వేయిమంది బౌద్ధనెషికులతో నొకసమితి యేర్పాటుపఁబడియెను. కార్యనిర్వాహణవిషయమున నట్టిసమితికిఁ దొమ్మిదిమాసము లవధి యేర్పాటుపఁబడియెను.

ఈసభయందు నేక నేతృత్వములగు బౌద్ధులు చేరియుండిరి. అశోక మహారాజుకూడ నీమహాసభాసభ్యుఁడైయుండెను. మతానికి కారితీయ నుపగుపుఁడు మహారాజునమక్షమున సభాగణసమాగతులగు బౌద్ధుల నందఱును వారివారిధర్మము విశ్వాసములంగూర్చి విచారణ చేయుచుండెను; నాడు నడచుకొనవలసిన పద్ధతులన్నిటిని నారికి బోధించుచుండెను. వారికార్యకలాపముల విస్పష్టముగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఈ విధముగఁ బరీక్షించుటవలన ననేకులుగూడ కపటాత్ముల చరిత్రములు తెలియవచ్చుటచే ధర్మనిరూపాచారానుష్ఠానముల సంగతులుకూడ విస్పష్టములు కాజొచ్చెను. సభాపరీక్షయందెవ్వరు స్వార్థపరులును గపటాత్ములు నని నిశ్చయింపఁబడుదురో యట్టివారు బౌద్ధసంఘమునుండి రాజాజ్ఞచేత దరిమివేయఁబడుచుండిరి. ఈరీతిగా నామవేలచుంది కపటవేషధారు

మహార్యుఁడగునశోకసార్వభౌముడు పూర్వా
 ధర్మార్థాచార్యుఁడగునుపగుప్తునియెడల భక్తిశ్రద్ధలు గలవాఁ
 డై యుండెను. ఇప్పుడు మతము, సంఘసంస్కరణము మొ
 దలగువానియందాతఁడొక్కఁడగునశోకుఁడు
 ధర్మార్థాచార్యుఁడగు నపగుప్తుని నద్గుణములకు ముగ్ధుడైపోయె
 ను. ఆరాజశిష్యునియదారవ్యాదయమును, నసాధారణగుణ
 గణములను, నన్నిటికంటె నధికం బగు నాతఁడైకైకచింత
 యు బాగుగఁ దెలిసికొని యపగుప్తుఁడకూడ నశోకునినద్గుణ

అశోకుని

ములకు ముగ్ధుడైపోయెను. తామిరువురును గలిసి ముందుట
మిగులభాగ్యమని యిరువురును దలంచుకొనుచుండిరి. పుణ్య
నదీప్రవాహద్వయ మేత్రమిళితమయ్యెను. ఇరువురి ప్రార్థ
నములును సఫలీకృతము లయ్యెను.

విశ్వజనప్రేమధారాద్వయ మొక్కచో మిళితమయ్యె

ను. అట్లు మిళితములైన యాధారావాహినులు రెండు ననంత

సాగరసమ్మిళితము లయ్యెను. విశ్వహితప్రశాంత సాగరము

వానియెదుట ననంతవిస్తృతమైయుండెను. మానవపశుపక్షి

కీటపతంగప్యక్షులతాచేక్షణాచేతనములతో నిండియున్న యీ

విశ్వమునకంతకును గల్యాణముకొఱకును, వికాసముకొఱకును

సాహాయ్యముకొఱకును నాయనంతమంగళసాగరము విరాజ

మాన మగుచుండెను. ఇప్పు డాయురుపురిహృదయములు నా

వైపునకే పోవుచుండెను. ఈదివ్యమార్గము చందలి ప్రథమ

పథికుడను, ప్రేమావతారుడను, భగవానుడు నిగుడి

దేవుని యడుగులజాడల ననుసరించి పోవుటచే గురుకు

శిష్యుల యేకాంత దేశమై యుండెను. బుద్ధదేవునిపాదరజ

ముచే నేయేస్థులు పుణ్యతీర్థములుగఁ బ్రాణమిచ్చినవో

యాస్థానములను దర్శింపవలయు నని నాదిరువురును బ్రపంచ

మమున నుద్యక్తులైరి. చతుస్సగుదగిముడితమును, హిమా

చలశోభితంబును నగు భారతవర్షమున కంతకు నాతఁడు చ

క్రవర్తియై యుండెను. ఇప్పు డాతనియద్దేశ మేమి? ధనపదా

ర్థసంగ్రహము, మార్గసాగ్రము మొదలగువానివిషయమై

యాతః డెవ్వరికిని నాజాపించియుండలేను. ఆతనిహృదయ
మాపవిత్రమనోరథప్రార్థనమైయుండెను. కాని వ్రతాచరణ
మునకుఁ బూర్వము నియమసాధనముం జూలె నాతఁడు పూజాశోభ
జనీయుండఁగ్గు నుపగుప్తాచార్యుని ప్రోధనములవలనఁ దీర్థ
యాత్రోద్యోగమునఁడు. దనమనఃప్రణామాల నేకీభవింపఁ
జేసెను. అశోకమహారాజా! నీవేదన్యుండవు! నీయదృష్టమెం
త ధన్యమైనది! నీగురుబల మెంతధన్యమైనది! ఉపగుప్తుఁడు
పదేశకుడై యుండఁగా నీవు పరమసౌభాగ్యసంపన్నుండవైతి
వనుటలో నేమి యాశ్చర్య మున్నది?

ఇరువది రెండవ ప్రకరణము.

పుణ్యప్రసంగము

ఏమహాపురుషుఁడు ఉపదేశకుఁడుగా లభించుటవలనఁ
దాను ధన్యుండ నైతి నని ధర్మశీలుఁడును, బ్రియద్భుఁడు
నగు అశోకసార్వభౌముఁడు భావించుకొనుచుండెనో యాధ
ర్మాచార్యుని పుణ్యకథాప్రసంగములంగూర్చి యాలోచిం
చుకొని మనముకూడ ధన్యులమగుదము—ఉపగుప్తుఁడు కా
శీనివాసియు, సుగంధద్రవ్యవికీరయు నగుగుప్తుఃప్రసన్నుఁడు. ఈ ముగ్ధు
పదునేడు సంవత్సరముల యీడుననే యాతనిమతానక్తి య
త్రిప్రబల మయ్యెను. ధర్మముకొఱపను, సద్గుణలాభముకొఱ
కును నాతఁడు దేశదేశములఁ దిరిగి తిరిగి తుదకుఁ జపానగ

రమునకు వచ్చెను. ఆసమయము ర దచ్చట శాస్త్రజ్ఞుడును.

భక్తుడును, నగుననవానుఁ డనుపేరుగల బౌద్ధమతాచార్యుఁ

డు వాసముచేయుచుండెను. ఉపకృష్టుఁ డామహాత్ముఁ డనించి

తనయభివృద్ధిమును దెలియజేసెను. ఆబౌద్ధగురుఁ డాయువ

కుని యసామాన్యప్రతిభావంతము లగుముఖ. క్షణములం గ

నుపెట్టెను. ఆతని సకలాంగకములం గ. శుభలక్షణములను

గ్రహియించెను; ఆతని దనశిష్యునిగాఁ జేసికొనుటకు స్థిరప

ఱచుకొనియెను. కాని, యాయువకునియుదేశమునందలి దృఢ

త్విమును, మనఃపరితాపమును బరీక్షించుట యావశ్యకమని

యోచించుకొనియెను. ఇట్లు శిష్యులను బరీక్షించుట ప్రాచీన

కాలమునందు నాగరికతనందిన యితరదేశములయందుఁగూ

డఁ బ్రచారమునందుండెను. ప్రాచీనగ్రీకుదేశమతాచార్యుఁ

డగు, 'పిథాగోరస్' అనునతఁడు తనయువదేశముంగోరవచ్చి

న యువకుల నేడుదినములవఱకు నంధకారగృహమున వృ

త్తికొనివూభాగమునందుంచి పరీక్షించుచుండెనని తెలియ

వచ్చుచున్నది. ఆయవరోధానంతరమునం దెవ్వఁడు నిశ్చల

హృదయముతోఁ దనయువదేశములనే యాకాంక్షించునో

యట్టివానినే యాతఁడు తనశిష్యునిగా గ్రహించుచుండెఁడు!

అన్నిసంగతులును నేర్చికొనుట కందఱును సమర్థులు కారు.

అందుచేత నెవ్వఁడెవిషయమును గ్రహించుటకుపయుక్తుడో

యాయాసంగతిని బరీక్షించి నిశ్చయించుటయుపదేశకునకుఁ బ్ర

థమకరవ్యము. ఎవ్వఁకను యం దశక్తివున్నను, సర్వాంగ

సమస్తములు నీలమలకలకు విధేయులు

అ శోకుండు. గమ్యగమ్యములు 79

గమ్యగమ్యములు -

కమలబులకలును లేకుండునో యట్టివాడు భక్తిమార్గము

న బధిశుడుగా నుండుట కర్హుడు కాడు. ఏమయిననేమి!

బౌద్ధాచార్యుడగు నావాసుడు డాయపగుపుని శిష్యుఁగాగ

హించి, ఓహూరా! మనుష్యశ్చందయ మాకాశమువ టిడి.

ఈ మాకాశమున వివిధహృదయభావములనుండి చింతామే

ఘము లుత్పన్నము లగుచున్నవి. ఈనేఘములు పశేషసమ

యములలోఁ గృష్ణవర్ణములై యుండును. మఱియు వీనిలో

ననేకములు నిర్మలములును, ధవళములునై యుండును. నీవు

కొంతకాలమువఱకు నిర్జన్మమున నివసించియుండుము. ఏ

దుట నొకయదకకశము నుంచుకొని నీలశ్వేతవర్ణంబులగు

కొన్నిశిలాఖండములను సగ్రహించి యుంచుము. నీహృద

యాకాశమున నెప్పు డెట్టి రంగుగల చింతామేఘ మగపడు

నో యట్టిసమయమున నట్టిరంగుగలయువలఖండమును జల

పూర్ణకలశమున నిక్షేపించుచుండుము. అనంతర ముదయ

మున నాజలమును నీసివైచి యందున్న శిలాఖండములను వర్ణా

నుసారముగ విభాగముచేసి చూచుచుండుము. ఇట్లు చేయు

చు దురువలన నేమిఫలము లభించునో యాసరితి నాకు నర్థి

వదినమునం దెఱింగింపఁము." అని యుపదేశించెను.

ఉపగుప్తుడు సనాన సుగూఢాక్షుడసారముగ బ్రవ

ర్తింపఁ దొడఁగెను. మొదలమొదటఁ గొన్నిదినము వఱకు నీ

లశిలాఖండసంఖ్య యధికముగఁ గానవచ్చెను. అనంతరము

గ్రమగ్రమముగ నాసంఖ్య గగ్గిపోవ నారంభించెను. తుదకొన్ని

యను శ్వేతోపఖండము లేయయ్యెను. యవసనియాండ
ముఃకుః బరిమితి కేకపోయెను. అప్పుడు పగుపుడు ననవాసు
దొంచి యెల్లిన గతులను మనవిచేసెను. ఈయువకునకు
జిత్తుత్తుది యయ్యెనని ననవాసుడు గ్రహించెను అనంతర
ము సనవాసు డా గుపగుప్పుగా ద. శిష్యుగః జేసికొని య
థావిధిగ శర్మోపకేశములఁ జేయుచుండెను. సావధానముగ
నకకరహస్యశక్తిముల నాతనికి బోధించెను. సర్వసిద్ధుల
నాతఁడు గ్రహించుచు చేసెను. ఉపగుపుఁ డధిరకాలము
నందే బాద్ధులదటలోనను సిద్ధిపురుషుడను ప్రతిమోలాభము
ను బొందెను. పూజాప్రశంసాపాత్రుడయ్యెను. కొంతకాల
మునకు సనవాసుడు పరమసిద్ధి నందుటచే నాతనిసింహాసన
మున కుపగుపుఁ డధికారియై బుద్ధధర్మప్రచారము చేయ నా
రంభించెను. ఈవిధముగ నాతఁడు చాలకాలము నానాస్థాన
ములయందు నానాశీతుల బుద్ధధర్మప్రశాంతవచనములను ధ
ర్మానకులగు స్త్రీపురుషుల కిందటను బోధింపసాగెను.

ఉపగుపునికీర్తి నలుదెసల వ్యాపించెను. ఆతనిపుణ్య
ప్రసన్నముఖమండలము పూర్ణిమాచంద్రినివలె లోకులకు
మనోమోహన మగుచుండెను. ఆతనిపవిత్రముఖోద్గత యగు
వాటి యమృతస్వరూపిణియై యుండెను. సంచారసమయ
మునం దాతని యశస్సారభ మాతఃకంటె ముందుగనే ప్ర
యాణము చేయుచుండెను. అందువలన ముగ్ధులై యాతనియ
పురస్కృత్యముార్తి దొంచుటకును, నాతనిపవిత్రోపదేశ

అశోకుడు

ముల వినుటకును జనులందఱును గుంపులుగుంపులుగ వచ్చి
 యాతని నెరుకుకొనుచుండిరి. ఒకప్పు డాతఁడు మధురానగ
 రము కుఁ జొరవచ్చు దీపిధనుగ జనునంఘము లాతని నెరు
 కుకొనుట తటస్థించెను. అప్పు డాతఁడు విశాలరాజమార్గము
 న సకలజనాగ్రవ రియొనడచుచుండెను. ఉభయపార్శ్వముల
 యందలిగృహగవాక్షములనుండియు నా బాలవృద్ధజనంబులు
 పరమనందముతో నాతఁం దర్శించుచుండిరి. తన శక్తికొలఁ
 ది నాతని బ్రశంసించుచుండిరి. ప్రణామము లొచరించుచుం
 డిరి. కాని జగతియం దెల్లవారియుభిరుచులు నొక్క టేరీతిగ వుండు
 నుండఁజోవు. అట్లే కానిచో నవఘనశ్యాముఁడును జటావస్థ
 లధారియు నగుశ్రీరామచంద్రుడమూ రి పవిత్రమహావరకాం
 తింజూచి పాపాత్మురాలగుశూరసేఖ చిత్తవిభ్రాంతిగాంచు
 ట యెందులకు? మధురారాజమార్గమున శ్రీనిధియనుపగు
 పునిం జూచి మాపయావనసంపన్నయు నత్యప్తహృదయు
 నగువాసవదత్త యనుప్రణ్యకాంత ఒకలచిత్త యయ్యెను.
 యువతీయగునామె స్త్రీజనుసుభంబగు సిగ్గుచువిడిచి యుప
 గుప్తునియొద్దకుఁ దన ముభిమతముం దెలుపుచు నొక మాత్రక
 సంపెను. ఉపగుప్తుఁ డాదూతినిర్బంధవచనములను మన్నింప
 లేదు. దూతి చెప్పవలసిన దంతయును జెప్పెను. ఆతఁడు ధ
 గ్మాచార్యుఁడు. లోకమును బాపపథమునుండి మరలించుట
 యేకదా యానివిధాయకకృత్యము? అయినను నాతఁ డా
 మెయొద్దకుఁజొని బోధింపలేదు. అరివరముచున్నంతయుం

6 శ్రీనిధియొక్క ప్రసంగము

బడిపోయిన వాఁడా ప్రభాకృతుల నెఱులక్ష్యము చేయఁగలుగును? మంచిసమయము, బోధింపవలయు నని ధర్మాచార్యుఁడు నిరీక్షించుచుండెను. కొంత కాలము జరిగిపోయినది.

ఆయువకీమణి యానగరమునఁ దనసౌందర్యసంపత్తిని యథాపూర్వము గనే విక్రయించుచుండెను. ఒకప్పుడు ధనవంతుఁ డగునొకయువకుఁడు రత్నాలంకారభూషితుఁడై యానందమునఁ గాలక్షేపము చేయవలయునని యామెయింటికి వచ్చెను. అప్పు డావేశ్య నియమితద్రవ్యమునఁ దృప్తి నొందలేదు. అతనిరత్నాలంకారములనుగూడ గ్రహింపవలయునని యామెయాశ! పపప్రయోగముచే నాతనిజంపి యాపాపాత్మురాలాతనియొద్దనున్న సర్వస్వమును హరించివైచెను. ఆతనిమృతదేవా మొకకహస్యస్థలమునఁ బూడ్చిబడియెను. కాని పాపము దాఁగలేదు. ఆకుర్మార్గురాని పట్టువడియెను. అప్పటిశాసనానుసారముగా నామెయిక్కును జెవులను గోయించి యరణ్యమధ్యమునం దామెను విడిచిపెట్టుటకుఁ దీర్మానింపఁబడియెను. ఆనిధము గనే కఠినశిక్షయయ్యెను. ఆకూర్మారాక్షసి శరీరమునచేతను, కువ్బాసచేతను,

చాపము.

పిపాసావీడచేతను నల్లాడుచు నాయరణ్యమునంబడి వికృతసాదముతో నేడ్చుచుండెను. ఆసమయమున ధర్మాచార్యుఁడుగురుపగవుఁ డాయరణ్యమార్గమునబయలుదేరి యెచ్చటకోపోవుచు నవికటార్తనాదము నాలకించి యాదురాత్మురాలిచే తకు వచ్చెను. అప్పు డాపాపాత్మురాలాయపగవు

ఆర్య : భీష్మపెట్టబడిన,

సకల విద్య : ౧౦ దిల గుర్తింపు : ౧౦ వే.
 అ శో కు : డు = గుర్తింపు : ౧౦ వే.
 గుర్తింపు : ౧౦ వే.

నిం జూచి నిశ్చేష్ట యయ్యెను. అంతలోనే యామెకుఁ బూ
 ర్వవృత్తాంతము జ్ఞప్తికి వచ్చుటయు దారుణాభిమానముతో
 నాతినింజూచి ఇప్పుడు నాయొద్ద కెందులకు వచ్చితివి? నీకొ
 టకునిరీక్షించియున్నప్పుడునీవు గాలేదు. ఇప్పుడెందులకు వచ్చి
 తివి? నాయీదార్ద్రత జూచి పరిహసించుటకై వచ్చితివా?
 అయ్యెను. పరిపథమున్నున నామహాత్ము డెట్టియై తరము
 నీకు లేదు. ఆనరఘాతని తననోటికి వచ్చినట్లెల్ల బ్రేతి
 శాంతయై యూరకుండెను. అప్పుడు పగుపుడు రెండుమూఁ
 డునూటలతో నామెను బ్రబోధించి యామె గాయములపై
 మందువైచి బాధానివారణముం గావించెను; అన్నపానాదు
 లచే నామెయూయూనము నడఁగించెను. ఉపగుప్తుని యశు
 చారములచే నామె త్వరలోనే సుస్వసురాలయ్యెను. అప్పు
 డామె కుటిల్లవీటపై దత్తంబగు మదిరారనాబునకును, ముక్త మారు
 పురుషుపై దత్తంబగు శుద్ధజంబునకునుగల భేదమును బాగుకలగు
 గ్రగహియింపెను. సురభిచంద్రుంకుమార్ద్యగ్రాగముఁ దెలుప
 కును, శోనతపత్రేపము నకును, నెంత భేదమున్నదియో యా
 మెకప్పటికి బోధపడియెను. ముద్రాగుర్తాగునామెకినా
 శృంగ దెలిసినది! ప్రలుబులశ్చనాగతికులచాటూ కులకు
 ననానకుఁ డగుభిక్షుని యపకేశములకు నెంతయంతరమున్నది
 డి! ఆనిర్భాగ్యురాలి కిప్పటి కనుభవమునకు వచ్చినది.

దీపమాలాసుశోభితంబగు రాజమార్గమధ్యమునఁ గూ
 డ జనులు దిగ్భ్రాంతులై తోవదప్పి పోవుచున్నాడు. కాని
 ప్రేమించుటయుఁ బ్రేమించుటయు
 మారులు = విభిన్నములు.

84

అ శ్లో కు ౯ దు.

84
• supra Getz clerk

విజనారణ్యమున గర్భాతమున మృషాంధకారమన్యమున

శ్రీరామభక్త యగువిద్యార్థి కాశముచేతనే విహ్వలచితులగుఁబడి

అందుకులు తమమార్గమును గమనింపగలుగుచున్నారు. మొద

భాగ్యరా లగునాయవతి యదృష్టము కూడ నీవిధముగా ఘో

టిలినది. ఆమూఢురాలు సుఖసౌందర్యైశ్వర్యప్రభలగా ను

టీగ తిక్కి బోవలయునో యింత కాలమువఱకు గనుగొనఁజూ

లకపోయెను. కాని యిప్పు డామె తనజీవితదృర్ధినమున ఘు

నాంధ్రకర్మమన మహాత్ముడగు నాపగుపుని యపదేశదీప

కాంతి నా తెలుగు కళాద్రవ్యమును గ్రహింపఁగలిగెను.

అనిర్భాగ్యురాలికి నామార్గమును విడువలేదు. అప్పటినుం

డియు నామె ధగ్మపథమాను ఒటి పోయి తుదకమ తనదన

మును జేరుకొనఁగలిగెను. ధర్మమునకును ధార్మికులకును గల

మహిమ యిట్టిదే. నీ దేవతల పేర్లు

717
 — زائده
 (مستوفى)

ఇరువదిమూడవ ప్రకరణము.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

శ్రీ గణేశాయ నమః

కర్తవ్యమును నిరర్థకముగా చేయుటకు వలెనగుచున్నది.

మహారాజగు నాజోకుండు బాదక్షేతముల నన్నింటిని దర్శిం

పవలయు నని యుత్సవాము కలవాడయ్యెను. భగవాను

శగుబుద్ధదేవునిపాదరజో^లతేశముచే నానలములు పవిత్రము

అనవో, శ్రీమంతుఁ డగునాతనిచిత్రాభస్మమే త్రిలోకపతిఁ

విశ్వ-బంధు-మిత్ర-మండలి-చే-
1980

2000

త్రైమైసదని యేవుగ్యాతీర్థములయందు భావింపఁబడుచుండెనో
 యాసర్వతీర్థములనుగూడ దానుస్వ రూముగఁ బోయి దర్శిం
 పవలయు నని గూతఁడు వేడుకపడుచుండెను. అపావనక్షే
 త్రములయందుఁ దానొనరించు సర్మసంస్థాపనములపుగ్యానక్షే
 త్రముల చిరకాలమువఱకు జాగరిత మగుచుండవలయునని యాతఁ
 డిచ్చించుచుండెను. ఇతవఱ కనేక కారణములచే నాత
 నిశోక నెఱవేటినదికాదు. ఇప్పుడు శుభసమయము తట
 స్థించినది. ఇక నాలస్యము చేయరాదని మహారాజు నిశ్చ
 యించుకొనెను.

బాద్దేతిహాసనిదుండును, బహుశుతుండును, ధర్మా

చామ్యండు నగునుపగుప్తుఁడు మహారాజునకుఁ బవిత్రక్షేత్ర
 ముల ప్రాచీనచరిత్రను నొధించి యుండెను. ఉపగుప్తుఁ
 డాపుగ్యాక్షేత్రముల నన్నిటిని స్వ రూముగ నిదివఱకే చూచి
 యుండెను. అందుచేతనే యాతఁ డామహారాజునకు నకల
 పుగ్యాక్షేత్రమహిమలను యథార్థిగ మనోహరముగ బోధిం
 పఁగలిగెను. మహాత్ముఁడగు నాపగుప్తుని స్వభావవర్ణనావశ
 మున నాపుగ్యాక్షేత్రములన్నియు నామహారాజునకు మనోన
 యనగోచరములై యుండెను. అప్పుడు మహారాజు తీర్థయా
 త్రాగము సంపూర్ణప్రయత్నముడయ్యెను.

నిర్దిష్టశుభదినమున మహారా జగుఁడొకఁడును మ
 హాత్ముఁడగు నాపగుప్తుఁడును దీర్ఘయాత్రకు బయలుపెడలిరి.
పాటలీపుత్ర పరిసరవాహిని యగుభాగీరథి దాటి నారిరు
వగ్గి శత్రుదహించుట

పురును వైశాలినీనగరమునకుఁ బ్రయాణముచేసిరి. అవైశా
 లినీనగరము పాటలీపుత్రముఁ కిశాన్యమున, ముప్పది మైళ్ళమా
 రమునం దుండెను. జా దేతిహాసమునందు) వై శాలినీనగరము
 నుప^ససిద్ధమైనది. ఒకసమయమున నగుచు బుద్ధదేవుఁ డీనగర
 మును దర్శించి మిగులఁ బ్రశంసించి యుండెను. జై నమతగు
 తుం డగుతీర్థస్కరమహావీరస్వామి జన్మజూమియగు ద్రావా
 గ్రామ మావైశాలినీనగరమునకు నమీపమునంజే యుండె
 ను. నుప^ససిద్ధ మగుమహావనవిహారము దానిసగూఢముననే
 యుండెను. ఆవిహారమునందు బుద్ధదేవుఁ డనేకపర్యాయము
 లు తఃశిష్యులకు శాంతిమతధర్మోపదేశమును బ్రసాదించి
 యున్నాఁడు. అశోకమహారాజు , మహాత్ముఁడగున పగుపుం
 డును దామానగరమునందుఁ బ్రవేశించి పరమానందము
 నొందిరి. అచట ప్రత్యేకద్వైతశిష్యాలు వారిపుణ్యస్మృతుల
 ను బ్రార్థములుగఁ జేసివెచ్చెను. అచ్చటిప్రజలు మహారా
 జగునజాతశత్రునిఁ దీరస్కరించి స్వరాజ్యపరిష్కాపనముఁ
 జేసికొని యుండిరి. ఆస్థానమునం దసంఖ్యదండనాయకు తేకీ
 భవించి యనకూలబంధనములతో రాజకార్యం ర్వహణము
 చేయుచుండిరి. వైశాలినీనగరమున జాదపభావమహర్షియును
 విరాఘాటముగ నెలకొని యుండెను. అచ్చటివాలుక్రూరామ
 విహాసానమునం దప్పుడు చాలవంది భిక్షులును, శ్రీమను
 లును వాసము చేయుచుండిరి.

ఒకనాడు
 3 డింబి
 గొల్ల
 గొల్ల

అశోక మహారాజాస్థలమునఁ గొన్నిస్తూపములను ని
ర్మించెను. ఆస్తూపములజేర్థాశము లిప్పటికిఁ బూర్వస్మృతిగలిగించుచు నున్నవి. వైశాలినగరమునుండి
యశోకుఁడు సవరివారను గ రామగ్రామమునకుఁ బ్రయాణ
మయ్యెను. (రామగ్రామ మనోఘోషదీతరమం నున్నది) అచ్చ
టియామకాననమందే మహాత్ముడగు సిద్ధార్థుఁడు తనవినీలవిశేష
భామగ్రుంతల గామమును దరవారి కెరచేసి యుండెను. అ
చ్చటనే యామహానుభావుఁడు తనయమూల్యాలంకారములం
దీసి భండన కిచ్చివెచ్చెను. యువరాజగుబుద్ధదేవుఁ డొక
వ్యాధుంబిచ్చి తనయమూల్యపరిధానముల నాతనికిచ్చి
యాతః జీర్ణవస్త్రఖాడమును దాను ధరియించినదివ్యస్థలము
సలమే అచ్చటనే సిద్ధార్థుఁడు ప్రవ్రథమమున సన్యాసాశ్ర
మగ్రహణము జేసియుండెను. భగవానుఁ డుసిద్ధార్థునిగృ
హధర్మత్యాగము, సన్యాసాశ్రమస్వీకారము మొదలగు న
ద్భుతవిషయములం గూర్చి యుపగుప్తుఁ డశోకున కతిమనో
హరముగ వర్ణించి చెప్పెను. ఆపుణ్యచరిత్రమంతయు నాల
కించి పుణ్యస్మృతింగూర్చు నచ్చటిదృశ్యములన్నిగాంచి యశో
కసార్వభౌమ ధర్మభావావిషవ్యాదయుండయ్యెను. వారా
స్థలమునఁ గొన్నిదినము లుండి యనంతరము పరమపూజ్యుఁ
డగుబుద్ధదేవునిచితాధస్తముపై నిర్మింపఁబడినస్తూపమును ద
ర్శించి ప్రదక్షిణప్రణామములం గావించి యచ్చటనుండి శ్రాద్ధ
నగరమునకుఁ బ్రయాణమైరి. పిమ్మటఁ బ్రియదర్శనుఁ డగు

శుంభుఁడు - ముట్టబడిన
యూషః - గూమిడి

అష్టాంగ సూత్రము

ప్రశాంతోక్తుల నుచ్చారణచేయు నారంభించెను. అప్పుడచ్చటనున్న వారందఱువదనములను నపూర్వభావావేశ మయ్యెను. మహారాజగు నశోకుని కుశీలగరతీర్థయాత్ర, యీవిధముగ సఫలమయ్యెను. ఆతనిమనఃపాణములు పుణ్యస్థాతమునఁ బవిత్రస్నానముం గావించెను.

ప్రియదర్శనుడగు నశోకుడు తనతీర్థదర్శనము చిరస్మరణీయమగునట్లుచేయునుద్దేశముతోనచ్చటనొకవిశాలస్తూపమును నిర్మింపజేసి దానిసమీపమునం దొకశిలా స్తంభముపై బుద్ధదేవుని పవిత్రనిర్వాణవృత్తాంతము నక్షరరూపమున వెలయింపజేసెను.

అచ్చటనుండి యభ్యంతరమున బిసేవిహారోద్యానమును జూచుటకు బయలుదేరెను. ఆపవిత్రస్థానమున సిద్ధార్థుడు జన్మించెనట్లు ప్రచారమునంగల పుణ్యక్షేత్రము లన్నిటిలో ననుసంబంధితము ముఖ్యమై యిది ఉపగుప్తుల లలితవచనములతో భక్తిదగ్ధదస్వరమున బుద్ధదేవుని జన్మచక్రమును సవిసరముగ వరించి చెప్పెను. సామాన్యము, ప్రసంగపవిత్రత, శోతలయాదరభావము, వక్షయోగ్యత, భాషాలోలిత్యము సర్వము నేకీభవించుటచే నాదివ్యక్షేత్రమపూర్వశోభావిలసిమై కానవచ్చెను. నయనశ్రవణస్పృహదయంబులకు సమేళనానుభవం బయ్యెను. తీర్థయాత్రకు లక్షణముదాము ధర్మమైతిమని భావించుకొనిరి.

అశోక మహారాజాదివ్యసలమును జిరస్మరణీయముగఁ జేయవలయు ననునదేశముతో నచ్చట త్యక్తం బగు శిలాస్తంభమును నిర్మింపజేసెను. ఆశిలాస్తంభమునం దీక్రిందిన కృములను జిత్రింపజేసెను.

“దేవతాగణప్రియదర్శనః డగు నశోక మహారాజు తీర్థయాత్రలు చేయుచు నిచ్చటికి వచ్చి యీశిలాస్తంభమును నిర్మింపజేసెను. ఈదివ్యక్షేత్రము భగవానుఁ డగుబుద్ధదేవుని జన్మస్థానము.”

ఈపుణ్యస్థలమాహాత్మ్యమును స్మరించుకొనుచునాతే త్రగౌరవమును వృద్ధిచేయునదేశముతో బోధిసత్వునిపావన నామముపై నామలిఖితేత్రమును నిర్మింపజేసివైచెను. పిమ్మట నందఱును గలసి కపిలవసునగరమువైపుకుఁ బ్రయాణముచేసిరి. (శాత్యరాజుల రాజధానిగౌరవచరిత్రమున నాలోకప్రసిద్ధంబగు నగరసుఖసమృద్ధుల పితృషముంగూర్చి వారు వినియుండిరి. కాని యిహవఱకు నసౌభాగ్యమును వారు దర్శింపలేదు. సిద్ధార్థునిసన్మానగ్రహణానంతరమున రాజనగరసౌభాగ్యము మానమయి యుండెను. తరువాత రెండు వందలసంవత్సరములలోఁ గాలశరంగాఘాతముచే నానగర సౌందర్యము వినష్టమైపోయినది. ప్రతిస్థలమునను బూర్వ స్మృతిని గలిగించు నిటుకలును, శిలాఖండములును మాత్రము నిలిచియున్నవి. ఒక్కొక్కచోటఁ బ్రశస్తిశిలాఖండములపైఁ జిత్రింపబడిన సిద్ధార్థుని తల్లిదండ్రుల ప్రతిమూర్తులు

అశోక చరిత్ర

శ్రీమద్విశ్వకర్మ సూక్తము

అశోకుఁడు.
కౌటిల్యుని వాక్యమును

కానవచ్చుచుండెను. అక్కడక్కడ సిద్ధార్థుని జననచరిత్రమును, నాతనిగృహత్యాగవృత్తాంతమును బ్రదర్శించు దృశ్యము లతిమనోహరముగాఁ గానవచ్చుచుండెను. అనగరమునందలివిశాలసౌధములును, వ్రాకరములును నిష్పడేమైపోయినవి? ఖడ్గచచ్చట నెల్ల చోటులను విహారములు మఠములును జైత్రములును మూత్రమువిగాజమానముగాఁ గుచుండెను. బౌద్ధభిక్షులు రాజుగొంతకుండు భగ్నస్తూపముల నొక్కొక్కటిగఁ జూపుచు వాని ప్రార్థనచరిత్రమును వర్ణించి చెప్పుచుండిరి. ఈవిధముగా మహారాజును, ధర్మాచార్యుఁ డగునుపగుప్తుడును దక్కిన చూత్రీకుండునుగూడఁ బచ్చట ద్విపవలసిన దృశ్యముల నన్నిటిని దర్శించిరి. అనంతరము మహారాజునగరమును విడుచుటకు మునుపే మహాత్ముఁ డగుబుద్ధుని బాల్యకౌమారయావనవివికముటనాపరకరణమున నెట్టి జీరన్మరణీయములుగఁ జేయునదేశముతో స్థూపసంభూతాపహృదయములను నిర్మించుట కాజ్ఞాపించెను. శాక్య గాజపుత్రుఁడగుసిద్ధార్థునిన

న్యాయగ్రహణమువలననిలాస నందిరక్షమోదోదానములయవన జూచి ధాజరియగు నశోకుఁ డాదయమున, వ్రాసనావిరిరహితుఁ డగునుపగుప్తుని హృదయమును మఱిత

త్వముంగాంచెను. అప్పుడు వారి హృదయములయంద్రి, సర్వసానిత్యమును, దృశ్యజగత్పదార్థములయశాశ్వతత్వముగూడను, నిశ్చయము విస్పష్టముగాఁ గానవచ్చెను.

అప్పుడు అశోకుఁడు
అట్లనినట్లు దీనిని గ్రహించి

కపిలవస్తునగరమును ద్వింశతచే వానికి ధనజనను
 ఖైశ్వర్యములయస్థిత్యుంగూర్చి బాగుగ బోధపడియెను.
 ఆయనుభావముతోడనే వారు భగవానఁ డగుసిద్ధార్థుఁడైనైరా
 గ్యముంగూర్చి స్మరింపఁదొడంగిరి. గూపము, యావము
 స్వాస్థ్యము, సుఖము, మహాభాగ్యము మొదలగు నర్వభో
 గోపకరణములును గరగతములై యుండినను మహాత్ముఁడగు
 బుద్ధదేవుఁడు వానినన్నిటినిగూడ నశాశ్వతపదార్థములని
 గ్రహించి స్వేచ్ఛగఁ గృజించివైచి జగత్కళ్యాణమకొఱ
 కాత్మనమర్పణముం గావించి యుండెను. ఆబుద్ధదేవునిమహా
 నుభావ మెంతటియలోకసామాన్యమైనదియో గూసంతి
 ధర్మపాణులగు నశోకోఁగుపులు కపిలవస్తునగరమును ద
 ర్శించి సంపూర్ణముగ గ్రహయి పఁగలిగిరి.

పిమ్మటరా - (కపిలవస్తునగరమును విడిచి) కశ్యపము
 6 గాఁ (గోణకమున్యాశ్రమం బగులలిఁనగరమును) దర్శించి.
 అనంతరము వారచ్ఛటనుండిపోయి యథాకాలమున శ్రావ
 స్తీనగరమునఁ బ్రవేశించిరి. బౌద్ధభారతమున శ్రావస్థీనగర
 ము వాణిజ్యము, ధనము, భాగ్యము, సుఖసమృద్ధి మొదల
 గువానియందుఁ బాటలీపుత్రముఁకుఁ దీసిపోవునది కాదు.
 వాణిజ్యోపయోగమునకై బౌద్ధభారతప్రథాఁనగరములకు
 శ్రావస్థీనగరమునుండిసుగమంబులగురాజమార్గములువిశే
 షిరించియుండెను. అంతియకాదు. శ్రావస్థీబౌద్ధగణమునకొక
 పథానక్షేత్రముగా నుండెను. భగవానఁ డగుబుద్ధుఁడతన

జీవితమునందలిచాలకాల మీక్షేత్రమునందే గడపియు
 న్నాఁడు. బుద్ధదేవుఁడు, బౌద్ధభిక్షువును నివసించుటకును,
 ధర్మప్రచారోపయోగముకొఱకు, దానవీరుఁడును, భక్త
 శ్రేష్ఠుఁడు నగునుదత్తుఁడనువ ర్ష డొక్కఁడు, తనజేతవనమును
 బౌద్ధసత్త్వునకు సమర్పించి గుండెను. ఆజేతవన మతిరమణీయ
 మై యి. నుదత్తుఁ డీరమరమణీయోద్యానమును జేతుఁడను
 యవరాజుబౌద్ధ బదునెఁమిదియొట్ల సునర్ణములకుఁ గొని
 యుండెను.

కాని యాయువరాజు సుత్తుధనమును స్వయముగ
 స్వీకరించియుండలేదు. ఆతఁ డాధనముతో జేతవనమునందు
 బుద్ధదేవునకును, నాతనిశిష్యులకును సుఖోపయోగముకొఱ
 కును, ధర్మప్రచారమునకు సాహాయ్యముకొఱకును వలయు
 నేర్పాటులను గావించెను. ఆజేతవనమునందు భక్తుఁడగునుద
 త్తుఁడును, మహాసుభద్ర, కుంతలసుభద్ర, యనునాతనితన
 యలును భగవానుఁ డగుబుద్ధదేవుని సన్నిష్ఠముగ నేర్పించి
 ధన్యలైరి. బౌద్ధేతిహాసమున శ్రీవస్తీనగరస్థితివై భవము
 చేనేమి, వైరాగ్యముచేనేమి, భోగముచేనేమి, త్యాగముచే
 నేమి యనేకవిధములఁ బ్రకాశిత మగుచుండెను. ధర్మాచా
 ర్యుండును బురాణజ్ఞుఁడు నగుచుపగుప్తుఁ డాసమనస్సతాంత
 మును మహారాజునకు నాతనియనుచరులకు నామూలాగ్ర
 ముగ వినిపించెను. బుద్ధదేవునియపూర్వచహిమార్వకచరిత్ర
 మును, శ్రేష్ఠీయగునుదత్తుఁడు, యవరాజుజేతుఁడునుగావిం

చిన మహత్తరత్యాగచరిత్రముచువిని యందఱును శ్రీధావ
నతులైరి. సార్వభౌముడగునశోకుఁ డానలముః గూడ మథా
పూర్వముగ ననేకస్తూపములును, స్తంభములును నిర్మింపఁ
జేసి యటనుండిగ కూక్షేత్రమునకుఁ బ్రమాణమయ్యెను.

మహారాజు గయయందలి శ్రీరంజనశ్రీరమునగున్న
యరుభివ్యగ్రామమును, బోధినుమ గోనగూడ దర్శించెను.

ఉపగుప్తుఁడు సి దారుని యసాధారణాభ్యాసముం గూర్చియు
మహారాజునకు బోధించెను. ఆపుణ్యస్థానదర్శనమును, నచ్చటి,
వారిపుణ్యచరిత్రశ్రవణమును గావించి మగధేశ్వరుడగునశో
కుఁడుగవారణాసీనగరమునుగూర్చి ప్రయాణము చేసెను. మ
హాత్ముడగుబుద్ధదేవుఁ డొకప్పు డుపకాముడనుతత్వజ్ఞునితో
నీకాశీపురముం గూర్చి యిట్లు చెప్పెనున్ననేను కాశికఁ గో
గలను. కాశికఁ బోయి యచ్చట నప్రవేశమాత్రము ధర్మసం
స్థాపనమును జేయఁగలను' అని—

ఆదిన మొకటి; ఈదినము మఱియొకటి. ఆదినమున

బుద్ధదేవుఁడు చెప్పిన 'ప్రవేశగలను' అను భవిష్యత్కల్పముం

క లేదు. ఇప్పుడాతని క్రాశికానగరాగమనము ధర్మచక్రపరి

వరనమునఁ దివజకే పరిణామైపోయెనది. ఇక నచ్చట

నాపుణ్యస్మృతి ముగిసె జాగరిత మగుచున్నది. భగవానుఁ

డగుసిద్ధార్థుని పఃత్రపరిరజో శముచే బావనమైన యాకా

శికాక్షేత్రమును దర్శించు నభిలాషతో నచ్చటివారిపుణ్యచ

రిత్రములను వినవలయునను కోరికతో భక్తులు విచ్చేసి
యుండిరి. గాజర్ని యగునశోకుఁడను ధర్మాచార్యుఁ డగుచుప
గుఁపుడును రాజానుచరులును గాళికానగరమును దర్శించిరి.
సమీపమునందున్న సారానాథమును దర్శించి కృతార్థులమై
తి మనకొనిరి.

అశోక సౌర్వభౌముని దూరతీర్థయాత్ర సంపూర్ణమ
య్యెను. అంతట వారు గాళికానగర వాహనియగు గంగాది
యందలి నౌకనాశోహించి యథాసమయమునకుఁ బాటలీ
పుత్రమునకు వచ్చి చేరిరి. వారీతీర్థప్రవాసము సంపూర్ణ
మయ్యెను. ✓

ఇరువదినాలుగవ ప్రకరణము.

పుణ్య ప్రభావము.

తీర్థయాత్రకుఁ బోయి వచ్చినవారెవరైనా నశోకునిచరి
త్రమునందున్న నాతనియాచారవ్యవహారాదికార్యములయం
దును విశిష్టపరిణామ మగుపడుచుండును. తీర్థయాత్రాసమ
యమునం గలిగిన పుణ్యప్రసంగ శ్రవణమాహాతమ్యమున,
తవిత్రిషయాలోచనముచే లభియించిన పుణ్యప్రభావమును
గూడ నాతనిప్రతికార్యమునందును బింబిత మగుచుండెను.
నానాదేశమును దర్శించి నానాశేషులయందలి నానాజాతి
జనులతోఁ గలిసికొనుటవలనం గలిగిన ప్రత్యక్షప్రథమఫల

21768

తీర్థయాత్రావశమున నాతఁడు తనరాజ్యమునందలి విశేషభాగములను దర్శించెను. ఎచ్చటఁ జరువులను ద్రవింపవలయునో, యెచ్చట వంతెనలను గట్టింపవలయునో, యెచ్చటసుగమంబు లగు రాజమార్గముల చేర్పఱుపవలయునో యాతఁడు స్వయముగఁ జూచి యుండెను. ప్రజాసామన్యమంతయు నెట్లుకాలక్షేపము చేయుచుండెనో ప్రజలకృషివాణిజ్యాదుల యవస్థ యెట్లుండెనో వారివత్సవైమిత్తికక్రియాకలాపము లేవిధముగ నుండెనో యంతయు నాతఁడు స్వయముగఁ జూచి గ్రహింపఁగలిగెను. రాజధానికి దూరమునందున్న జనపదములయందలి బలవంతులయత్యాచారములు దుర్బలులదురవస్థలును నివారించువిషయమున రాజోద్యోగులందఱు నెట్లు ముఁగిపూర్వకముగఁ బరిచేయుచుండినో యాసంగతకూడ నాతనికి స్పష్టముగ బోధపడియెను.

...

...

ప్రజావస్థను, ధర్మప్రాప్తిని, సహృదయమును నగు నశోక మహారాజు స్వయముగ దేశమునందరికిని గతుల నన్నిటిని దెలిసి, నిజజానుభవార్హముకొనుచు, దుఃఖవివారణముకొనుచు గావసిన సమయమున నన్నిటినిగా వింటెను. సామన్యజనులందఱును ధర్మకర్మములు, సత్కార్యములు మొదలగువాని వలన బవిత్రముగ జీవయాత్ర నడపుకొనునట్లు వారివారి కనుకూలముగ నుండునట్టి యుపయుక్తకార్యములనుగూడ నశోక మహారాజు స్వయముగ దెలిసికొని సంపూర్ణముగ గావించివైచెను. ఈసకలసత్కార్యములవలననే లోకమునం దాతనికి ధర్మాశోకుడని విశేషవిఖ్యాతి లభియించెను. ధర్మాశోకుని చరిత్రాంత రాశమున శ్రీబుద్ధుడేవుని శాంతిమతధర్మపవిత్రాదర్శిపదేశములును, సార్వభౌమముడగు నాతని సకలపుణ్యక్షేత్రసందర్శనమును, మహాత్ముడగు నుపగుపుని సత్సంగమువలనం గలిగిన పుణ్యప్రభావమును సుప్రసిద్ధములై విస్పష్టముగ విరాజిల్లుచుండెను.

సార్వభౌమముడగు నాతని సకలపుణ్యక్షేత్రసందర్శనమును, మహాత్ముడగు నుపగుపుని సత్సంగమువలనం గలిగిన పుణ్యప్రభావమును సుప్రసిద్ధములై విస్పష్టముగ విరాజిల్లుచుండెను.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము.

అశోక సామ్రాజ్యము.

సామ్రాజ్యమయ . బగు భూభిక్షమున మహాభాగుడగు నశోక సామ్రాజ్యముని పుణ్యప్రభావ మొత్తటియకాన్నత్యమును వహించియుండెనో మొత్తదూరమువఱకు వ్యాపిం

- చియుండెనో యాసంగతి యావశ్యకముగఁ జేరిసికొనవలసి యున్నది. మౌర్యప్రభుఁ డగు చంద్రగుప్తుఁడు భారతసామ్రాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తియై యుండెను. ఆతని పుత్రుఁడు బిందుసారుఁడు. తండ్రి యనంతరమున బిందుసారుఁ డీవిశాల రాజ్యమునకుఁ బ్రభుఁ డయ్యెను. బిందుసారుఁ యనంతరమున నాతనికుమారుఁడగు నీయశోక సార్వభౌముఁ డఖిలరాజ్యభారమును వహించియుండెను. ఆతఁడు పితృప్రతాపమహంబగు రాజ్యమంతయును గరగతము చేసికొనియుండెను. అంతియేకాక యిదివఱకుఁ దమపూర్వులకు లభియింపని కళింగరాజ్యమునుగూడ నశోకుఁడు స్వీయబాహుబలముచే సంపాదించియుండెను. ఏకారణముచేతనో యాకళింగరాజ్యము నశోకుఁడు తనపరిపాలనమునం దుంచుకొనఁ పూర్వప్రభుఁడే దానినొన గి యాతని దనసామంతప్రభునిగాఁ జేసికొనియెను. అప్పటినుండియుఁ గళింగము సార్వభౌముఁడగు నశోకునకు సామంతరాజ్యములతో నొక్కటి యయ్యెను. కళింగమును జయించినతరువాత నాతఁడు తనపూర్వరాజ్యమునొకను వృద్ధిచే నవలయు నను రాజ్యకాంక్షను వదలి యుత్తరవిగ్రహమును విరమింపివైచెను. ఒక్కద్రవిడ దేశమునందలి కొంతభాగముగారి భారతవంశమంతయు నశోకునకు సామ్రాజ్యమై యుండెను. ఇప్పుడొరశమువా భారతసామ్రాజ్యమునకు నశోకుని రాజ్యమే చాలఁ బెద్దదిగానుండెను. ఉత్తరమున గాఢారముమొదలు కాబూల్ స్థానమునుండినక్షిణ

మునక న్యాకుమారిః ర్యంఃమును, బశ్చిమమున సౌరాష్ట్రము
 మొదలు తూర్పునఁ దావ్రలిపవజకును నశోకసామ్రాజ్య
 ము వ్యాపించియుండెను. ఇది యంతయు నాతనియధికార
 మునకు లోబడియున్న దేశమై యుండెను. కాని యీదేశ
 మున కావల నున్న దేశము యందుఁగూడ నాతనిపుణ్యప్రభా
 వము వ్యాపించి యుండెను. ఉత్తరమున నేపాళము, టిబెట్టు;
 దక్షిణమున సింహళము, తూర్పున బహ్మదేశము (బర్మా)
 వఱకుఁగూడ నాతనిపుణ్యప్రభావము సుప్రసిద్ధమై యుండె
 ను. ప్రాగ్జ్యోతిషమండలమున (ఆసామ్ ప్రదేశము) బుద్ధమత
 ప్రచార మేమియు నున్నటగడదదు. ఒక్కమాటలోఁ జెప్ప
 వలసినచో ఆసాము, బర్మాకాక తక్కినసాగరమేఖలాహి
 మాదిశోభితసమస్తసమప్రభారతవర్షమును నశోకుని సా
 మ్రాజ్యమే యైయుండెనని పరిగణింపవచ్చును. ఈవిశాలభూ
 వాండఁగమునఁ బల్లెలు మొదలు పట్టణములవఱకును, స్థలపథ.
 ములయందును, జలపథములయందును సర్వప్రదేశముయంత
 దును జనోపయోగకరంబు లగు కార్యముల నెన్నిటిలో సా
 ర్వభౌముఁ డగు నశోకుఁడు గావించియుండెను.

ఇనుపదియాజవప్రకరణము.

దేశస్థితి.

అశోకుఁ డప్రభుత్వమునందు మొదటఁ గొంతకాలము

వఱకు దేశమునఁ దళాంతి కలిగెను. కలింగయుద్ధముకూడ.

నట్టియశాంతికారణములలో ముఖ్యమయినదిగా నుండెను. కలింగవిజయానంతరమున నతనిపృథ్వీమయములో ముఖ్యముగ నుత్తేజస్వవలసిన యాశాంతికారణము లేవియును లేవు.

రాజ్యాధికారము కొఱకు యుద్ధముచేయుట యావశ్యకము. కాని ప్రజాహృదయరాజ్యాధికారముకొఱకు మాత్రము శాంతిస్థాపనము ముఖ్యవశ్యకమయినది. ప్రజావత్సలుఁ డగుధర్మశోభఁ జీనత్యమును గ్రహించియుండెను. అందుచేతనే యాతఁడు మిగులఁబరిశ్రమచేసి తనవిశాలసామ్రాజ్యమున శాంతిస్థాపనమును గావించెను. దేశమునందంతటను శాంతి నెలకొనియుండుటచేఁ గృషివాణిజ్యాదులును శిల్పాది కళలునుగూడ నిరాఘాటముగ నున్నతి బొందుట కవకాశము కలిగెను. అందువలనఁ బ్రజలఁగూడ నొన్నత్యము లభియించెను. అశోకుని రాజ్యకాలమున దేశమునందలి కృషి, వాణిజ్యము, శిల్పము, శిక్ష మొదలగువానియవస్థ యెట్లుండెనో ప్రత్యేకముగ సంక్షేపముగఁ జెప్పవచ్చును.

కృషి :—చిరకాలమునుండి భారతవర్షము కృషిప్రధానమైనదేశము. ఆవిరియంత్రములు, విద్యుద్వ్యంత్రములు, దానుయంత్రములు నయోమార్గములు మొదలగునవి ప్రబలియున్న యిక్కాలమునందుఁగూడ నీదేశమునందు నూటికి ఐబ్బదిమగది కృషిజీవను లున్నారు. ఇప్పటికిఁ జాలకాలము నకుఁ బూర్వమునందీదేశమునఁ జాలమంది కృషిమీఁదనే యాధారపడి యుండిరని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును.

ప్రభువుల యాదాయమునందలి హవిష్యద్ధులు చాలవఱకీవ్యవసాయమునుబట్టియే యుండెను. కావునఁ గేవలమును రాజకృషికోపయోగకార్యములను జేయుటయందే జాగ్రూకుడై యుండవలయును. అశోకుడు తనరాజ్యమున వ్యవసాయమున కన్నికూలముతోఁబును, సస్యక్షేత్రములఁ దడుపుటకును వలసినన్నికాలువలను ద్రవ్యించెను. అనేకస్థలములయందలి కొండనాగులనుగట్టించి నీరునింపజేయించి యనుకూలపయోగములను గావించెను. అదనుతప్పకొండఁ బాలములఁ దడుపుకొనుటకుఁగూడఁ దగినసదుపాయముల నేర్పఱచెను. ఈపనున్నియు యథాకర్మముగ జరపుటకుఁ దగినయుద్వోగులు నియమింపఁబడి యుండిరి. వారిమూలమునఁ గృషికుల యొద్దనుండి యథోఽతముగ నీటిపన్ను గ్రహింపఁబడుచుండెను. అప్పుడీనీటిపన్నున కుదకభాగము పేరు. ఇప్పటికంటె నాకాలమునందే సస్యక్షేత్రములు మిగులపిరివిగ నుండెను. కలఁదిప్రయత్నములతోఁ గొంతభూమిని గృషిచేయుటచే తనే కృషికులగృహములు పరిపన్నము లగుచుండెను. కృషిచేసినభూమి విరివిగనున్నను బంట సరిగాలేనప్పుడు పండిన పంటలో నాతివపాలుమాత్రమే గాజుకుఁ బన్నుగఁ జెల్లించవలసియుండటవలనఁ గృషికులకును వారిపొవారనునకును గావలసినంతయాదాయము లభించుచునే యుండెను. అందువలన సతీవృష్టి, యనావృష్టి మొదలగునీతిబాధలు తటస్థించి, ప్పడుగూడఁ బ్రజలకుఁ దిండిలేక దేశములఁబట్టి పోవ

లసి : యవనరము లేకుండెను. అట్టివారి సంతక్షణముకొఱకు
 గాజు తనకోశముకుండి ధనమును వెచ్చింపవలసిన యావశ్య
 కమును లేకుండనుండెను. విశేషముగ ధనమున్నతపూత్ర
 మునఁ బ్రజలు నుఖులై యందు రనట కవకాశము లేదు.
 ఒక్కొక్కప్పుడు ధనమిచ్చినను నాహారపదార్థములు లభింప
 కపోవచ్చును. కావునఁ బ్రతిగృహమునను సంవత్సరమునకుఁ
 జాలిన్న యాహారపదార్థములు కలువయుండునట్టి యేర్పాటు
 చేయవలసి యుండును. ధర్మశ్రాణుఁడను, దయామూర్తియు
 నగునశోకసార్వభౌముని రాజ్యకాలమునం దట్టిసర్వోప
 యోగకరం బగునేర్పాటుచేయఁబడియుండెను. మనుష్యజీవన
 మునకు ముఖ్యముగఁ గావలసినవి మూడు; అన్నము, వ
స్త్రము, జలము. ఇవి యథోచితముగఁ బ్రజాసామ్రాజ్యమున
 కంఠకును లభియింపనట్లు చేయట రాజు కుఁ బ్రధానకర్త
 వ్యము. ధర్మాశోని రాజ్యకాలమునం దీపద్ధతియథావిధిగఁ
 బరిపాలించి నట్లాతని విశిష్టచరిత్రవి. నందు నిస్పష్టము గఁ
 దెలియవచ్చుచున్నది.

వాణిజ్యము:—అప్పటిపరిజలసఖము, సౌకర్యము,
 అభిరుచి మొదలగువాని ననుసరించి యావశ్యకములగు మార్
 గములు ఘట్టములు, యానవాహనాదికములును సురక్షితము
 గనెకొల్పఁబడియుండెను. ఆకాలమున స్థలమార్గములును, జల
 మార్గములునుగూడ జలరాకపోకలకుఁ జాలననుకూలములు
 గ నుండెను. కాని యాకాలమున సస్యములు, దారుపదార్థ

ములు మొదలగు భారపదార్థము లొక దేశమునుండి మఱి
యొక దేశమునకుఁ దీసికొనిపోవుటవలన లాభము లేకయుం
డెను. ఇక్కామున భారినాలుఁ బియ్యము, ముద్రననదారు
వులు, రాణిగంజినేలబాగు, బగ్మాకిరొసెనునూనె మొదలగు
న విదేశదేశాంతరములకుఁ బోవుటవలన లాభము లభియిం
చుచున్నది. ఆకాలమున పట్టిపద్ధతి లేదు. అప్పటివర్తకులు
స్వదేశవర్తకమునందేమి, విదేశవర్తకమునందేమి పట్టివస్తు
వుల నుపయోగించెడివారు గారు. అప్పటివారు పట్టుబట్టు,
మజిలినులు, అస్త్రశస్త్రములు, సూర్యశిల్పచిత్రములగుజులు
గువలువలు, సుగంధద్రవ్యములు, కస్తూరి, శిలాజిత్తుగజదం
తములు, గజదంతనిర్మితములగు విడిత్రవస్తువులు, రత్నాభ
రణములు, వెండి, బంగారము, మొదలగువస్తువులతో దేశ
విదేశవర్తకమును జేయుచుండెడివారు. వర్తకు లిట్టిలఘుభార
వస్తువులను దీసికొని దేశాంతరములకుఁ బోయివర్తకము చే
యుటవలన వారికి మిగులననుపాయముగ నుండెను. ప్రమా
ణమునఁ గట్టముండెడిదికాదు. ఆవర్తకులు తఱచుగ గుంపు
లుగుంపులుగఁ బ్రయాణము చేయుచుండిరి. వారు సుప్రశస్త
రాజమార్గమును వదలి పల్లెలకుఁ బోవలసి యున్నప్పుడు గ్రా
మస్థులు వారిని దమయూరికిఁ దీసికొనిపోయి నిరసాయస్థల
ముల నివసింపఁ జేయుచుండిరి. నిర్జనపథంబుల దూరముగఁ
బోవలసినప్పుడును, రాత్రికాలములఁ బ్రయాణముచేయవల
సినప్పుడును రాజధటులు వారికిరక్షకులై యొకచోటినుండి

మఱియొక చోటికిఁ బంపుచుండిరి. ఇట్టిసదుపాయముఁ గొఱకు
వర్తకులకు శుల్కము విధింపఁబడియెను. ఈవిధముగా వర్త
కులను నిర్జనపదములయందును, నెడారుతయందును, దుర్గమ
స్థానములయందును, రాత్రికాలములయందును, జోరాదిబాధ
లనుండి రక్షించుటగొఱకుఁ దగినంతమందిరక్షక భటులునియ
మింపఁబడి యుండిరి. అశోక రాజ్యమునం దంతటను వర్తకు
లకిట్టి యనేకవిధము లగుసౌకర్యము లుండెను. విదేశవర్తక
ముగొఱకు జలమార్గములయందుఁగూడ నట్టిసౌకర్యము లుం
డెను. వర్తకుల వర్తకవస్తువులవెలల ననుసరించి సుంకము
లు నిర్ణయింపఁబడుచుండెను. ఈకార్యములన్నియు విశ్వాస
ముగల సహర్ధు డగునుద్యోగివలన నెఱవేర్పఁబడుచుండెను.
వర్తమానకాలమున రేవులయందును నితరస్థలములయందును
వర్తకపుసరకులపై విధింపఁబడుచుండుసుంకము పూర్వకాల
మునకంటె నధికముగా నున్నది. రాజ్యాభ్యుదయమున కిది
యొక ప్రధానోపాయముగా నుండెను. కాని యాకాలమున
వ్యవసాయమును వాణిజ్యమును నింతవిస్తారముగ లేకపోయి
నను మహారా జగునశోకుఁడు వ్యవసాయవర్తకములగొఱకుఁ
జేసినసదుపాయములంగూర్చి యంతకాలమునఁ దరువాత
వినినప్పుడు ప్రేమమూర్తి యగునశోకుని యుదారహృదయ
ముంగూర్చి యెల్లరు నేకగీర్వాముగఁ బ్రశంసింపవలసి
యున్నది.

శిల్పము:—అశోకుని రాజ్యకాలమున భారతవర్షము నందంతటను శిల్పవిషయమున విశేషాదరము కలదు. మాత్యకులతిలకుండగు నశోకుని రాజధానిని, రాజపాసాదభిగ్నావశేషములను జూచి చీనాదేశపరివ్రాజకుఁ డగు ఫాహియాను తనమనంబున నీనగరమును, నీరాజపాసాదమును మానవ ర్మితములే యగునా యని యాశ్చర్యపడియెను. శోటగోడలమీఁది చంద్రశిలాఫలకములపైనా కాలపుజనులదైన కజ్జీవనోత్సవములను, యాత్రాస్థలవిశేషములను గూర్చిన చిత్రములను జూచి ఫాహియాను ముగ్ధుడైపోయెను. రాజసభామఁటపను నందలి దారుస్తంభములపై స్వర్ణరౌప్యరసరంజితంబులగు దృశ్యమాలంగాంచి మాతఁడొకమానోమును వర్ణింపఁజూకపోయెను. శిల్పమునకుఁ జీనాదేశము సుప్రసిద్ధమైనది. అట్టిచీనాదేశమునందలి సుప్రసిద్ధశిల్పరచనా నిపుణుఁ డగు ఫాహియానున టివాఁ డశోకుని కాలమునందలి శిల్పములంగాంచి యింతవీరితఁడుటం జూడఁగా నప్పటిమనవారిశిల్పరచనాప్రావీణ్య మెంతయధికముగా ను డెడిదో జూపడఁగలదు. అశోకుఁడు తన రాజ్యకాలమందఁ దరాజధానియందనేకస్థలములందు స్తూపములను స్తంభములను విశేషముగా స్థాపించియుండెను. వానిసంఖ్య యెనబదినాలుగువేలు. కాలసముద్రతరంగములతో నవియున్నియు నిష్పడెల్లు భగ్నములైపోయినవి! కాని యిప్పటికిని భారతవర్షమునవివిధస్థలములయందాస్తూపస్తంభభిగ్నావశేషములు బలమగ్నంబు లగు

నాకావశేషములవలె నగవశచునే యున్నచి. భూపాలము
 నొద్దనున్న సాంఘసూపమును గానియొద్ద నన్నసారానాథ
 స్తూపమును వీరిలో ముఖ్యము లైరివి. అశోకుఁ డామున శా
 శ్వతశిల్పరచనలు విశేషముగ నుండెడివి. పర్వతములపైఁ జే
 క్కఁబడినవియు, వివిధస్థలములయందు దగవశశిలాఖండముల
 పైఁ జేక్కఁబడినవియు శిలగుల్ఫిమూర్తులంజూచినచో నాకా
 లమున విశేషముగనున్న వివిధశిల్పరచనావిశేషములుబోధప
 డఁగలవు. అప్పటియువశిమణు లెట్టి కులకారములను ధరి
 యించుచుండిరో వానిబట్టి స్పష్టముగఁ దెలిసికొనవచ్చును.
 కంకణములు, కంఠహారములు, కర్ణపుష్పములు మొదలగు
 నలంకారము లప్పుడు విశేషముగ వాడుకలో నుండెను. చరి
 త్రమునందు దశోకయుగమున గూర్చినవర్ణనమును బఠించినప్పు
 డును నప్పటి చిత్ర శిల్పముల బరీక్షించినప్పుడును
 నప్పటివారు విశేషవేషభూషణాలంకృతులై యున్నట్లు
 స్పష్టపడఁగలను. భాగవతవర్ణితం బగు శ్రీకృష్ణుని మోహన
 పింఛమును, వీతాంబరధారణమును నప్పటిపురుషుల నచూడ
 రాలంకారములై యుండెను. ధర్మకులు, సర్తకులు మొదలగు
 వారియుష్మేషములయందు శ్రీకృష్ణునిచూడఁగలంకారమువలె
 నొకయముల్యాలంకారము ఫణిపణాచూపమున లింగాజిలు
 చుండెడిది. ధరించినపరిధానము నందనందనునిపీతాంబరము
 వలె నలరారుచుండెడిది. ఆపీతాంబరమునకుఁ గిందియం
 చులు మెరియుచుండెడివి. అట్టివస్త్రములపై నమూల్య

కాచీధామము లంకారములుగ నుండెడివి. ఇరువది ము
 ప్పదిసంవత్సరము లకుఁ బూర్వమువఱకు బంగాళా బాలికలకట్టి
 మంజులముపై నట్టిచంద్రహారములును సూర్యహారములును
 ధరియింపఁబడుచుండెను. అప్పటిపురుషులలోనిట్టియలంకార
 రచన లుండెను. ఏబది సంవత్సరములఁబూర్వము బంగా
 లాచేశనానందలి నమ్మజాతిపురుషులలోఁ దలపైఁ బట్టితెక్క
 లను గత్తిరించి జూలుగాఁ జేసికరియించునలవాటుండెడిది.
 పుగాత. కాలపువస్తువులను, నర్తనానకాలపువస్తువులకును
 నేషమమునందైననిండుకసాదృశ్యముగపడుచున్నప్పుడుదా
 సింగూర్చి యిండుక యాలోచించివిభేదకారణమును దెలిసికొ
 ని నిర్ణయింపవలసియుండును. కావున నింకవఱకు వ్రాయ
 వలసివచ్చినది. ఎట్లయ్యెనువిధముగ నిప్పుడశోకనికాలము
 నాటి ప్రజలవేషభూషణానులంగూర్చి యిండుక పరిచయముం
 గలిగింపఁజాలితిమి. ఈస్వస్థపరిచయముంబట్టి యాలోచింపఁ
 గా నప్పటి నానియభిరుచులును, సౌందర్యాదులును బాగుగ
 యధపడఁగలవు. అశోకయుగమునఁ గట్లకఁపుఁబనులు, చె
 క్కడఁపుఁబనులు, రత్నపుఁబనులు, చిత్రపుఁబనులు మొద
 లగుశిల్పము లేకాక యింకను వివిధశిల్పములు విశేషించి యు
 న్నట్లగపడుచున్నది. వీనిలో నేత, వడ్రము, కమ్మరము,
 కుండలుచేయుట మొదలగుపనులు ప్రధానములై యుండెను.
 ఈపనివాండ్లు ధర్మాశోకరాజ్యమున వృత్తులనుభవించుచు
 సుఖజీవనము చేయుచుండిరి. ఒక్కమాటలోఁ జెప్పవలె నన్న

చో నిట్టివారిచే జేయఁబడుశిల్పము లన్నియు నభివృద్ధిగో
నున్నవనియు, జననమాదరముం గాంచియున్నవనియుఁ జెప్ప
వలయును.

శిక్ష—బ్రాహ్మణప్రధాన మగుభారతవర్షమున “వి
ద్యాశిక్షణము” అనుమాట యగ్రవర్ణోచితవిద్యాశిక్ష యని
యెల్లరకును మనస్సునకుఁ దట్టును; గురువు, శిష్యుఁడు, గురు
గృహము, బ్రహ్మచర్యము, గురుదక్షిణ మొదలగునవి య
న్నియు జ్ఞప్తికి వచ్చును. మే మిప్పు డేయగమునుగూర్చి చె
ప్పచుంటిమో యాకాలమున భారతవర్షమున బ్రాహ్మణప్ర
భావము లేనేలేదు. శిక్ష కేవల మగ్రవర్ణములనారిచెతుల
లోనే బంధింపఁబడి యు డలేదు. బౌద్ధమతమునగు జాతిభే
దము లేదు. జాతిభేదములేదని చెప్పినప్పుడు విద్యాశిక్ష సర్వ
జనములయందును వ్యాపించియుండె నని వేఱుగఁ జెప్పక
టలేదు. మతముతోఁ గూడ విద్యాశిక్షణమునకుఁ జేపన ప
ర్కము గలిగియుండెను శాస్త్రాలోచనము, శాస్త్రోద్ధానము
ధర్మసంహిత మొదలగువాఁల సుబంధముగఁ బెల్లనారి
కిని వ్రాయుటకును జనువుటకును వలయు ననుకూలోపపత్తు
లు కావలసియుండెను. సకలదేశములకుఁ దలి ప్రాచీనేతహ
సములయందు నిదియే యగపడుచున్నది. బౌద్ధముగనునం
దుఁగూడ నీవిద్యాశిక్ష విశేషించి యుండెను. బౌద్ధశాస్త్రము
లును, భిక్షులును, మతములయందును విహారములయందును
వాసము చేయుచు శిష్యులకు విద్యాదానమును జేయుచుండి

రి. వ రమా సకాలము నందవలె సూక్ష్మము, కాలేజీలును, ఎలిమెటరీ పాఠశాలలు నప్పుడు లేవు. బుద్ధసరస్వతీధాన మగు బ్రహ్మదేశమునం దిప్పటికిని భిక్షులు దాసుమండరముల యందుండి విద్యార్థులకు విద్యాదానము చేయుచున్నారు. అశోక సామ్రాజ్యమున నసంఖ్యము లగుమతములును విహారములు నుండెను. కేవలము మతశోధకును, విద్యాశిక్షకును గావలసిన సమపాయము లాకాలమునందుండె నని చెప్పట కెంతమాత్రమును సందేహములేదు. సకలదేశములయందును సకలసమయములయందును విశేషజనపదములలో విద్యాశిక్షణవిషయమున సుప్రసిద్ధులై యుండుస్థానములు కొన్నిమాత్రమే యుండును. ఇంగ్లాండునకు లండనుప్రధాన నగరమే యొకను నది విద్యావిషయమునమాత్రము ప్రసిద్ధమైనది కాదు; ఆక్స్ఫర్డు, కేంబ్రిడ్జి యనునవి విద్యావిషయమున బ్రధానములు. భారతవర్షమునం దిప్పటికిని వారాణసి, పూనా, సవర్ణపము మొదలగుస్థానములు సంస్కృత విద్యాశిక్షకు బ్రసిద్ధములై యున్నవి. అశోకునికాలమున రాజగృహసమీపమునందున్న నలా దాయును, బళ్ళిమోతర భాగమునందున్న తక్షశిలయును విద్యాస్థానములందు బ్రధానములై యుండెను. అశోక మహారాజు నలాదాయుందు విద్యార్థుల కపయోగముగా నుండుకొల కనేకగృహములను గట్టించి యిచ్చెను. అందు విద్యార్థులపోషణమునకు దగిన యుపకర్తులను సమృద్ధములుగ సమకూర్చి యుండెను. అశో

కుండు న్వముముగ విద్యాపోషణకార్యములమును సముత్సాహియై యుండెను. ఆతనిరాజ్యమున విద్యులును, విద్యోగములకును బరమాదరమున్నదని చెప్పుచున్నప్పుడు విద్యార్థులకు విద్యాలాభము సర్వసులభముగ నుండెనని చెప్పటలో వింత యేమున్నది?

శ్రమమును భటువులునే కాక మఱియుఁ తరగతివారి వలనఁగూడ నాకాలమున లోకశిక్షావిషయమున విశేషసాహాయ్యము లభించుచుండెను. వారేరివాఁజనులు. ప్రవాజికులు సంచరిరముఁకెనిమిదిమాసములు గ్రామగ్రామమున కునునగర నగరమునకునుదిరుగుచుండెడివారు; ఆయాస్థలములయందు విజ్ఞానప్రపూర్ణులగునుపదేశములజేయుచుండెడివారు. వీరిశిక్షాద్ధనులయందొకవిశేషమున్నది. వీరు ముందుగఁదముడ్త డర్శించినవారితో సంభాషించుట కారంభింతురు. సిమ్మట నేజినొకవిషయము దీసికొని యందలితత్వమును విస్పష్టముగఁ బ్రశోధించుచుందురు. ఇందువలన జనసాధారణమున కతకును విజ్ఞానలాభము కలుగుచుండెను. జనసముమున జ్ఞానము విస్తరిలుచుండెను. పర్జివాజులయందుఁ బ్రజాఅదమును విశేషముగ భక్తిశ్రద్ధలు కలిగియుండిరి. ఇట్టివారు నివసించుటకును బ్రజలకు శోధించుటకును ధనికులగువారు గ్రామములయందును నగరములయందును బ్రశాంతమటపములను గట్టించియుండిరి. ఇట్టిమటపములను గట్టించుట వి

గులఁ బుణ్యమనియు, ధర్మమనియుఁ బ్రతిష్ఠాకరమ' యు నప్పటివారు తలంచుచుండిరి. శాస్త్రవస్తీనగరమున రాణి యగుమలికచేఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడినవంటప మిట్టిపరివార్జకుల యుపయోగముకొఱకే యుపయోగింపఁబడియెను. వైశాలినగరోపకంఠమునం గలసుప్రసిద్ధంబును, వనోహరంబును నగు చంద్రకవచ మిట్టిపరివార్జకగణంబుకొఱకే ప్రతిష్ఠింపఁబడియెను.

పరివ్రాజకసంప్రదాయమున స్త్రీలుగూడ లోకశిక్షణమునకు సాహాయ్యపడుచుండిరి. పరివ్రాజికలును, బ్రాహ్మజకులు నప్పటి సన్యాసినిసన్యాసులంబోలెఁ గరోరవ్రతపరాయణులు గాకపోయినను వారు చిరకాలమువఱకు బ్రహ్మచర్యవ్రాజమును స్వీకరించుచుండిరి. విజ్ఞానమయుంబు లగువీరి యపదేశములను గ హించుటకు గ్రామగ్రామములయందు ననేకసభలు గావింపఁబడుచుండెను. ఆసభలకు భ్రాహ్మణ పండితులును బ్రాహ్మజకులునగూడఁ బిలువఁబడుచుండిరి. సభయందలి యపన్యాసములు ను గిసినతరువాత సమాగతులగు ప్రజలయొకయోగముకొఱకు నానాశాస్త్రచర్చలు జరుగుచుండెను. కెద్దపెద్దలెలలోఁ జేసినభలు పితృశ్రేష్ఠులగు జరుగుచుండెను. పరివ్రాజకు లిట్టిచోటికిఁ దఱచుగ వచ్చుచుఁ జోవుచుండిరి. బౌద్ధభారతేతిహాసమున బట్టి యాలోచింపఁగా నా కాలమున గ్రామోపకంఠములను, రాజకథ పార్శ్వములను బుణ్యక్షేత్రములను ని వసించుటకుఁ బ్రాహ్మజకులకును, సా

ధువులకును, సన్యాసులకును దగి ప్రశాంతములగు స్వహా
ములును, మాటపములును నిర్మింపఁబడియున్నట్లు స్పష్టపడు
చున్నది. ఇందువలన జనసామూహమునకుంతకును జ్ఞానానక్తి,
మతప్రవృత్తి, సాధుభక్తి మొదలగునవి యుత్తరోత్తరాభివృ
ద్ధినందుట కవకాశము కలిగియుండెను. ఈ కారణములబట్టి
యాకాలపుఁ బ్రజలు షేమముగా నుండిరనియు, విద్యావం
తులై నుండిరనియుఁ జెప్పట కంతమాత్రియును సాధేహ
ములేదు.

ఇరువదియేడవ ప్రకరణము.

ప్రజావస్థ

భారతవర్షము చిరకాలమునుండి విశేషించి పల్లెతే
ప్రధానముగాఁ గలదేశము. ఇప్పటి బ్రిటిషుభారతవర్షమున
నిన్నినగరములు, నుపనగరములు గలిగి నాగరికసంఖ్య య
తిశయించియున్నను జాలభాగము పల్లెలుగా నుండుటయేగాక
జనసామూహమున దధికాంశజనులు పల్లెలయందే యున్నారు.
అశోకుని రాజ్యకాలమున, బలీనచూజమే ప్రధానముగా
నుండెను. పల్లెలయందలి శ్యామలశోభానాధ్యమున నన్నవ
స్త్రములకును జలమునకును బాధలేకుండ నాకలిదప్పిలను
మాట యెఱుంగక శీతాతపబాధలకు లోబడక స్వస్థచిత్తు
లై సూర్యోగ్యవంతులై ప్రజలెల్లరునుదమతమకష్టసుఖంబుల

ననుభవించుచుఁ గాలముగడవుకొనుచుండిరి. మాటిమాటికిని వారుతనలోఁదాముకలహించి రాజద్వారమునకుఁదగవులకై పోవుటలేదు. పల్లెటూరివారందఱును దామెన్నకొనినయొక పెద్దమనుష్యుఁ మూలమునదమతగవులనుదీర్చికొనుచుండిరి. గ్రామమునందలి ప్రజలందఱును దమ చిన్నపెద్దతగవుల నాపెద్దకే నివేదించుచుండిరి. ప్రజలందఱును సంఘమునకు భయపడుచుండిరి. జేశమునందలి మతస్థముల వారెన్నడు నుల్లంఘించుట లేదు. వారు సామాజికనీతిపద్ధతులకు విరుద్ధముగ సంచరించుట కెంతమాత్రము నిష్పప్రయత్నమువారుకారు. ఈసర్వవిషయములయందును సమాజశాసనము లుండెను.

“ధనము” అన్నంతమాత్రమున నిష్పాడు, నోటు, కంపెనీపత్రము, మొహరీ, రూపాయ, వజ్రము, ముగ్యము, బంగారము, వెండి మొదలగునవి మనకు జ్ఞప్తికి వచ్చును. ఇప్పుడు రైలు, స్టీమరు మొదలగువానిసాహాయ్యమున సరకులను దేశవిదేశములకుఁ దీసికొనిపోవుటకు సౌకర్యము లున్నవి. బ్యాంకినోటు, చీటి, హుండీ, బంగారము, రూపాయలు మొదలగునాని ప్రచారమువలనఁ గ్రహవిక్రయములకు విశేషముగ సదుపాయములున్నవి. వర్తకప్రచారము కూడ విచ్ఛలవిడిగ జరుగుచున్నది. పూర్వకాలమునందుఁ గృషికుఁడు తనయాహారపదార్థములను మాత్రము విక్రయింపక కేవలము ప్రీతి, నార మొదలగువానినిమాత్రము విక్రయించుచుండెడివాఁడు. అతనికి వానిమూలము ననే విశేష

మూల్యము లభియించుచుండెడిది. అట్టి విశేషవ్యాపారముల
వలననే యనేకులు ధనవంతులగుచుండిరి. టప్పుడు వర్తకము
నందుఁ గ్రహీయకృత్యములకు సదుపాయములుండుటచే వర్త
కులును గృహీకులకంటెను ధనము లగుచుండిరి. ఈ కారణము
చే ధనము పల్లెలయందేమి, నగరములయందేమి శాంతమంది
యొద్దమాత్రమే నిలువఁబడి పోవుచు డెను.

అశోకుని కాలమునందుమాత్ర మిట్టి క్రియవిక్రయ
వ్యాపారము దేశవిదేశములయందు జరుపుకొనుటకు సౌకర్య
ములు లేవు. కేవలము పల్లెలయందు ధనవంతులులేనేలేరు. ఆ
కాలమునఁ గేవలము ధనికుఁడను లేడు; దరిదుఁడును లేడు.
గృహస్థులు గొధనమునే మహాధనముగఁ జూచుకొనుచుం
డెడివారు. ప్రతి గ్రామమునందును వ్యవసాయముచేయుటకు
న్నంతభూమికి సమానముగా గోభూమి కూడ నుండెడిది ప
ల్లెలయందుఁ బశువులు లేని గృహస్థు లెవ్వరునులేరు. నామా
న్యకృషికునకైనను గూలిపనిచేయుట యవమానకరముగ
నుండెడిది. ఆ కాలమునఁ బల్లెలయందు ఋణము లేనవాఁడు
ను, చేతనాంతరముగఁ బోసివాఁడును శాకాంత్యభోజియును
సుఖజీవనులగఁ బరిగణింపఁబడుచుండెడివారు.

చక్రత్రమునందశోకయుగమున స్తావత్యశ్చిరచనపితే
షముగ నున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది. అప్పటిసూపములును,
సంభములును, సాధములును గూడ నిప్పుడు భగ్నమైయున్న
వి. ఆభిగ్నావశేషములఁ గాంచుటచేతనే మకు మహాశ్చ

అ శో కు ప్రవేశమన గ్రంథాలక్షణము
తే ల ప్రా లు

ర్యము కలుగుచున్నది. వీనినిబట్టియు, నింకను నగపడుచు
న్నచి గ్రమాలంబట్టియు నశోకు రాజ్యమునందు నగరముల
లో సుధాధవళితంబులగు సుదరసాధములు విశేషముగ
నున్నవని చెప్పట కెంతమాత్రమును సశయములేదు. అ
ప్పుడు నగరములయందు దేడంతస్తులమేనలుకూడ నున్నట్లు
తెలియవచ్చుచున్నది. నగరములయందు విలాసవిభవముల
కుఁగూడ నభావము లేదు. నాగరికజనులలో సామాజికశా
సనమొంతవఱకు బ్రాబల్యమును వహించియుండెనో బాగుగఁ
దెలియవచ్చుట లేదు. కాని మానవక్రక్షకులనుబట్టి యా
లోచింపఁగా నప్పటిపల్లెయందలి వారికంటె నగరవాస్తవ్యు
ల స్థితి సర్వవిధముల మించియే యుండవలయు నని తోఁచు
చున్నది. ఇప్పటి నగరస్వాస్థ్యశాకర్షణము మునిసిపాలిటీ
వాఁచేములయందున్నట్లే యప్పటి గరశాసనముకూడ నిర్ది
ష్టసంఖ్యకు లగున జవాస్తములయందుండెను. ముప్పది
మంది పెద్దమనుష్యులలో సట్టిసభ యేర్పఱపఁబడి యుండె
డిది. వీలో నైదెదుగురినిదీసి గాఁతుశౌఖాసమితులుగా విభ
జింపఁబడుచుండెను. ఈసమితు లన్నియును వేఱువేఱుగ నగ
రమునందలి వేఱువేఱుభాగాల కార్యముల దీర్చుచుండెను.
శిప్పులు, వాణిజ్యము మొదలగు సకలకార్యములు సీసమి
తులముల ననే ప్రచారితము లగుచుండెను. సరకులయె
గున తిదిగుమతులు, పన్నులు, కొలతలు, తూసికలు మొద
లగువాని లెక్కలును, స్పృహమును, జననములు, మరణము

లు మొదలగువాని లెక్కలు, విదేశీయుల నివాసములు, వారి స్థితిగతులు మొదలగువాని లెక్కలు, వైద్యశాలా సాపనములు, ప్రచారములు మొదలగువాని విషయమున నెలవిధముల ననుకూలము లగు నేర్పాటులు గావింపఁబడియుండును.

పలెలయందును నగరములయందును శోకుని రక్షాసనమున నెట్టికష్టమును లేక జనులు సుఖముగ నివసించుచుండిరి. అశోకుడు తన యైహికామప్రిక సుఖాభివృద్ధికై కావలసిన కార్యముల నన్నిటిని సంపూర్ణముగఁ గావించెను. అతఁడు రాజనామమునకుఁ దగియుండెను. ప్రజారంజనమే నాతని పరమధర్మము. అతఁడు ప్రజలను బిడ్డలవలె బాలించుచుండెను. ఇట్టిసద్గుణములచే నశోకుడు రఘుమహారాజుతో సమానుఁడని చెప్పట కెఱియుఁ దగియుండెను.

X X X X

“నపితాపితరస్తానాం కేవలం జన్మహేతవః”

ప్రజావత్సలుఁడగు ప్రభువే ధన్యుఁడు. అట్టిరాజుచేఁ బరిపాలి పఁబడు దేశమే పుణ్యమయ మైనది. అట్టిరాజున సేవింతును నాతనిదేశమున వసియించుచున్న ప్రజలసౌభాగ్యమే భాగ్యము.

—

ఇరువదియో మిదవప్రకరణము.

శాసనప్రణాళి.

అశోక సార్వభౌముని శాసనప్రణాళిక నాతినుండక మొదిలి ఆతనివిశాలసామ్రాజ్యమున వివిధప్రదేశములయందు

చు వివిధ రీతుల శాసనములు పయోగపడుచుండెను. ప్రత్యేక ప్రజాశాసనములయందు కొక్కొక్క రాజప్రతినిధి శాసించుచుండెను. రాజకుమారులుగాని, రాజబంధులుగాని, యోగ్య పురుషులుగాని యాయాప్రదేశముల శాసనకర్తలగుచుండిరి. ఇట్టి ప్రాతీకేతిక శాసనకర్తల యధీనమున నొక యధికారి యుండి యట్టికార్యముల జేయుచుండును. ఆయంద్వోగ మిప్పటిక మోపనరుల యద్వోగమువంటిది. ఆయంద్వోగికి రాజాశ్రయం పేరు. అట్టి రాజాశ్రయిచేతికింద “ప్రదేశికుడు” కార్యముల నిర్వహించుచుండును. ఆయంద్వోగ మిప్పటిజిల్లా మేజిస్ట్రేటు పదవివంటిది. ప్రాదేశికులకింద “యక్తుడు” “ఉపయక్తుడు” అను నుద్వోగముండును. మిగిలియుద్వోగములు యథా యోగ్యమగు లెక్కలవిషయమునను గచ్ఛేరివ్యవహారములయందును నియోగిపబడి యుండును. అప్పటి చిల్లరయద్యోగులకు “తేఖకులనీ” పేరు. రాజధానియందలి యే లెక్కలను జెలియఁగల ట కిప్పటి “సెక్రెటరీయేట్” వలె నొక గొప్పకచేరి యున్నది.

“రాజానశ్చారచక్షుషః” అనమాట మనదేశమున మిగులవాడుకలో నున్నది. అట్టిగుప్తచారు లశోకునిరాజ్య మానందగుఁడ నున్నారు. అందుఁ బ్రధానగుఁడచారులకు “ప్రతివేదకు” అని పేరు. వారెల్లప్పుడును జుడికాలయముమొదలు వేశ్యాయమువఱకును గుప్తచరులై యుండురు. ఉన్నత స్థితియందున్న వేశ్యాగణము కూడ వార్తాసంగ్రహమునఁ

బని చేయుచుండెను. రాజ్యశాసనముకొఱకును, రాజునకును
రాజ్యమునకును విషత్తులగువారిని నిగ్రహించుటకును, పౌజా
ధర్మమును, నీతిని బరిపాలించుచు వారియన్నిటికిఁ దగుపద్ధ
తుల నారోచించుటకును ధర్మకట్టుదిట్టములు చేయఁబడి యుం
డెను. క్రిస్తు రాజ్యమునందన్యాన్యవిభాగములందు మత
మొక్కరీతనే మెల్లు న్యాపించియున్నదియో యశోకుని రా
జ్యమునందుఁగూడ నట్లే వ్యాపించి యుండెను. ఇట్టిమతవిభాగ
కార్యములను గూర్చి తెలిసికొనఁదలంచినచో “ధర్మమహా
మాత్రుఁ” డనుపేరుగల మతప్రవర్తకుని యల్లభాగములను
జదువవలయును. / డి. శ్రీ. ఎస్. శ్రీ.

2017.09.09

మహారాజగు ధర్మశోకుః రాజ్యమున యద్ధర్మగ్రహములు లేవు. కాని యాతః సైన్యవిభాగముమాత్రమే యుండెను. ఆతఁడు నగరశాసనవిషయంబునం జేసియు ద్యోగవిభాగములెనే సైన్యశాసనవిషయంబునఁగూడ నాఱుశాఖలుగా విభజించెను. ఆఱుశాఖలవిభాగమున నొకాసేన, పదాతసేన, అశ్వసేన, రథసేన, గజసేన మొదలగు నాఱుశాఖలు కలవు. వీనిమూలమున రణసామగ్రిలను బంపుట, రససంగ్రహము, వస్తుసంచయపీఠవణము మొదలగు కార్యములు నిర్వహింపఁబడుచుండెను. రాజ్యమునందలి యంతర్విదోవాముల నడఁగించుటకేమి, బహిష్కృతువు లాక్రమింపకుండ రాజ్యమును గాపాడుట కేమి మహారాజు నశోకుఁడు తనబలమును విభాగించి యాఱుశాఖల మూలమున సర్వ

34. 10. 1904

సంరక్షణమునకును సదుపాయములఁ గావించియుండెను.

సకలవిషయములను బాగుగ విమర్శించిచూడఁగా మహారాజుఁడు అశోకునికాలమున రాజ్యశాసనపద్ధతు లన్నియు నాకాలమునకు సర్వవిధముల నుపయోగకరములయి సర్వసంపూర్ణములై యుండెను.

ఇరువదితొమ్మిదవప్రకరణము.

ధర్మముంగళము

అశోక సార్వభౌమునికాలమున బౌద్ధమతము రాజునకును బ్రజలకునుగూడఁ బరమాదరణీయముగా నుండెను. రాజునకును బ్రజలకునుగూడ నొక్కతేమతమగుటవలన రాజునకును, బ్రజలకును, మతమునకునుగూడ సర్వశ్రేయములును లభియింపఁగలవు. అశోకునిరాజ్యమున నట్టిభాగ్యము లభియించినది. అశోకుఁడు తనప్రజల యైహికసుఖసమృద్ధులనొక కెంతవఱకుఁ బ్రయత్నించిపనిచేసెననియు నిదివఱకే విశేషించి చెప్పి యున్నాము. కాని అశోకుఁడు తనప్రజలందఱు నైహికసుఖసంపన్నులై యండిరన్నంతమాత్రమునఁ దృప్తిపఱించి యుండలేదు. ఆతఁడు తన ప్రజలయాముష్మికసుఖమునకై యుపయోగపడుధర్మము, నీతి మొదలగువాని రక్షణమునకై కావలసినకార్యముల నన్నిటినిజేసెను. ఆతఁడు

తనప్రజలలో బౌద్ధధర్మానుష్ఠాన మెంతనియమముగ నడచుచున్నదో పరీక్షించుటకు ధర్మోద్యోగులను గొందఱును నియోగించి యుండెను. యూరపుఖండమునఁదలి క్రీస్తురాజ్యములలో మతప్రవర్తనమునకై ప్రత్యేకకార్యనిర్వాహకులు నియమింపఁబడియుండురు. ఇంగ్లీషురాజ్యమున నిట్టిపనికై ఆర్చిబిషప్, బిషప్. చ్యాపలేన్ మొదలగువారన్నట్లు మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్టివారుకూడ రాజ్యపాలనోద్యోగవిభాగములయం దొక తరగతివిభాగోద్యోగులై యున్నారు. వీరు క్రీస్తుప్రజలలోని మతాచారముల యనుష్ఠానములంగూర్చి విచారణచేయుచుండురు. మహారాజగు నశోకుని రాజ్యమునందుఁగూడ నిట్టియేర్పాటు లున్నవి. ధర్మమహామాత్రుఁడు, స్థలిర్యమహామాత్రుఁడు, కర్మికుఁడు మొదలగు రాజకర్మచారులవ్రాతలనుబట్టి యిప్పటికిని ధర్మశోకుని రాజ్యపాలనేతహాసమును మనము సంపూర్ణముగ గ్రహింపవచ్చును.

బౌద్ధధర్మమున జాతభేదము లేకుండుటచే సర్వదేశములయందును, సర్వజనులయందు నీమతము వ్యాపించుట శవకశము కలిగెను. మహారాజగు నశోకుఁడు బుద్ధజేవుని ధర్మమును, నాతఁ డాత్యుపదేశములను సర్వత్ర వ్యాపింపఁజేయుటకై నానాదేశములకు బుద్ధమతప్రచారకులను బంపించుచుండెను. ఏయేదేశముల కెవ్వరెవ్వరు మతప్రచారార్థము పంపఁబడిరో యావిషయ మీక్రిందిపట్టికలో వివరింపఁబడియున్నది.

- (1) కాశీశ్రమ, గాంధారము — మ జ స్తి కుండు.
- (2) మహిష మండలము — మహా దేవుండు.
- (3) వనవాసీ — రక్షితుండు.
- (4) అపరాంత — ధర్మరక్షితుండు.
- (5) మహారాష్ట్ర — మహాధర్మరక్షితుండు.
- (6) యవనలోక — (గ్రీకు) మహారక్షితుండు.
- (7) హిమవంత — మజ్జి మధురభిసారుండు, మహా దేవుండు, మాలవ దేవుండు.
- (8) సువర్ణభూమి — సేకుండు, ఉత్తరుండు.
- (9) సింహళ — మహేంద్రాద్వీపమునందు.

ఈపట్టికం జూచి చో నశ్లోకసార్వభౌమిని ప్రభావ మెంతవఱకు వ్యాపించియుండెనో గలదు. గాంధార (కాంధహార) మహా డాతనిరాజ్యమునకు జేరియుండెను. అంతదూరము నందున్న గాంధారమునుగూడ సత్రికమించి మాతని మంత్రచారకులు యవన (గ్రీకు) దేశము కూడ బోయి యుండిరి. మఱియు దక్షిణముద్రమును దాటి సింహళమున మహేంద్రాద్వీపమున నాతనిసోదరి యగు సంఘమిత్రయును, మతప్రచారము గావించియుండిరి. మహా గాంధారు నశ్లోకుం డెట్టిశ్రద్ధతో బ్రయత్నించి బౌద్ధమతప్రచారమును గావించి యుండెనో యట్టిపూనికతో భారతవర్షమునం గేరాజును నెట్టిమతమును బ్రచారితముగావించియుండలేదు. మతపవిత్రతా సంరక్షణముకొఱకు, మతప్రచారముకొఱకు మతస్థిరత్వము

కొఱు సర్వవిధములఁ బ్రయత్నించుటచేఁబ్రయదృష్టమఁడగు
 సశోకుని నామము సర్వజగచ్చరిత్రమునందును జిసముజ్వలి
తమె విలసిల్లుచున్నది. ప్రకాశించుచున్నది.

ముప్పదియవప్రకరణము.

భూ త ద య .

అహింసయే పరమధర్మమనుమాట యశోకుఁడు పు
 స్టుటగుఁబూర్వము చాలకాలముక్రిందఁజేసియుండియే భారతవర్ష
 మునఁ బ్రచారముఁ జేయుచున్నది. అయినను వేదవిహితయజ్ఞ
 యాగాదులయందును, శేవతానుహాస్యవసులయందును,
 లెక్కలేనిన్ని జీవములు హింసింపఁబడుచునే యుండెను. మా
 నవహాజనామలయందంతకంటెను నధికముగ జీవహింస ల
 గుచుండెను. జగదానుఁ డగుబుద్ధశేవుఁడును, తిరష్కారము
హావీరస్వామియును జేసిన మోక్షమార్గములను నట్టి
జీవహింసలు చాలవఱకుఁ దగ్గిపోయెను. అహింసయే పరమ
 ధర్మమనుమాట వాఱిమూలముగనే సర్వసామాన్యముగ నం
 దఱకు జోధపడియెను. ఆకాలమునుండియే జీవహింస తగ్గు
 ట కారంభమయ్యెను. ఎట్టిజీవితై న నెట్టియవిచ్ఛమునైనఁ జేయ
 కుండుట యహింస యనియు, సర్వజీవులను బ్రేమించుచు
 సర్వజీవులకును హితసాధనము లంగావించుట సర్వభూతద

యయనియు సర్వసాధారణముగఁ దెలిసిపోయెను.

మహారాజగునశోకుఁడు సేర్వభూతముల క్షేమము కొఱుకు గావించినయేర్పాటును కూర్చి పఠియించిననో “నహింస” “భూతదయ” అనువానివిభేదము స్పష్టముగ బోధపడఁగలదు. ప్రజారంజనముచేయువాఁడే రాజు. ప్రజారంజనముచేయుటయే రాజత్వమునకు ముఖ్యోద్దేశము. ఈపద్ధత్యం దశోకసార్వభౌముఁడు సర్వవిధముల నాదర్శప్రభుఁడై యుండెను ప్రజారంజనమునకై యాతఁడు చేయఁకార్య మేదియును లేదు. ప్రజారంజనము చేయుటమాత్రముచే నాతఁడు నిశ్చింతుఁడై యుండలేదు. ఆతని ప్రేమామృతపవిత్రప్రవాహము పశుపక్షికీటపతంగపర్యంతమును బ్రవహించి యుండెను. అదికూడ నాతనిప్రేమరాజ్యమునఁ బ్రజలేయై యుండెను. వానిని ప్రంతిగ్రహణంబు రక్షించుటయుఁగూడ నవశ్యకర్తవ్యమే యని నాలోచించి ప్రేమాశోకసార్వభౌముఁ డావిషయమునఁగూడఁ దనరాజ్యమునం దనేకవిధములగు శాసనములను బ్రకటించి యుండెను. అట్టిశాసనములలోఁ గొన్నిటినిమాత్ర మిక్రింద లిఖించుచున్నారము.

“ఇంతటినుండి వారాజ్యముందెచ్చటను సీక్రిందిజీవులను హింసింపఁగూడదు:— చిలుక, గొరవంక, చక్రవాకము, రాజగంస, గింజలనేరికొనితినుపక్షులు— పికిలిపిట్ట, కూర్మము, శకరమత్స్యము, వానరము, ఆఘోతు, ఖడ్గమృగము, పావురము, గుఱ్ఱము, పిచ్చుక, ఆడుమేక, ఆడు

పంది, గర్భిణి, దుగ్ధపతి, గాడిద, గుట్టము, గోవు— మొదలగునవి, అశోకుని శాశనములను బట్టిచూడఁగా నామాధ పూర్ణమమొదలు కార్తికపూర్ణమవఱకును, మఱియు నితర మాసములయందలి విశేషనిర్దిష్టదినములయందును, మత్స్య వధయు, మత్స్యవిక్రయమునుగూడ నిషిద్ధములై యుండెను. ఇట్లు నిషేధించి శాసించుటచేఁగూడ నాతఁడు తృప్తుడై యుండలేదు. జీవజంతువులు నివసించుటకును జీవించుటకును గూడ ననేక ఫలవృక్షములుగల తోటలనుగూడ నిర్మించెను. దేశమునం దంతటను జికిత్సాలయములఁ గట్టించెను. రెండు వేలసంవత్సరములకుఁ దరువాత అప్పుడు మనము జీవకేశని వారినేసభలను స్థాపించి యప్పుడప్పుడు పశుశక్తిమత్స్యదుల ను హిసించుట వాషమ నిషేధించుచు నచ్చటచ్చటఁ బశు చికిత్సాలయములను స్థాపించుట చేతమాత్రమే మనము నా గరకులమయ, గౌరవాన్నితుల మరియు భావించుకొనుచు న్నారము! కాని యశోనిచరిణిమును బఠించినచో నెంత యో పూర్వకాలమునందే మఃభారతవర్షమునం దిట్టిసౌఖ్యములు విశేషించి విధాయకాచరణమునందుండె నని బోధ పడఁగలదు—అప్పుడు మనహృదయము శ్రద్ధాప్రసంగసావిస్మయపరిపూర్ణము కాగలదు!!

1 శాశనములు,

2 ఆశ్రయము.

... for ...

అ శో కు డు. 125
ముప్పదియొకటవప్రకరణము.

అ త్మ మం గ శ ము

ప్రియదర్శకుఁ డగు నశోకుఁడు తన విశాలరాజ్యము నందలి శాంతిఁగొఱుకున, నందలియసంఖ్యాకప్రజాగణహిత సాధనముఁగొఱుకును, భగవాఁ డగు బుద్ధదేవుని శాంతిమత ప్రచారముఁగొఱుకును, పశుపక్షికీటాది సర్వప్రాణిన రక్షణము గొఱుకును దనజీవితమునంతయు వినియోగించి యధానుకూలములగు నేర్పాటులను గావించియుండెను. ఇట్టిసకలసత్కార్యములను శ్రద్ధతోఁ గావించుచున్న యాతనికిఁ గ్రమముగ వార్ధక్యము తటస్థించెను. పరమేశ్వరుని విచిత్రవిధానములచే జీవితకాలమునందలి సంధ్యసమయము శాంతిమయముగా నుండునదృష్ట మెవ్వరికోగాని లభింపదు. పుణ్యాశోకుఁడగు నశోకుఁడు కూడ నీకథోరనియమము నతిక్రమింపజాలక పోయెను.

ఎహరాజగు నశోకునకు రాణులు చాలమంది యుండిరి. అందఱలోనను తిష్యరక్షిత యను రాణి యాతని జీవితమునందలి నానాదుఃఖములకును గారణభూతురాలయ్యెను. ఆమె తంత్రము వలననే యువరాజగు కుణాలు డంధుఁడయ్యెను. తిష్యరక్షిత కుటలచూడయము, దుశ్చరిత్రయు నైయుండెను. రాజాంతఃపురమున కట్టికాలనర్పిణియు, రాజ్య

మన కిట్టియందు డగు భావిమహారాజును దటస్థించుటచే నప్ప
టి మాతనిహృదయభావ మెటుడుచో యూహించు నన్నచో
సులభమగనె బోధపడగలదు! ఇట్టిసమయమునకే గాత
నిప్రియసహోదరు డగు వీతాశోకుడు కాలవశముచే నొక
యాభీషుని చేతులలోబడి మరణించెను. ఇట్టియనివార్యసం
ఘటనములచే మహారాజగు అశోకుడు విషణ్ణుడైపోయెను.

అందుచే నాతనికి సంసారమున కిరక్తికలిగెను. అంతినుండి
యాతడు రాజర్షివలె సంసారబంధమును ద్రోచికొని కాల్చి
యాపనము గావించుచుండెను. కులాలుని యభావనీయదుర్ద
శచే నాతనిపాత్రుఁ డగుసంపాది రాజ్యమునకు యవరా
జయ్యెను. అప్పుడు ప్రియదర్శి యగు నశోకుడు నానుమా
ణియు రాజైయుండెను. యవరాజగు సంపాది ముక్తి
మొదలగు రాజోద్యోగులపై గనరుణికాగముం జూపుచు
రాజ్యమతయు దానే పాలించుచుండెను. అశోకమహారా
జు ధర్మచింతచే ధర్మకర్మముతోడను బుణ్యప్రసంగముల
తోడను గాలక్షేపము చేసిననునుండెను.

ఒకనాఁ డశోకసార్వభౌము డుపగుప్తునివలన నఖిల
ధర్మము నాలకించుచు మహాత్మా! భగవానుడని బుద్ధ
దేవుని మతాభివృద్ధికొఱకై యేపుణ్యాత్ముడు కేశేషధన
మును దానముచేసి యుండెనో సెలవీయవలయును. అని
ప్రార్థించెను. అందుపై నుపగుప్తుడు మహారాజా శ్రీవ
స్తీనగరవాసి యగు ననాథపిందు డను శ్రేష్ఠియొక్కడే ?

శ్రీమద్రామాయణము

యా: పయమున నందఱకంటెను విశేషముగ ద్రివ్యదాశము
ను జేసియున్నాఁడు' అని చెప్పెను నాఁడు చేసినదానముల
నన్నిటిని విస్పష్టముగ వివరించెను. ఆమాటలు విని యశో
కుడు : నేనావిషయమున నూఱుకోట్లనువర్ణముద్రల దాన
ము చేయుదును; ఇంకఁ బూర్వమే తొంబదియాఱుకోట్ల
నుద్రలను వినియోగించితిని; ఇంకఁ దక్కిననాలుగుకోట్లము
ద్రలనుగూడ వెచ్చించెదను' అని చెప్పి యంతటినుండి య
శోకుడు ప్రతిదినమును దనయాహారానంతరమునఁ దనస్వ
ర్గభోజనపాత్రమును బౌద్ధసంఘమునకుఁ బంపివైచుచుండెను.
ఇంతియకాక యసేకవిధముల దానములను గావించుచుండె
ను. క్రమముగ నీసంగతి యవరాజునకును గరగోచరము
య్యెను. ఈవిధముగ మహారాజు దానముచేయుచుండినచో
రాజకోశ మచిరకాలములోనే శూన్యము కాఁగలదని యా
శించుకొనియెను. సిమ్మట నాతఁడు మహారాజునకు
స్వర్గభోజనపాత్రను బంపుట మాన్పించి బంపునట్లాజ్ఞాపించె
ను; తుదకదియును లేకుండజేసెను. ఆసంగతి యంతయును
సంపూర్ణముగ గ్రహించి సార్వభాముఁ డగు అశోకుడు మ
ర్నావ తుండవైచెను.

ఒకనాఁడు మహారాజు ప్రేమాశోకఁడని వివణభావము
తోఁ గూర్చుండి యుండఁగా మంత్రీయగు రాధాగుప్తుడు
వచ్చి యాతనియవస్థం జూచి కృతాంజలియై : మహారాజా!
ఈవిధముగ విచారాయతులై యుంటిరే? ' అని ప్రశ్నించె

ను. అందుపై మహారాజు, “రాధాగుపా! నాకుఁ గొ శయ్యపై
 నిధికారము లేను. ఈవిశాలరాజ్యమునకు రాజ.రాజేశ్వరుడ
 నైయున్నను నాకొక్కఁక నుచు గతి లేకుండఁ జూయినది!
 నాకోరిక తీరినది కాదు! నేను బౌద్ధసంఘమున కీయాదలఁచిన
 శతకోటిస్వర్ణముద్రాను నీయ జాగ్రత్త పోయితిని— వృద్ధుడనై
 యున్న నేనిప్పు డేమిచేయఁగలను? ఋషియుక్తుడ నగుట
 కు సాధన మేమున్నది?—ఇదిగో! నాయుద్ధ నొక్కయుసి
 రిక కాయమాత్ర మున్నది! మంత్రశ్రేణిరా! నీవి యానులక
 మును దీసికొనిపోయి కుక్కుటారామమునం దున్న బౌద్ధసం
 ఘమున కర్పింపుము! అచ్చటనున్న పూజ్యులగు మహాత్ముల
 కందఱకు నిదియే యశోకుని తుపదాన మని సేవేదంపుము!
 అందఱును దయతో దీనిని బరిగ్రహించి సమముగ విధజిం
 చుకొనవలయునని నేను ప్రార్థించితిట్లు వారితో వనవి చేయు
 ము!” అని చెప్పెను.

ఉత్తరీకం డు.

ఇట్లుచేప్పి మంత్రీ కామూమలకము నిచ్చుచు నశోక
 సార్వభౌముఁ డొక దానశాసనమును ప్రాయించెను. మహా
 రాజగు నశోకుఁ డీదానపత్రమున ననుద్రమేఖలావయి
 తంబగు నాతఁ డిశాలరాజ్యమంతయును బౌద్ధసంఘమునకు
 దానము చేసినవె చెను. ఆసమయమునందే యీతఁడు తన
 యాత్మమంగళమునకై యీవిధముగఁ బ్రార్థించెను. *శ్లో.*
 “నేనిప్పుడు నారాజకోశముకాక తక్కినరత్నరత్న
 కరవిశోభిం విశాలరాజ్య మంతయును భగవానుడగు బౌద్ధ

దేవుని భక్తసంఘమునకు దానముచేసివైచితిని—ఈదానము
నక్షత్రబ్రతిఫలముగ నేనెట్టినుఖమును గోరుకొనుట లేదు—
ఇంద్రాధిపత్యము నభిలషింపలేదు. బ్రహ్మలోకమును వాం
ఛింపలేదు. ఇనియన్నియును సలిసేదశగతజలచంచలములు!
క్షణభంగురములు!—చి. తపరిశుద్ధిని గోరి—దృఢవిశ్వాసము
నభిలషించి—ఆత్మసంయమలాభమును వాంఛించి నేనీదాన
ముం గావించితిని—ఇదియే నాయాత్మమంగళము!!

ఇట్టిప్రార్థనమును బ్రకటించి యశోకసార్వభౌముఁ
డాతని సర్వస్వమును దృఢించివైచెను. అముహూర్తమునందే
యాతఁడు తపోహితుఁ డైపోయెను. పుష్కరింపున

నందనమే. శ్రీమదాంజనేయపురంశాంతమున
అనంతసాగరవత్సమున సంపూర్ణజ్యోతిర్మయసూర్య

మండలముం బోలి / యనంతకాలసముద్రమున వహిమా
న్వితమహారాజసార్వభౌముఁ డగు నశోకుఁ డంతర్హితుఁడై
పోయెను. మహాపురుషు లందఱకంటెను మహాపురుషుఁడు!

రెండువేల సంవత్సరములు గడచిపోయినవి. కాల
ప్రవాహమునం దెన్ని మోక్షీర్తిచిత్రములు భగ్నములైపోయి
నవి—తేలిపోయినవి. ఓమహారాజా! ఓభారతగౌరవమూ
ర్తి! నీకీర్తిచిత్రములుమాత్ర మెన్నినాశనములై పోలేను!

కాని యశరీరిణియగు వాణికిమాత్రము నాశనములేదు! ఓ
 నార్యభామా! ధర్మాశోకా! నీవిశాలకీర్తికీర్తనములను, నీవి
 శాలరాజ్యసుఖశాసనకథాప్రతిధ్వనులలో మేమిప్పటికిని విను
 చునే యున్నారను! పరమపావనశోభాభాసమానంబగు నీ
 పాటలీపుత్ర మిప్పు డెక్కడ నున్నది? నయనాభిరామంబగు
 నీకుక్కుటారానుం బిప్పు డేమైపోయినది? ఆసాంచిసూప మ
 గపడ జేమి?—ఆగుహానందిర మేది? కాలతరంగకతోరాఘా
 తములనే నందిప్పుడు కొన్ని లుప్తములైపోయినవి! కొన్ని
 భగ్నములయిపోయినవి? కొన్నివికృతములయిపోయినవి! కా
 ని యంతటిఘనప్రతిష్ఠాపనములం గావించిననీహృదయమునం
 దలి శాశ్వతశుభోద్దేశమును నీపూర్వకథాభారతీప్రసాదము
 చే మేమిప్పటికిని మాక్షుద్రకుటీరములయందుండి యాక
 రించుచు నానందపులకాంకి విగ్రహములమై వెంటనే యవ
 నతమస్తకులమై నీరాజ్యక్షేపికి సమాప్తశతసహస్రాభివాదన
 లం గావించుచున్నారను!!

ఓరాజచూడామణీ! నీపజలయైహికాముష్మికసుఖ
 సమృద్ధులం గూర్చియు, నీసర్వసుఖశాసనములంగూర్చియు,
 నీకష్టశిక్షణశిష్టపాపాలసత్త్వరతంగూర్చియు, నీరాజ్యసుఖ
 శాంతిసాహజములంగూర్చియు, నీసర్వభూతదయాళుత్వముం
 గూర్చియు నిప్పటికిని భారతవర్షమునందలి దూరమగిరిగ
 వ్యూరములయందుఁగూడఁ బ్రతిధ్వనులు బయలుదేరుచున్నవి.

ఓ కీర్తిభూషణా! రాజర్షీ! నీవు చేసిన సత్కార్యముల
 — బుద్ధ దేవుని శాంతి మత ప్రచారమునకు నీవు చేసిన సౌకర్య
 ములకు — సాగరమేఖలావలయ తలబగు సర్వరాజ్య ప్రదాన
 మనకుఁ బ్రతిఫలముగ నీ వెట్టి సుఖమును గోరలేదు. ఇంద్ర
 వ్యము గోరలేదు. బ్రహ్మత్వము గోరలేదు. కేవలము స్వస్థ
 త్వమున దృఢవిశ్వాసమును, జితశుద్ధియు, వాత్సల్యముల
 నుమాత్రమే నీవు కోరుకొంటివి. పరమేశ్వరానుగ్రహ
 మున నీవాంఛితము సంపూర్ణముగ ఫలించినది!

ఓ రాజర్షీ! జరామరణాతీతంబగు నేలోకమునం దిప్పు
 నీవుగఱివో యాలోకముచుండి నీకృపామృతకటాక్షముల
 నొకసారి నీప్రియభారతవర్షముపైఁ బ్రసరింపఁజేయుము! ఓ
 శాంతిప్రియా! నీభారతవర్షము చిరశాంతసౌభాగ్యవిరాజితం
 బగునట్లుగ నాశీర్వాదింపును!

ఓప్రియదర్శనా! నీపవిత్రచరిత్రము — నీరాజ్యపాల
 నచార్యము — నీరాజ్యవిస్తారము, భారతవర్షమునందలి ప్ర
 జలకందలుకు జీరకాలమాదర్శక మై జరాశలుచుండఁగాక!

A. B. Karayana.

Great Training
 School.
 Ellora

—శ్రీ జాతక మార్గాంశము. శ్రీ—

ఇది గోపాళ హర కాపరస్తులగు బ్రహ్మశ్రీ
వేంకటేశాస్త్రిగారిచే సూరనమంగ రచియింపబడిన
శ్రీశ్రీసంగ్రంథము. ఈగ్రంథము గర్భగనున్నయెడల
తకమువారు చూచుకొనవచ్చును. దీనినిబట్టి యెవరికి
సినయంశములు వారు వేరువేరుగాను ప్రతిసావత్సర
ను ప్రసాదించును దగును సంగతులు ఏప్పటికప్పుడు
ముగా వెలిసికొనవచ్చును. ఈగ్రంథము అనేకములైన
భవజాతక చక్రములతోను, నాహరణములతోను,
నభూర్వకముగను, శాస్త్రసమ్మతముగను, వాయుబు
దీనివేల పోష్టుఖర్చులనహితము గు. 2—8—0. కా
వారికి వి॥ సి॥ గా పంపించును. ఈగ్రంథము సూరభమంగ
శాస్త్రసమ్మతముగను వేదని వాదింపినవారికి మూగ్రం
థముని బాధించినయెడల తిరిగిని ముక్కువాషను చేయాలి

—శ్రీ భక్త చింతామణి. శ్రీ—

బ్రహ్మశ్రీ వజ్రవ సుబ్బారాయణుగారిచే రచి
యిన భక్తిరసప్రధానమైన చక్క-వి నవ్యకావ్యము. ౧
శ్లోకములు ౬౫౦వారును కలిగినది. వని యందఁడె
ఞ్చినరకు కూర్పులలో లేని కొన్ని ప్రాత్రవద్యములు వే
నవి. ఖలు గు. 0—5—0.

BCT

2.

2

TPLA107B175

↓
11/19

B6

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA1013175
పుస్తకం పేరు	అన్ కమ్యూ
తారీఖు	05-10-24
ముందు లెట్ట	Yes
వెనుక లెట్ట	Yes
మొత్తం పేజీలు	141
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	CT, BC
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Aruni
పేజీలు విడదీసినది	Soumya
స్కాన్ చేసినది	Hema
పరీక్ష చేసినది	ROHITH
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చేయబడినది	
తప్పులు	NO
పరిస్థితి	good